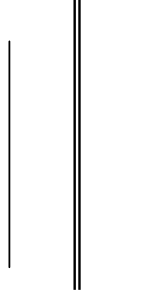
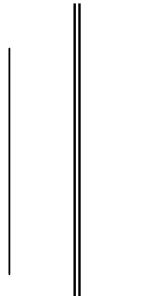

२०६१ साल साउन १ गते
माननीय उप-प्रधानमन्त्री तथा अर्थ मन्त्री श्री भरत मोहन अधिकारीले
दिनुभएको

आर्थिक वर्ष २०६१/६२
को
आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी
वक्तव्य

श्री ५ को सरकार
अर्थ मन्त्रालय
२०६१

Website: <http://www.mof.gov.np>

आदरणीय विदीबहिनी तथा दाजुभाइहरू,

१. प्रजातन्त्र, शान्ति, अग्रगमन र संविधानको क्रियाशीलताका लागि राजनीतिक दलहरू, नागरिक समाज र संगठनहरूको अगुवाइ र संलग्नतामा संचालित शान्तिपूर्ण प्रजातान्त्रिक जनआन्दोलनको परिणामस्वरूप मुलुकमा सर्वदलीय सरकार गठन भएको छ । यसबाट संवैधानिक प्रक्रियालाई क्रियाशील बनाउन र मुलुकमा उत्पन्न राजनीतिक संकटको निकास खोज्न तथा दिगो शान्ति स्थापनाको लागि अग्रसर हुन हामी सबैलाई नयाँ अवसर प्राप्त भएको छ । आम जनताको शान्ति र अग्रगमनप्रतिको चाहनालाई सम्बोधन गर्ने गरी विघटित संसदमा रहेका चार प्रमुख राजनीतिक दलहरूबीच न्यूनतम साझा कार्यक्रममा सहमति कायम गरिएको छ । र, यसै साझा कार्यक्रमको मार्गदर्शनको अधीनमा रही कार्य गर्न राजनीतिक दलहरू सर्वदलीय सरकारमा सहभागी भएका छन् ।
२. हाल मुलुकसामु अनगिन्ती राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक चुनौतीहरू छन् । यिनको समाधानका लागि साझा सहमतिको न्यूनतम कार्यक्रममा समावेश गरिएका राष्ट्रिय हित तथा प्रजातन्त्रको रक्षा र सम्बर्द्धन, माओवादीका कारण उत्पन्न समस्या र शान्तिको स्थापना, तत्कालीन राहत र अग्रगमन, र परिवर्तनका लागि आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा अभिव्यक्त प्रतिबद्धताहरू कार्यान्वयन गर्न तथा २०४६ सालको जनआन्दोलनबाट निर्मित २०४७ सालको संविधानको भावना र मर्म अनुरूप बहुदलीय प्रजातन्त्र एवं संवैधानिक राजतन्त्रलाई सुदृढ गर्न सर्वदलीय सरकार कृतसंकल्प छ ।
३. विगत नौ वर्षदेखि मुलुकले द्वन्द्व र हिंसाको सामना गर्नु परिरहेको छ । यस अवधिमा लाखौं नेपालीहरू घरबारबिहीन हुन पुगेका छन्, हजारौंले ज्यान गुमाएका छन् र अरु हजारौं पुरुष, महिला तथा बालबालिकाहरू मानसिक, भौतिक र शारीरिक कष्टको शिकार बन्नुपरिरहेको छ । यसअघि वार्ता र संवादद्वारा स्थायी शान्ति स्थापना गर्नेतर्फ गरिएका प्रयत्नहरू सफल हुन सकेनन् । त्यसैले विगतका अनुभवहरू समेतका आधारमा वार्तालाई विश्वसनीय र परिणाममुखी तुल्याई माओवादीका कारण उत्पन्न समस्याको समाधान र दिगो शान्तिको स्थापना गरी २०६१ सालभित्र प्रतिनिधिसभाको निर्वाचनको प्रक्रिया आरम्भ गर्नु वर्तमान सरकारको प्रमुख दायित्व हो ।
४. विद्यमान द्वन्द्वलाई निरपेक्ष ढंगले हेरेर मात्र मुलुकमा शान्ति बहाली गरी त्यसलाई चिरस्थायी बनाउन सम्भव छैन । शताब्दीयौंदेखिको विभेद, असमानता, शोषण र उत्पीडन पनि समाजमा द्वन्द्वको एउटा प्रमुख कारण रहेको छ । प्रजातन्त्र पुनर्स्थापनायता जनताका हक-अधिकार सुदृढ गर्ने, विभिन्न जाति, समुदायले आफ्ना माग र अपेक्षाहरूलाई सशक्त रूपमा अघि सार्ने तथा समाजका सबै तप्काका जनसमुदायलाई प्रजातान्त्रिक प्रक्रियामा सहभागी गराउनेतर्फ उल्लेख्य सफलता प्राप्त भएतापनि जनताका आकांक्षाअनुरूप उनीहरूलाई न्यायोचित रूपमा राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्रमा

अवसर दिलाउन र लाभ पुऱ्याउन सकिएन । दलित, पछाडि परेका जनजातिहरु, महिला, आदिवासी, दुर्गम क्षेत्र लगायत तराईका मधेशी समुदाय लगायत अति गरीब, विपन्न वर्ग, अन्य पिछडिएका जातिहरु, अल्प संख्यक एवं आम रुपमा गरिबीको रेखामुनि रहेका वर्ग र समुदाय वान्छित रुपमा विकासमा सहभागी र प्रतिफलमा हकदार हुन सकेनन् । विधिको शासन, पारदर्शिता तथा जवाफदेहीपन, अधिकारको निक्षेपण जस्ता सुशासनका आधारहरु कमजोर बन्दै गएकाले आधारभूत सेवाहरु आम जनता समक्ष पुग्न सकेनन् । गरीब-उन्मुख, जनसहभागितामूलक नीति तथा संस्थागत परिपाटीको उपयुक्त र पर्याप्त व्यवस्था हुन नसकेकाले गरिबी, बेरोजगारी, पछाडिएपन, असमानता र भेदभाव पनि समाजमा द्रुत बढाउने कारण बन्न पुगे ।

५. त्यसैले शान्तिको प्रक्रिया अघि बढाउँदा यस्ता महत्वपूर्ण पक्षहरुमा उत्तिकै ध्यान दिई मुलुकलाई अग्रगमनको बाटोमा डोऱ्याउनेतर्फ एकैसाथ विशेष पहल गर्न जरुरी छ । आर्थिक-सामाजिक रुपान्तरण र अग्रगमनका लागि ठोस नीति, कार्यक्रम र कार्यान्वयनका संस्थागत व्यवस्थाहरु गर्नुपर्ने हुन्छ । यिनै मान्यतामा उभिएर शान्ति, सामाजिक द्रुतको समाधान र अग्रगमनलाई प्रमुख आधार बनाई तर्जुमा गरिएको आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को विनियोजन अध्यादेश, आर्थिक अध्यादेश लगायत अन्य अध्यादेशहरु श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट जारी भइसकेका छन् । श्री ५ बाट जारी भएका अध्यादेशहरुको मुख्य विषयवस्तु र तिनमा अन्तरनिहित सिद्धान्तको जानकारी गराउन सर्वदलीय सरकारको अर्थमन्त्रीको हैसियतले म तपाईंहरुसमक्ष उपस्थित भएको छु ।
६. अब म बजेटका उद्देश्य, नीति तथा कार्यक्रमहरुमाथि प्रकाश पार्नुपूर्व आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को समग्र आर्थिक स्थिति तथा बजेट कार्यान्वयन प्रगतिको संक्षिप्त समीक्षा र चुनौतीहरु प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संक्षिप्त समीक्षा

आदरणीय दिदीबहिनी तथा दाजुभाइहरु,

७. मुलुकका आर्थिक-सामाजिक परिसूचकहरु, विभिन्न क्षेत्रमा गरिएका नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था र तिनको कार्यान्वयनमा देखिएका चुनौतीहरु समावेश गरी तयार गरिएको आर्थिक सर्वेक्षण २०६०/६१ र मन्त्रालयगत बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रगति प्रतिवेदन सार्वजनिक जानकारीमा आइसकेको छ ।
८. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । मौसमी अनुकूलता समेतका कारण कृषि क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ३.७ प्रतिशत र व्यापार तथा पर्यटन क्षेत्रमा भएको सामान्य सुधारका कारण गैर-कृषि क्षेत्रमा ३.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । मूल्य वृद्धिदर अघिल्लो आर्थिक वर्षको ४.८

प्रतिशतको तुलनामा ४.० प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को प्रथम दश महिनामा अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा संकुचित एवं विस्तृत मुद्रा प्रदायमा क्रमशः ५.४ प्रतिशत र ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने विदेशमा कार्यरत नेपालीहरुको विप्रेषण आयमा भएको वृद्धिले बैकिङ्ग क्षेत्रको आवधिक निक्षेप ११.५ प्रतिशतले बढेको छ । सोही अवधिमा देशको समग्र शोधनान्तर रु. १४ अर्ब ७७ करोडले बचत भएको छ । यसबाट विदेशी विनिमय संचितिमा वृद्धि भई २०६१ जेठ मसान्त सम्ममा यस्तो संचिति रु. १ खर्ब २५ अर्ब ५० करोड पुगेको छ ।

९. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा राजस्व संकलनमा संतोषप्रद वृद्धि भएतापनि कार्यक्षमता हास, राजनीतिक अस्थिरता र निर्वाचित स्थानीय निकायको अभाव जस्ता कारणहरुले गर्दा विकास खर्चले अपेक्षित गति लिन सकेन । द्वन्द्वका कारण प्रत्यक्ष गरिबी निवारणका कार्यक्रमहरु समेत प्रभावित भए । साधारण खर्चमाथिको बढ्दो चापले गर्दा वित्त प्रणालीमा संरचनागत समस्याहरु गंभीर हुँदै गइरहेका छन् ।
१०. आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा साधारण खर्च रु. ५४ अर्ब ९७ करोड र विकास खर्च रु. २९ अर्ब ३ करोड गरी कुल खर्च रु. ८४ अर्ब भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा साधारण खर्च रु. ५९ अर्ब ३० करोड र विकास खर्च रु. ३२ अर्ब ८१ करोड गरी कुल रु. ९२ अर्ब ११ करोड खर्च भएको संशोधित अनुमान छ । राजस्वतर्फ लक्ष्य अनुरूप नै रु. ६२ अर्ब २३ करोड परिचालन हुने संशोधित अनुमान छ । आन्तरिक ऋण निर्धारित सीमा भित्र रहेको छ ।
११. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को बजेटमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनको अवस्था मिश्रित रहन गएको छ । भौतिक पूर्वाधारमा निजी लगानी सहज तुल्याउन निर्माण-स्वामित्व-संचालन-हस्तान्तरणको लागि आवश्यक कानून जारी गरी पाँचवटा पूर्वाधारका आयोजनामा निजी लगानी भित्र्याउने प्रक्रियाको थालनी भएको छ । समुदाय वा सहकारी वा स्थानीय निकायको सहभागिता र सरकारी योगदानमा विद्युत् वितरण प्रणाली विस्तार तथा साना विद्युत् उत्पादन गृहहरु निर्माण गर्ने कार्य अघि बढेको छ ।
१२. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ७७५ वटा विद्यालयहरु समुदायलाई हस्तान्तरण गरिएका छन् । त्यस्तै २२ जिल्लाका १११४ उप-स्वास्थ्य चौकीहरु स्थानीय समुदायलाई हस्तान्तरण गरिएको छ । उद्योग वाणिज्य क्षेत्रलाई प्रत्यक्ष टेवा पुग्ने खालका सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्ने उद्देश्यले पाँचवटा क्षेत्रमा एक-एक वटा इलम प्रशिक्षण केन्द्र खोल्ने लक्ष्य राखिएकोमा दुई स्थानमा इलम केन्द्र संचालनमा आएका छन् ।
१३. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमतर्फ केही प्रगति भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश जारी भएको छ । जनताको निक्षेप परिचालन गर्ने सबै किसिमका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले समान किसिमका असल बैकिङ्ग मापदण्डहरु

अनुसरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको खराब कर्जा कम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन संयन्त्रलाई बलियो तुल्याउँदै ऋण असूली न्यायाधिकरण र ऋण असूली पुनरावेदन न्यायाधिकरण जस्ता संस्थाहरू आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा स्थापना गरिएका छन् ।

१४. समग्रमा आर्थिक स्थायित्वका परिसूचकहरू सन्तोषजनक छन् । तर पनि संरचनात्मक समस्याहरू भने जटिल बन्दै गएका छन् । बढ्दो साधारण खर्च र संकुचित विकास खर्चका कारण समग्र वित्त स्थिति असहज हुँदै गएको छ । वित्तीय क्षेत्रको सुधार कार्यक्रमले अपेक्षित प्रतिफल दिन सकेको छैन । वित्तीय प्रणालीका समस्याहरू जटिल हुँदै गइरहेका छन् । निर्यात व्यापार जोखिमपूर्ण हुँदै जानुका साथै व्यापार घाटा तीव्र रूपले बढ्दै गएको छ । वैदेशिक सहायताको प्रवाह र विप्रेषणको वृद्धिबाट बढेको विनिमय संचितिको आधार भरपर्दो र बलियो छैन । अधिकांश उद्योग-व्यवसायहरू प्रतिस्पर्धा टिकन नसक्ने अवस्थामा पुगेका छन् । अफ साना र घरेलु उद्योगको अवस्था दिन प्रतिदिन गिर्दो र नाजुक बन्दै गएको छ । कृषि र गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादनबीचको अन्तरसम्बन्ध बढ्ने गरी विकासको रणनीति अधि बढ्न नसक्दा आर्थिक वृद्धिको लाभ सीमित वर्ग र शहरमा केन्द्रित रहेको छ । विकास खर्चमा आएको संकुचनले पूर्वाधार निर्माण र गरिबी निवारणका कार्यहरू अपेक्षित रूपमा अधि बढ्नसकेका छैनन् । समष्टिगत नीति र आर्थिक सुधारका कार्यक्रम एवं गरिबी निवारणको लक्ष्यबीच सामन्जस्यको कमीले यसमा जटिलता थपिएका छन् । आर्थिक वृद्धिको लाभ विपन्न वर्गमा पुग्न नसकी गरिबी निवारणमा अपेक्षित सहयोग पुग्न सकेको छैन ।

मुलुकका सामु विद्यमान चुनौतीहरू

आदरणीय विदीबहिनी तथा दाजुभाइहरू,

१५. मुलुक सामु विद्यमान जटिल समस्याहरू र चुनौतीहरूबीच ज्यादै सीमित समयमा मैले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को वार्षिक बजेट तर्जुमा गर्नुपरेको छ । देशमा जनताको सार्वभौम अधिकारको प्रतिनिधित्व गर्ने प्रतिनिधिसभा विघटित अवस्थामा छ । स्थानीय तहमा जनताको प्रतिनिधित्व गर्ने निर्वाचित निकायको अभाव छ । हत्या-हिंसा लगायतका गतिविधिहरूले जनजीवन कष्टप्रद रहेको अवस्था छ । स्वतन्त्र आवागमन, खाद्यान्न लगायत अति आवश्यक वस्तुहरूको दुवानीमा अवरोध कायमै छ । हिंसाबाट पीडित हजारौं परिवारहरू विस्थापित भएका छन् । राज्यका अंग एवं केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्मका सरकारी र अन्य निकायमा संस्थागत भेदभाव र उपेक्षाको परिपाटी कायमै छ । समाजमा विभेद, शोषण र उत्पीडन कायमै छ । जनसंख्याको ठूलो हिस्सा आफ्नो हक-अधिकार, सुविधा र अवसरबाट बन्चित छ । यसले सामाजिक द्वन्द्वलाई बढाइरहेको स्थिति छ ।

१६. राज्यको माथिल्लो तहदेखि तल्लो तहसम्म संस्थागत क्षमतामा हास आएको छ । आर्थिक अनुशासन कमजोर रहेको छ । उद्योग, व्यापार, पर्यटन, वित्तीय लगायतका क्षेत्रहरू संकटग्रस्त छन् । कृषि क्षेत्रमा संरचनागत र संस्थागत समस्याहरू बढ्दै गइरहेका छन् । सीमान्त र साना किसानको बढ्दो कृषि उत्पादन लागत, ऋण भार एवं बजारको समस्या जस्ता कारणले देशमा भूमि र घरबारबिहीनको संख्या बढिरहेको छ । यस्तो समस्या दलित र त्यसमा पनि तराइका उपेक्षित वर्ग र समुदायमा ज्यादै बढेर गएको छ ।
१७. आर्थिक सुधारको कार्यक्रमले अपेक्षित रूपमा कृषि लगायत ग्रामिण आर्थिक कृषकलापमा योगदान पुऱ्याउन सकिरहेको छैन । साना उद्योग व्यवसायले सुधारबाट लाभ लिन सकेका छैनन् । साधन परिचालन र उपयोग गर्ने क्रममा दक्ष व्यवस्थापन र मितव्ययिताका क्षेत्रमा कम ध्यान पुग्यो । सुधारको क्रममा सामाजिक सुरक्षाका प्रभावकारी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न नसकिएबाट यसको मार श्रमजीवी र न्यून आय भएका वर्गमा अत्यधिक परी उनीहरूको जीवनयापन अरु जोखिमपूर्ण बनेको छ । बेरोजगारी र त्यसमा पनि युवा शैक्षिक बेरोजगारी तीव्र रूपमा बढ्दो छ ।
१८. गरिबी निवारणका कतिपय महत्वपूर्ण कार्यक्रमहरू हत्या, हिंसा र असुरक्षाका कारण अपेक्षित रूपमा लक्षित क्षेत्र र समुदायमा पुग्न सकेका छैनन् । पुगेका कार्यक्रमहरू पनि प्रभावकारी रूपले चल्न सकेका छैनन् । गाउँ-गाउँमा नष्ट भएका गाउँ विकास समिति भवन, पुल-पुलेसा, विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानी तथा संचारका संरचनाहरू पुनर्निर्माण हुन सकिरहेका छैनन् । विदेशी सहायतामा संचालित कतिपय कार्यक्रमहरू असुरक्षाका कारण बीचैमा स्थगित गर्नुपरेको छ ।
१९. सरकारी क्षेत्रमा दक्षता, आचरण, जवाफदेही र पारदर्शिताका पक्षहरू ठूलो समस्याको रूपमा विद्यमान छन् । गैर-सरकारी र निजी क्षेत्रमा समेत पारदर्शिता, जवाफदेहिता र सामाजिक जिम्मेवारीको संस्थागत विकास भइनसकेको अवस्था छ ।
२०. विश्व व्यापार संगठन र क्षेत्रीय व्यापार संझौताहरूमा प्रवेशपश्चात् नेपालले सामना गर्नुपर्ने विश्वव्यापीकरणका प्रतिकूल प्रभाव र चुनौतीहरूलाई सामना गर्दै उपलब्ध अवसरहरूबाट अधिकतम लाभ उठाउन व्यापार नीतिलाई अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार प्रणालीसँग आबद्ध गराउनुपर्ने चुनौती हाम्रा अगाडि देखिएको छ ।
२१. यी तमाम समस्याहरूसँगै विद्यमान द्वन्द्व र अशान्तिबाट मुलुकलाई मुक्त गरी जनताको विश्वास जित्ने र देशलाई अग्रगमनतर्फ लैजाने ठूलो चुनौती हाम्रोसामु छ । विगतमा सरकार संचालनका क्रममा हुन गएका कमी-कमजोरीहरूले जनताको विश्वासको आधार कमजोर बन्न गएको अवस्था छ । त्यसैले प्रजातन्त्रको मर्म र भावना अनुरूप मुलुकका समस्याहरू समाधान गर्न जिम्मेवारीपूर्वक क्रियाशील हुनुपर्ने थप चुनौती छ ।

बजेटका उद्देश्यहरू

आदरणीय विदीबहिनी तथा दाजुभाइहरू,

२२. मुलुकका सामु विद्यमान चुनौतीहरूको पृष्ठभूमिमा मैले बजेटका प्रमुख उद्देश्यहरू निम्नानुसार निर्धारण गरेको छु:

- १) शान्तिको स्थापना, राहत, पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माण,
- २) सामाजिक तथा आर्थिक रुपान्तरण र अग्रगमन,
- ३) साधन, स्रोत र अवसरमा न्यायोचित पहुँच तथा अधिकारको निक्षेपण,
- ४) आर्थिक सुधार एवं लगानी प्रवर्द्धनको माध्यमबाट आर्थिक गतिविधिमा विस्तार तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी गरिबी निवारणमा थप टेवा ।

२३. शान्तिको स्थापना विना प्रजातन्त्रको सुदृढीकरण एवं विकास गतिविधिमा द्रुतगति ल्याउन सकिदैन; गरिबी निवारण गरी आम जनताको जीवनस्तर माथि उकास्न सकिदैन । त्यसैले, माओवादीहरूसंग वार्ता तथा विद्यमान हत्या, हिंसा, आतङ्क एवं मानवाधिकार उल्लंघनको अन्त्य गरी आम नागरिकमा सुरक्षाको प्रत्याभूति र राज्यप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु बजेटको पहिलो उद्देश्य हुनेछ । यस क्रममा हत्या, हिंसा एवं मानवाधिकारको उल्लंघनका कारण विस्थापित हुन पुगी गाँस र वासको समस्याले ग्रस्त बनेका महिला, बालबालिका लगायतका जनसमुदायलाई तत्काल राहत पुऱ्याउने उद्देश्य लिइएको छ । द्वन्द्वका कारण नष्ट र क्षतिग्रस्त पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण कार्य तीव्रताका साथ अधि बढाइनेछ । यस क्रममा जिल्ला सदरमुकामहरूको पुनर्निर्माणमा तदारुकता ल्याइनेछ ।

२४. परम्परागत उत्पादन र सामाजिक सम्बन्धमा परिवर्तन गर्नुका साथै आर्थिक तथा सामाजिक सेवा र सुविधामा विपन्न र उपेक्षित वर्ग तथा समुदायको हक-अधिकारको प्रत्याभूति गरी उनीहरूलाई सबल र सक्षम तुल्याउन सकेमात्र मुलुकले अग्रगमनको बाटो लिन सक्छ । त्यसैले, मुलुकलाई अग्रगमनतर्फ डोऱ्याउने गरी नीति, कार्यक्रम र कार्यान्वयनको प्रक्रियालाई परिमार्जन र सुधार गर्दै जानु बजेटको अर्को प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

२५. जनसहभागितामूलक, विकेन्द्रित र स्थानीय स्वायत्त प्रजातान्त्रिक शासनको विधि सुदृढ गर्न नसकेसम्म गरिबी न्यूनीकरणका साथै समतामूलक सामाजिक संरचना निर्माण गर्न सकिन्न । यसैले साधन, स्रोत एवं अवसरमा न्यायोचित पहुँच बढाउनु र स्थानीय तहमा अधिकार निक्षेपण गर्नु बजेटको तेस्रो उद्देश्य रहेको छ ।

२६. समष्टिगत आर्थिक नीतिमा देखिएका विसंगतिहरू निराकरण गर्दै आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरू अघि बढाई बजार प्रक्रियालाई स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, दक्ष र फराकिलो बनाउन आवश्यक छ। नियमन, कानूनी र उपयुक्त संस्थागत व्यवस्थाबाट मात्र आन्तरिक लगानी प्रवर्द्धन र बाट्य लगानी आकर्षित गर्न सकिन्छ। त्यसैले आर्थिक सुधार तथा लगानीको प्रवर्द्धनबाट अर्थतन्त्रको गिर्दो अवस्थामा सुधार ल्याउनु र रोजगारीका थप अवसरहरू व्यापक रूपमा सिर्जना गरी गरिबी निवारणमा ठोस योगदान पुऱ्याउनु बजेटको चौथो उद्देश्य रहेको छ।

बजेटका नीतिहरू

२७. उल्लिखित उद्देश्यहरू हासिल गर्न देहाय बमोजिमका नीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन् :

- (क) माओवादी समस्याको शान्तिपूर्ण समाधानका लागि शान्ति प्रक्रिया अघि बढाउन आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने।
- (ख) हिंसा र द्वन्द्वबाट पीडित क्षेत्रहरू र विस्थापित परिवारहरूका लागि उद्धार, राहत तथा क्षतिपूर्तिको प्रभावकारी व्यवस्था गर्दै क्षतिग्रस्त पूर्वाधार र संरचनाहरूको पुनर्निर्माण कार्य तीव्रताका साथ अघि बढाउने।
- (ग) मानवीय विकास, सशक्तीकरण तथा अन्य आर्थिक-सामाजिक परिसूचकका दृष्टिले राष्ट्रिय औसतभन्दा तल रहेका पिछडिएका जिल्लाहरूमा लक्षित वर्ग तथा जनसहभागितामा आधारित कार्यक्रमहरू एकसाथ संचालन गरी सामाजिक द्वन्द्वको समाधान र गरिबी निवारणमा टेवा पुऱ्याउने।
- (घ) कृषिको दीर्घकालीन योजना प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्नुका साथै कृषि क्षेत्रमा रहेका संरचनागत तथा संस्थागत समस्याहरू समाधान गर्न आवश्यक कदम चाल्ने। आर्थिक-सामाजिक रुपान्तरणमा टेवा पुऱ्याउन भूमि वितरण गर्ने तथा जमिनमाथि गरीब र भूमिहीन किसानको पहुँच बढाउने गरी भूमिसुधार कार्यक्रमलाई अघि बढाउने।
- (ङ) बेरोजगारी समस्या कम गर्न रोजगारीका थप अवसरहरू सिर्जना गर्नुका साथै वैदेशिक रोजगारीलाई व्यवस्थित र प्रोत्साहित गर्ने।
- (च) “गाउँ-गाउँमा सहकारी, घर-घरमा रोजगारी” को अभियानलाई अगाडि बढाउन सहकारी क्षेत्रमा संस्थागत सुधार र सहुलियतको व्यवस्था गर्ने।
- (छ) प्राथमिक शिक्षामा सबैको अधिकार प्रत्याभूत गर्दै सबै तहको शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सामाजिक सेवामा उपेक्षित वर्ग र समुदायको हक-अधिकार स्थापित

गराउने । यस क्रममा दलित, उपेक्षित, जनजाति तथा महिलाहरुलाई राज्यले शिक्षामा आरक्षण लगायतका सुविधाहरु प्रदान गर्ने कार्य अघि बढाउने ।

- (ज) वृद्ध, विधवा, महिला, बाल बालिका लगायत द्वन्द्वबाट पीडित परिवार तथा अन्धा, अपांगको सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था गर्ने । असुरक्षित बसोबासमा आश्रित तथा घरबारविहीनका लागि व्यवस्थित बसोबासको कार्यक्रम अघि बढाउने ।
- (झ) मानवाधिकारको संरक्षण, सम्पत्तिमा महिलाको समान अधिकार, सामाजिक विभेदहरुको समाप्ति र आधारभूत सेवाहरुमा न्यायोचित पहुँच प्रत्याभूत गर्ने कार्यलाई विशेष प्राथमिकता दिने ।
- (ञ) स्थानीय स्वायत्त शासनको सुदृढीकरण, अधिकार निक्षेपण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता मार्फत विकेन्द्रित विकास प्रक्रियालाई सुदृढ पारी जनसमुदाय-बीच सेवा र सुविधा सहज, छिटो, छरितो र भरपर्दो पार्ने ।
- (ट) सबैभन्दा दुर्गम र पछाडि परेको कर्णाली अञ्चलका जनताको आर्थिक तथा सामाजिक विकासलाई विशेष प्राथमिकता दिने ।
- (ठ) खाद्य सुरक्षा, कृषि जोखिम न्यूनीकरण, स्वास्थ्य बीमा, आधारभूत तालीम र रोजगारी अभिवृद्धिद्वारा सामाजिक संरक्षण सुदृढ गर्दै जाने ।
- (ड) आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरु विस्तार गरी संतुलित रूपमा अघि बढाउने तथा यिनमा रहेका विसंगतिहरु कम गर्दै यिनलाई उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि तथा गरिबी निवारण उन्मुख गराउने ।
- (ढ) शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति, उपयुक्त बजार संयन्त्र र संस्थागत व्यवस्था, सहज र समयाबद्ध सरकारी सेवा र सुविधा, कारोवार लागत न्यूनीकरण मार्फत निजी क्षेत्रको लगानी प्रवर्द्धन गर्दै वैदेशिक लगानी समेत आकर्षण गर्ने ।
- (ण) जन उपयोगी सेवाको आपूर्ति सुलभ गर्ने तथा यी क्षेत्रमा निजी र सरकारी क्षेत्रको साभेदारी बढाउने ।
- (त) रूग्ण उद्योगको पुनरुत्थान तथा घरेलु र साना उद्योगको सम्बर्द्धनका लागि प्राविधिक तथा संस्थागत टेवा पुऱ्याउने ।
- (थ) विनियोजित साधन-स्रोतको प्रभावकारी उपयोगगरी त्यस्तो साधन-स्रोत लक्षित वर्ग र समुदायमा पुग्ने कुरालाई सुनिश्चित गर्न खर्चको अनुगमन प्रणाली सुदृढ गर्ने ।

क्षेत्रगत विकास कार्यक्रम तथा साधनको विनियोजन

आदरणीय विदीबहिनी तथा दाजुभाईहरू,

२८. विकास कार्यक्रमहरूमा साधन विनियोजन गर्दा वर्तमान सर्वदलीय सरकारको न्यूनतम साभ्ना कार्यक्रमलाई मूल आधार मानी माओवादी समस्या समाधान तथा देशमा पूर्ण शान्ति, हत्या र हिंसाबाट पीडितहरूलाई तत्काल राहत, विस्थापितहरूको पुनर्स्थापना, नष्ट तथा क्षतिग्रस्त पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माणमा तदारुकता जस्ता पक्षहरूमाथि विशेष ध्यान दिएको छु । सामाजिक द्वन्द्वको समाधान तथा अग्रगमनको आधार सुनिश्चित गर्न नीति तथा विकास कार्यक्रमहरू गरिबी निवारणतर्फ बढी उन्मुख हुने गरी साधन विनियोजन गरेको छु । चालु आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि गरिबीको रेखामुनि रहेका वर्ग, समुदायहरूलाई पहिचानका आधारमा लक्षित वर्ग समुदायसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरूको संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको छु । सामाजिक तथा आर्थिक दृष्टिकोणले पिछडिएका क्षेत्रहरूमा जनसहभागितामा आधारित सामाजिक एवं आर्थिक उत्थानका विशेष कार्यक्रमका लागि बजेट विनियोजन गरेको छु । शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता मानवीय विकास र सामाजिक उत्थानका कार्यक्रमहरूमा उपेक्षित वर्ग एवं समुदायको हक-अधिकार र पहुँच सुनिश्चित हुने गरी यी क्षेत्रमा बढी रकम विनियोजन गरेको छु । त्यस्तै अपाङ्ग, वृद्ध-वृद्धाको सामाजिक सुरक्षा, भूमिसुधार कार्यक्रमको थालनी, भूमिविहीनको भूमिमाथि पहुँच र स्वामित्व तथा घरवारविहीनका लागि व्यवस्थित बसोबास गर्न सहयोग पुग्ने गरी आवश्यक रकमको व्यवस्था गरेको छु । स्वदेश तथा वैदेशिक रोजगारीका थप अवसरहरू उपलब्ध गराउन रकम विनियोजन गरेको छु । मैले क्षेत्रगत कार्यक्रमहरू र तिनीहरूको प्राथमिकीकरण एवं साधनको विनियोजन गर्दा दशौं योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनाको समग्र खाकालाई आधार बनाई प्रस्ताव गरेको छु ।

शान्तिको स्थापना, सामाजिक द्वन्द्वको समाधान तथा अग्रगमन

२९. विगत नौ वर्षदेखि चलिरहेको हत्या हिंसा अन्त्य गरी पूर्ण र दिगो शान्ति कायम गर्न अधिकतम लचकताका साथ माओवादीहरूसँग वार्ता गर्न सरकार तयार रहेको सन्दर्भमा यस प्रक्रियालाई सार्थक तुल्याउन शान्ति सचिवालय तत्कालै गठन गरिनेछ । शान्ति वार्ताको प्रक्रिया अघि बढाउने प्रयोजनका लागि शान्ति कोषको स्थापना गर्न रु. २ करोड छुट्याएको छु । यस कोषमा स्वदेशी तथा विदेशी दातृ समुदाय र संघ संस्थाबाट थप योगदान पुग्ने आशा गरेको छु । साथै द्वन्द्व पीडितहरूलाई तत्काल क्षतिपूर्ति र राहत प्रदान गर्न रु. ५ करोड विनियोजन गरेको छु ।

३०. द्वन्द्वका कारण नष्ट वा क्षतिग्रस्त विद्यालय, स्वास्थ्य चौकीहरू, संचार टावर, पुल, विद्युत्गृह लगायतका पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण तथा विस्थापित समुदायको पुनर्स्थापनाको कार्यलाई तीव्रताका साथ अगाडि बढाइनेछ । यसैगरी, ध्वस्त भएका जिल्ला

सदरमुकामहरुको पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापनालाई प्राथमिकता दिइनेछ । यस कार्यका लागि रु ६० करोड बजेट विनियोजन गरेको छु ।

३१. आर्थिक-सामाजिक अवस्थाको क्षेत्रगत विभेदको स्थितिलाई अन्त्य नगरी दिगो शान्तिको परिकल्पना यथार्थपरक हुन सक्दैन । त्यसैले मैले पिछडिएका ४० जिल्लाका स्थानीय वासिन्दा स्वयंले रोजेका विकास निर्माणका कामहरु उनीहरुकै सामुदायिक सक्रियता र पहलमा कार्यान्वयन गर्न सहभागितामूलक कार्यक्रमका लागि प्रत्येक जिल्लालाई रु. १ करोडका दरले रु ४० करोडको विशेष व्यवस्था गरेको छु ।
३२. भौगोलिक क्षेत्रहरुबीचको अन्तरलाई कम गरेर मात्र सामाजिक द्वन्द्वको समाधान हुन सक्तैन । परम्परागत सामाजिक विभेदका कारण जाति, लिङ्ग र पेशागत रुपमा जनसंख्याको ठूलो हिस्सा गरिबी, अभाव, पछ्यौटेपन र विपन्नतामा रहन बाध्य छ । त्यस्ता वर्ग, समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक उत्थानमा प्रत्यक्ष टेवा पुऱ्याउने गरी सहयोगी र परिपोषक कार्यक्रमको रुपमा सामाजिक परिचालन, जनजागरण र चेतना अभिवृद्धिको कार्यक्रम पनि लैजानुपर्ने हुन्छ । यसैलाई दृष्टिगत गरी गरिबीको चपेटामा रहेका ४० जिल्लामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा विशेष लक्षित कार्यक्रम र सामाजिक द्वन्द्व समाधानका लागि सामाजिक परिचालन कार्यक्रमहरु परिपूरकको रुपमा संचालन गर्न रु. ३० करोड छुट्याएको छु ।

ग्रामीण क्षेत्रमा आर्थिक रुपान्तरणका लागि कृषि क्षेत्रमा सुधार, वनको व्यावसायिक उपयोग र सिंचाइमा विस्तार

३३. कृषि क्षेत्रमा व्यापक सुधारको लागि भूमिसुधार कार्यक्रमको थालनी गरिनेछ । त्यसै गरी दीर्घकालीन कृषि योजनामा आवश्यक पुनरावलोकन गरी कार्यक्रमहरु सघन र समन्वयात्मक ढंगले प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
३४. सीप, ज्ञान र आर्थिक सहयोगको विस्तार गरी कृषक समूहका आधारमा साना सिंचाइको विस्तारका लागि आवश्यक सहयोगको व्यवस्था गरिनेछ । त्यस्ता समुदायलाई मध्यम र ठूला सिंचाइ आयोजनाको संचालन, मर्मत र संभारको जिम्मेवारी लिन प्रोत्साहित गरिनेछ ।
३५. खाद्यान्न बालीको उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले कृषकहरुलाई एकीकृत विषादी व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउन कृषक फिल्ड स्कूललाई २० जिल्लामा विस्तार गरिनेछ ।
३६. कृषि उत्पादनका लागि बजार उपलब्ध गराउन निजी क्षेत्रलाई पूर्वाधार विकासतर्फ प्रेरित गरिनेछ । छिटो नोक्सान हुने कृषि उपजहरुको संरक्षण गर्न शीतकक्ष स्थापना गर्ने उच्चमी,

व्यवसायी वा सरकारी संस्थाहरुलाई त्यस्तो शीतकक्षमा प्रयोग हुने विद्युत्को महसुलमा अन्य शीत भण्डार सरह सुविधा दिइनेछ ।

३७. तराईका २० र पहाडका ३१ जिल्लामा मत्स्यपालन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसबाट करीब दश हजार मुक्त कर्मैया र २० हजार माझी-मलाहा परिवार लाभान्वित हुनेछन् ।
३८. शीत भण्डारको व्यावसायिक विकासका निमित्त २५ हजार मेट्रिक टन क्षमताका १७ वटा शीत भण्डारहरुलाई ब्याज अनुदान दिने व्यवस्था मिलाएको छु ।
३९. सुख्खाग्रस्त तराईका क्षेत्रहरुमा स्यालो ट्यूबवेल् र अधिराज्यभर साना सिंचाई कार्यक्रममा राहत स्वरुप पूँजीगत अनुदान दिने व्यवस्था मिलाएको छु । त्यस्तै अति दुर्गम २१ जिल्लामा मल-बीउ ढुवानीमा अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छु । यसका अतिरिक्त जनसहभागितामा आधारित कार्यक्रमहरु मार्फत पनि साना सिंचाई कार्यक्रम संचालन गर्न आर्थिक सहयोग पुऱ्याइनेछ ।
४०. कर्णाली अञ्चलका पाँच जिल्लामा कृषि तथा पशु विकास कार्यक्रमका साथै विशेष कार्यक्रमहरु संचालन गरी कर्णाली अञ्चलको विकासमा विशेष टेवा पुऱ्याइनेछ ।
४१. पशुजन्य उत्पादनको व्यावसायिकीकरण गर्न अधिराज्यका २१ जिल्लामा पशुपालन लघु कर्जा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यस कार्यक्रमबाट करीब ६९ हजार किसान परिवार प्रत्यक्ष रुपमा लाभान्वित हुनेछन् ।
४२. स्थानीय तहमा गरिएको निक्षेपणको व्यवस्था अनुरूप कृषि तथा पशु सेवा प्रसार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन कृषि प्रसार कोष र स्थानीय अग्रसारिता कोषको स्थापना गरी २० जिल्लामा पुऱ्याइनेछ ।
४३. नेपाल विश्व व्यापार संगठनमा प्रवेश गरेपछि गुणस्तरयुक्त कृषिजन्य वस्तुहरुको आयात तथा निर्यात हुने व्यवस्था मिलाउन कृषि तथा पशुको क्वारेन्टाइन र खाद्य प्रयोगशाला सेवालाई सुदृढ एवं विस्तार गरिनेछ । खाद्य गुणस्तर नियमन सेवालाई प्रभावकारी गराउन तराईका २० जिल्लास्थित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा गुणस्तर नियमन गर्न एक-एक वटा दक्ष जनशक्ति र आवश्यक उपकरणको व्यवस्था गरिनेछ ।
४४. चिया खेतीमा दिइआएको ब्याज अनुदान विस्तार गरी १२ जिल्लामा पुऱ्याइनेछ । त्यस्तै पुष्प व्यवसायमा दिइआएको ब्याज अनुदान कायमै राखेको छु । पशुधन बीमाका अतिरिक्त नगदे बाली तथा पंक्षी बीमा गर्ने व्यवस्थाका लागि बजेटमा रकमको व्यवस्था गरेको छु । दुध चिस्यान केन्द्रहरुले दुध चिस्याउन प्रयोग गरिआएको विद्युत् महसुलमा ५० प्रतिशत छुट दिने व्यवस्थालाई कायमै गरेको छु ।

४५. पहाडी क्षेत्रमा कृषकहरूलाई खाद्यान्न उत्पादन वृद्धिमा प्रोत्साहित गर्न नेपाल खाद्य संस्थानबाट पहाडमै खाद्यान्न खरीद गर्न शुरु गरिएको कार्यक्रमलाई अझ प्रभावकारी बनाई थप जिल्लाहरूमा विस्तार गरिनेछ ।
४६. कृषि क्षेत्रसंग सम्बन्धित नीति र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि रु २ अर्ब ६८ करोड २८ लाख छुट्याएको छु । यो रकम आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमानभन्दा २८.७ प्रतिशतले बढी छ ।
४७. कृषिको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषि क्षेत्रमा रोजगारी प्रवर्द्धन र खेती-जोखिम न्यूनीकरणका लागि सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्नु अनिवार्य छ । यसलाई मनन गरी सिक्टा सिंचाइ आयोजनाको निर्माण कार्य अघि बढाउन रु. २४ करोडको व्यवस्था गरेको छु । चालु आर्थिक वर्षदेखि अधिराज्यका ३३ जिल्लामा मझौला सिंचाइ आयोजनाहरू संचालन गरिनेछन् । यी आयोजनाहरूका लागि रु. २१ करोड ६२ लाखको बजेट व्यवस्था गरेको छु ।
४८. जनसहभागिताका आधारमा स्थानीय निकायमार्फत साना-सिंचाइ आयोजनाहरू संचालन गर्न थप बजेटको व्यवस्था गरेको छु ।
४९. डीप ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना तराईका थप ४ जिल्लामा संचालन गरिनेछ ।
५०. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा थप ३० हजार हेक्टर जमिनमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने गरी विभिन्न सिंचाई आयोजनाहरू सम्पन्न गरिनेछन् । सिंचाइ क्षेत्रको कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि रु. २ अर्ब ६२ करोड ४९ लाखको बजेट व्यवस्था गरेको छु ।
५१. वन वाटिका विकासलाई अभियानको रुपमा विस्तार गर्न सरकारी तथा स्थानीय निकायहरू, विद्यालयहरू एवं अन्य संघ-संस्थाहरूको हातामा वृक्षारोपण कार्य गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यसका लागि बिउ र बेर्ना उपलब्ध गराउन बजेटमा रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
५२. सामुदायिक वन व्यवस्थापन प्रणालीलाई वन विकासको रणनीतिको रुपमा अंगीकार गरी प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन र वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनलाई प्रोत्साहित गर्ने व्यवस्था गरेको छु ।
५३. ज्यादै कम आय भएका तथा भूमिहीन कृषकहरूका लागि आय तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न र भन्डो-बुट्यानका रुपमा रहेका वन क्षेत्रको सुधार गर्न न्यून आय र भूमिहीन कृषकहरूलाई लक्षित गरी कबुलियती वन तथा चरण विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

५४. जडिबूटीको खेती, संकलन, प्रशोधन तथा निकासी प्रवर्द्धन मार्फत ग्रामीण आय तथा रोजगारीका अवसरहरु विस्तार गर्ने क्रममा मध्य-पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा र खासगरी कर्णाली अंचलमा जडिबूटीको व्यावसायिक खेती विस्तार गर्न विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
५५. बौद्धिक सम्पत्तिको रुपमा नेपालको जैविक स्रोतमा आफ्नो हक-अधिकार कायम गराई राख्न कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
५६. वन तथा भू-संरक्षण क्षेत्रको नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि रु. १ अर्ब ८९ करोड ९१ लाख छुट्याएको छु ।

बजार विस्तार तथा लगानी प्रवर्द्धनका लागि आधारभूत पूर्वाधार विकास

५७. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेट तर्जुमा गर्दा सडक यातायात नपुगेका जिल्लाहरुमा सडक पुऱ्याउने, निर्माणाधीन पुलहरुको निर्माण सम्पन्न गर्ने, मध्य-पश्चिमाञ्चल र सुदूर-पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत संचालित आयोजनाहरुलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्दै सडक संजाल द्रुततर रुपमा देशभरि विस्तार गर्दै जाने दृष्टिकोण लिएको छु ।
५८. राष्ट्रिय स्तरमा नै अति महत्वपूर्ण राजमार्गको रुपमा रहेको सुर्खेत-जुम्ला सडकको निर्माणको लागि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. ४६ करोड छुट्याएको छु ।
५९. विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला मार्गको थप १२ किलोमिटरको निर्माण सम्पन्न गर्न रु. २४ करोड ३५ लाख छुट्याएको छु ।
६०. चीनीयाँ सरकारको सहयोगमा त्रिशुली-स्याप्रवेशी-रसुवागढी सडक निर्माण कार्य प्रारम्भ गर्न आवश्यक रकम विनियोजन गरेको छु ।
६१. गोरुसिङ्गे-सन्धिखर्क सडकको ६८ किलोमिटर कालोपत्र गर्ने कार्य पुरा गर्न र त्रिभुवन राजपथ, सिलगढी-साँफेबगर, हार्थोक-तम्घास, लमही-कोहलपुर, स्याउले-सिलगढी, मोहना-अत्तरिया र नारायणघाट-बुटवल खण्डको स्तरोन्नति तथा मर्मत-संभार समेतका लागि जम्मा रु. ७७ करोड ४० लाख छुट्याएको छु ।
६२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सडक सञ्जाल विकास आयोजना अन्तर्गत दोलालघाट-चौतारा, बेलबारी-चौहरवा, दमक-गौरीगञ्ज, विराटनगर-रंगेली-उर्लाबारी, पौवा भञ्ज्याङ्ग-फिदिम, वसन्तपुर-चैनपुर-खाँदवारी र हिले-वसन्तपुर सडक स्तरोन्नति तथा नयाँ निर्माण गर्न रु. ८९ करोड ३८ लाख विनियोजन गरेको छु । थानकोट-चितलाङ्ग जोड्ने गणेशमान सिंह मार्गका लागि आवश्यक रकम विनियोजन गरेको छु ।

६३. काठमाडौंलाई पूर्व-पश्चिम महेन्द्र राजमार्गसंग जोड्ने द्रुत गति राजमार्ग निर्माण गर्न विभिन्न वैकल्पिक संभाव्यताहरुको मूल्याङ्कन कार्य ४ महिनामा सम्पन्न गरी उपयुक्त मार्ग निर्माणको कार्य प्रारम्भ गरिनेछ ।
६४. त्यस्तै निर्माण-संचालन-स्वामित्व-हस्तान्तरण प्रणाली अन्तर्गत सुरुङ्ग मार्ग, द्रुतगति राजमार्ग, शहरी सडक, विद्युतीय रेल तथा रोपवे निर्माणमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
६५. यस आर्थिक वर्षमा सडक बोर्ड अन्तर्गत ४००० किलोमिटर सडकको मर्मत-संभार कार्यक्रम चालु आर्थिक वर्षमा सम्पन्न गर्न रु. ३६ करोड २८ लाख छुट्याएको छ ।
६६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ३० वटा पुलको निर्माण सम्पन्न गर्न समेतका लागि रु. ७६ करोड ७० लाख छुट्याएको छ ।
६७. सडक तथा पुल निर्माण एवं सुधारका लागि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. ५ अर्ब ५४ करोड ९३ लाख छुट्याएको छ । यो रकम आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमानको तुलनामा ३६.५ प्रतिशतले बढी छ ।
६८. विद्युत वितरणमा समुदाय, नगरपालिका तथा गाउँ विकास समिति र विद्युत् उपभोक्ता सहकारी संस्थाहरुको संलग्नता बढाउदै लगिनेछ । नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई मूलतः विद्युत् प्रसारणमा सीमित राखी विद्युत् उत्पादन गृहहरुलाई प्राधिकरणको अलग्गै कम्पनीको रुपमा संचालन गर्न नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको संरचनात्मक सुधार कार्यको थालनी गरिनेछ ।
६९. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा साना तथा मझौला स्तरका विद्युत् आयोजना संचालनका लागि निजी क्षेत्रलाई ऋण सहयोग उपलब्ध गराउन स्थापना गरिएको विद्युत् विकास कोष पूर्ण संचालनमा ल्याइनेछ । यस कोष संचालनको लागि श्री ५ को सरकारको तर्फबाट रु. १५ करोड २५ लाख छुट्याएको छ । यसबाट साना र मझौला जलविद्युत् आयोजना संचालन गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन मिल्नेछ ।
७०. मध्य-मर्स्याङ्दी जलविद्युत् परियोजनाको लागि रु. २ अर्ब ५५ करोड छुट्याएको छ । यसबाट परियोजनाको निर्माण कार्यतर्फ ६५ प्रतिशत काम सम्पन्न हुनेछ ।
७१. विद्युत् क्षेत्रका लागि जम्मा रु. ६ अर्ब ३६ करोड २५ लाख विनियोजन गरेको छ ।
७२. सूचना प्रविधिलाई व्यापक रुपमा ग्रामीण जनस्तरसम्म पुऱ्याउन आवश्यक कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ । यसका लागि सूचना तथा संचार मन्त्रालय र विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समन्वयकारी भूमिका खेल्नेछन् ।

७३. पूर्व-पश्चिम राजमार्गमा अप्टिकल फाइबर राख्ने काम यस वर्षको प्रथम चौमासिक अवधिभित्रै सम्पन्न गरिनेछ ।
७४. दूरसंचार क्षेत्रलाई उदार र प्रतिस्पर्धी बनाई यसमा निजी क्षेत्र समेतको सहभागिताद्वारा लगानी र सेवा विस्तार गर्ने उद्देश्यले कार्यान्वयनमा ल्याइएको दूरसंचार नीति, २०६० अनुरूप संचार क्षेत्रमा थप लगानी र सेवा विस्तार एवं ग्रामीण दूरसंचार क्षेत्रमा समेत निजी लगानी प्रोत्साहित गरिनेछ ।
७५. सूचना तथा संचार क्षेत्रका लागि रु. २ अर्ब २६ करोड ३९ लाख विनियोजन गरेको छु ।
७६. निर्माण-स्वामित्व-संचालन-हस्तान्तरण प्रणाली अन्तर्गत बैकल्पिक अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता जुटाइनेछ । यस अतिरिक्त आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा भैरहवास्थित गौतम बुद्ध विमानस्थल र पोखरा विमानस्थललाई सार्क क्षेत्रीय स्तरको अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको रूपमा विस्तार गरिनेछ । धनगढी विमानस्थलको स्तरोन्नति गरिनेछ र धरानमा निर्माण-स्वामित्व-संचालन-हस्तान्तरण अवधारणा अन्तर्गत छोटो धावनमार्गको विमानस्थल निर्माण गर्न पहल गरिनेछ ।
७७. पर्यटन प्रवर्द्धन, यातायात सेवा विस्तार र हवाई सेवामा निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धनका लागि नयाँ हवाई नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

भूमिसुधार मार्फत आर्थिक सामाजिक रूपान्तरण

७८. समग्र भूमिको न्यायोचित वितरण, उपयुक्त भू-व्यवस्थापनद्वारा कृषिको उत्पादकत्व वृद्धि र किसानहरुको जीवनस्तर उत्थानको उद्देश्य अनुरूप भूमिसुधार कार्यक्रमलाई अघि बढाइनेछ । जमिनमा भूमिहीन किसानको पहुँच सुनिश्चित गर्न पर्ती र बाँझो जग्गा, नदीबाट निस्केको उकास जमिनको लगत संकलन अद्यावधिक गरी उपयुक्त प्रक्रिया र संस्थागत संयन्त्रको व्यवस्था गर्नुका अतिरिक्त भूमिहीनका लागि बैंकको स्थापना गरिनेछ ।
७९. जमिनमाथिको द्वैध स्वामित्व व्यवस्थाको अन्त्य गर्न आर्थिक वर्ष २०६१/६२ भित्र मोही र जग्गाधनी बीचको हक-हिस्सा छुट्याउने कार्य सम्पन्न गरिनेछ ।
८०. भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को पाँचौँ संशोधनबाट भएको हदबन्दी सम्बन्धी व्यवस्था अनुसार जग्गाधनीहरुबाट आवश्यक विवरण संकलन गरी हदबन्दीभन्दा बढी जग्गाको छानबीन कार्य शुरु गरिनेछ ।

८१. भूमि प्रशासन सम्बन्धी कार्यलाई भू-सूचना प्रविधिको माध्यमद्वारा सुसांख्यीकृत (Computerized) गरी भू-सूचना प्रणालीमा आबद्ध गर्ने तथा भूमिसम्बन्धी सेस्ता तथा नक्साहरुको केन्द्रीय अभिलेख निर्माण तथा विकास गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
८२. भूमिसुधार तथा मुक्त कर्मैया पुनर्स्थापन कार्यक्रममा रु ६ करोड ६ लाख रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
८३. भूमिसुधार तथा नापी सम्बन्धी कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि रु. ७२ करोड ८३ लाख छुट्याएको छु ।

मानवीय विकासका लागि शिक्षा र स्वास्थ्यमा उच्च लगानी

८४. देशको न्यून साक्षरता, खस्कँदो शैक्षिक गुणस्तर, विद्यालयहरुमा न्यून भौतिक सुविधा, महिला, दलित, जनजाति, अपाङ्ग र गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताको शिक्षामा अधिकार र पहुँचको कमी तथा लगानीको तुलनामा न्यून प्रतिफलको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी विक्रम सम्वत् २०७२ सम्म “सबैका लागि शिक्षा” भन्ने अन्तर्राष्ट्रिय अवधारणा पूरा गर्न “सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम २०६१-२०६६” कार्यान्वयनमा ल्याएको छु । प्राथमिक शिक्षामा सबैको अधिकार सुनिश्चित गर्दै यस कार्यक्रमबाट विकेन्द्रित रुपमा सर्वभागी तथा गुणस्तरीय शिक्षा सेवा प्रवर्द्धन हुने विश्वास लिएको छु ।
८५. बालिका शिक्षालाई विस्तार गरी “सहस्राब्दी विकास लक्ष्य” अनुरूप शिक्षामा लैङ्गिक भेद समाप्त गर्न एक “बालिका शिक्षा कोष” को स्थापनाको लागि श्री ५ को सरकारबाट रु २ करोड छुट्याइ सकिएको छ । यस कोषमा दातृ निकायहरु, संघ संस्थाहरु तथा निजी क्षेत्रबाट थप योगदान हुने अपेक्षा गरेको छु ।
८६. विद्यालयबाहिर रहन बाध्य बालिका, दलित, पिछडिएका जनजाति, अपाङ्ग लगायत अन्य उपेक्षित समूहका बालबालिकाको विद्यालय पहुँच वढाउन एवं साक्षरता कार्यक्रममा महिलाहरुको सहभागिता वृद्धि गर्न विशेष प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । प्राथमिक विद्यालयमा मात्र दलित तथा पिछडिएका जनजातिका छात्रछात्राहरुको छात्रवृत्तिका लागि रु. १४ करोड विनियोजन गरेको छु । यसबाट ५ लाख ५९ हजार दलित बालबालिकाहरुले प्राथमिक शिक्षा प्राप्त गर्न सक्नेछन् । छात्राहरुको छात्रवृत्तिका लागि रु. १५ करोड ८८ लाख विनियोजन गरेको छु । यसबाट पचास प्रतिशत बालिकाले प्राथमिक शिक्षा प्राप्त गर्न छात्रवृत्ति सुविधा पाउनेछन् । अपाङ्गहरुको लागि स्थापित ३२० वटा केन्द्रलाई रु. ५ करोड ७८ लाख छुट्याएको छु । यसका अतिरिक्त महिला शिक्षा कार्यक्रमका लागि रु. ८ करोड ९२ लाख विनियोजन गरेको छु । यसबाट आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा थप ६४ हजार महिलाहरु साक्षर हुनेछन् । यसका अतिरिक्त १२ वटा

जिल्लामा संचालन हुने प्रौढ साक्षरता कार्यक्रमवाट थप १ लाख ३ हजार निरक्षर साक्षर हुनेछन् ।

८७. गरिबीको रेखा मुनि रहेका दलित उत्पीडित परिवारले आफ्ना छोराछोरीलाई सानै उमेरदेखि रोजीरोटी उपार्जनको काममा लगाई विद्यालय पठाउन नचाहने समस्या देश भरि व्याप्त छ । यो समस्याको सकारात्मक समाधानस्वरूप चालु आर्थिक वर्षदेखि त्यस्ता परिवारले आफ्ना बालबालिकालाई विद्यालयमा नयाँ भर्ना गराएमा विशेष छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाएको छु । यसबाट बालबालिकालाई विद्यालय नपठाउने प्रवृत्ति न्यून हुने विश्वास लिएको छु ।
८८. दलित र पछाडि परेका जनजातिहरूले गरिबी अभाव र विपन्नताका कारण आफ्ना सन्ततिहरूलाई माथिल्लो तहको शिक्षा दिलाउन नसक्ने स्थितिमा छन् । त्यसैले यस्ता विपन्न र उपेक्षित वर्गका सन्ततिहरूले माध्यमिक, उच्च माध्यमिक र उच्चशिक्षा अध्ययन गर्ने अवसरको सुनिश्चितताका लागि छात्रवृत्तिको विशेष व्यवस्था गरेको छु । यस्तो छात्रवृत्ति सबभन्दा बिपन्न दलित जातिहरू जस्तै डोम, चमार, पासवान(दुसाध), कामी, सार्कि, दमाई, धोवी, कोइरी, गाइने, वादी आदि र अति पछाडि परेका आदिवासी तथा जनजातीहरू जस्तै चेपाङ, प्रजा, माझी, राजवंशी, भूजेल, थारु, किसान, कुसुण्डा, कुशवाडिया, वनकारिया, मेचे(बोडो), राभी,सुरेल, तामाङ, भोटे, शेर्पा, मगर, राई, लिम्बु, तलीया आदिलाई प्राथमिकताका साथ दिने व्यवस्था गरिनेछ ।
८९. साक्षरता कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा अघि बढाउन अन्य कार्यक्रमहरूद्वारा नसमेटिएका औसत साक्षरता स्तर कम भएका ३० जिल्लाका करीब १२ हजार वडाका वासिन्दाहरूलाई पूर्ण साक्षर बनाउने कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । स्थानीय महिला तथा दलितलाई प्राथमिकताका साथ स्वयंसेवक नियुक्त गरी तिनीहरू मार्फत साक्षरता, खाद्य पोषण र स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गराउने कार्यहरू अघि बढाइनेछन् । यो अभियानलाई आगामी वर्षहरूमा विस्तार गर्दै लगी ३ वर्षभित्र अधिराज्यव्यापी तुल्याइनेछ ।
९०. विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार निर्माणतर्फ आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. १ अर्ब १ करोड रकम विनियोजन गरिएको छ । यसबाट २,०४८ वटा नयाँ कक्षा कोठाको निर्माण, १,३६१ वटा शौचालय, १,१७५ वटा विद्यालयहरूमा खानेपानी र ५०० वटा विद्यालयमा कक्षा कोठाको निर्माण सम्पन्न हुनाका साथै ९० वटा स्तरयुक्त विद्यालय भवनहरूको निर्माण गरिनेछ ।
९१. अनुमति प्राप्त गरी समुदायद्वारा संचालित विद्यालयलाई सहयोगस्वरूप यसै वर्षदेखि दुई शिक्षक बराबरको अनुदान रकम प्रदान गर्न रु. २१ करोड विनियोजन गरेको छु । साथै, स्वीकृत मापदण्डका आधारमा प्रवेशिका परिक्षामा ५० प्रतिशतभन्दा बढी सफलता प्राप्त गर्ने सार्वजनिक विद्यालयहरूलाई वार्षिक एकमुष्ट रु. ४ लाख अनुदान दिने, राष्ट्रिय औसत

दरभन्दा बढी छात्राहरुको भर्नादर वृद्धि गरेमा नियमित अनुदानका अतिरिक्त २५ प्रतिशत थप रकम अनुदान दिने र मध्य-पश्चिमान्चल तथा सुदूर-पश्चिमान्चल विकास क्षेत्रका विद्यालयहरुमा दलित तथा पिछडिएका जनजातिका विद्यार्थीहरुको भर्नादर विद्यालयको कुल विद्यार्थी संख्याको ३० प्रतिशतभन्दा बढी पुऱ्याउने विद्यालयलाई नियमित अनुदानको अतिरिक्त २५ प्रतिशत थप अनुदान दिने व्यवस्था मिलाएको छु ।

९२. प्राथमिक विद्यालयहरुमा विद्यार्थीहरुले प्रत्यक्ष उपयोग गर्ने विविध शैक्षिक सामग्री खरीद गर्न प्रत्येक प्राथमिक विद्यालयलाई प्रति विद्यार्थी वार्षिक रु. १०० का दरले अनुदान दिने व्यवस्था मिलाएको छु । यो नयाँ कार्यक्रमका लागि र निःशुल्क पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराउन समेत रु. ६१ करोड ३९ लाख विनियोजन गरेको छु । निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको वितरणमा अपनाइआएको शोधभर्ना प्रणालीले गर्दा विपन्न वर्गका बालबालिकाले पाठ्यपुस्तक पाउन नसकेको गुनासो हटाउन आगामी शैक्षिक सत्रदेखि सो प्रणाली खारेज गरी सबै बालबालिकालाई आफ्नो विद्यालयको माध्यमबाट सोभै पाठ्यपुस्तक पुऱ्याउने व्यवस्था मिलाएको छु ।
९३. प्राथमिक विद्यालयमा विद्यार्थीहरुको भर्ना वृद्धि र विद्यालयमा उनीहरुको निरन्तर उपस्थितिलाई प्रोत्साहन गर्न अधिराज्यका २१ जिल्लाका ४ लाख ५० हजार विद्यार्थीका निम्ति “शिक्षाका लागि खाद्यान्न” कार्यक्रम अन्तर्गत खाद्य पोषण कार्यक्रम संचालन गर्ने व्यवस्था गरेको छु ।
९४. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा थप दुई हजार विद्यालयहरु व्यवस्थापन समुदायमा हस्तान्तरण गर्ने कार्यक्रम राखिएको छ । यसरी हस्तान्तरण गरिएका प्रत्येक विद्यालयलाई रु. १ लाख अनुदान दिन रु. २० करोडको व्यवस्था गरेको छु ।
९५. “सबैका लागि शिक्षा” को मान्यता अनुरूप विद्यालयहरुको व्यवस्थापनमा स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागिता अभिवृद्धि गर्न प्रोत्साहन स्वरूप प्राथमिक विद्यालयहरुलाई नियमित खर्च बापत प्रतिवर्ष रु. ३,००० का दरले अनुदान दिन रु.७ करोड ३४ लाख; २४,४९१ प्राथमिक विद्यालयमा एक-एक वटा लघु पुस्तकालय कक्ष बनाउन रु. १००० का दरले रु. २ करोड ४४ लाख; शिक्षक-विद्यार्थी अनुपातको आधारमा थप शिक्षक नियुक्तिका लागि रु १३ करोड ३२ लाख रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
९६. निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक स्तरका विद्यालयहरुको भौतिक सुविधा मरमत सम्भार गर्न निम्न माध्यमिक स्तरको विद्यालय भए रु. २५ हजार र निम्न माध्यमिक समेत भएको माध्यमिक विद्यालय भए रु. ५० हजार एकमुष्ट अनुदान दिने नयाँ व्यवस्था प्रारम्भ गरेको छु । यसैगरी यस्ता विद्यालयलाई शैक्षिक सामग्री बापत प्रति विद्यालय वार्षिक रु १०

हजारका दरले ११,३६१ वटा विद्यालयलाई अनुदान दिन आवश्यक रकम विनियोजन गरेको छु ।

९७. शिक्षकहरुको तालीम कार्यक्रमलाई प्रभावकारी र सघन रुपमा संचालन गर्न आगामी आर्थिक वर्षदेखि शिक्षकहरुको तालीम, गोष्ठी र कार्यशालाका कार्यक्रमहरुलाई एउटै छाता मुनि राखी संचालन गरिनेछ । यस प्रयोजनका लागि रु. ३६ करोड ३० लाख विनियोजन गरिएको छ । यसबाट करीब २० हजार जना प्राथमिक शिक्षकहरुले दक्षता र सीप अभिवृद्धि तालिम प्राप्त गर्नेछन् ।
९८. उच्च माध्यमिक शिक्षालाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउन प्रत्येक सामुदायिक उच्च माध्यमिक विद्यालयलाई दिइदै आएको अनुदान वृद्धि गरेको छु ।
९९. उच्च शिक्षातर्फ, शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक पूर्वाधारका निश्चित मापदण्डका आधारमा मानित विश्वविद्यालयको अवधारणा अनुरूप नयाँ विश्वविद्यालय स्थापना गर्नेतर्फ जोड दिइनेछ र सबै विश्वविद्यालयहरुका लागि एउटै छाता ऐनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१००. बहुसंख्यक जनतामा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालीमको पहुँच पुऱ्याउन “बेरोजगारका लागि सीप” नामक अभियान अन्तर्गत सीपमूलक तालीम कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछन् ।
१०१. काठमाडौं उपत्यकामा यसै आर्थिक वर्षमा एउटा सार्वजनिक पुस्तकालय स्थापना गर्न सहयोग गरिनेछ ।
१०२. यस आर्थिक वर्षदेखि अधिराज्यका सबै सेवानिवृत्त शिक्षकहरुले बैकमार्फत पढाको आधारमा निर्बाध रुपमा निवृत्तिभरण पाउने व्यवस्था मिलाएको छु ।
१०३. शिक्षाको विकासमा निजी क्षेत्रको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । तथापि अव्यवस्थित रुपमा कतिपय शैक्षिक संस्थाहरु संचालनमा आएका कारण शिक्षा क्षेत्रमा नियमन, गुणस्तरको सन्तुलन तथा शुल्क प्रणालीमा गंभीर समस्याहरु देखिएका छन् । अतः निजी स्तरमा खुलेका विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थालाई व्यवस्थित गर्न त्यस्ता संस्थाहरु कम्पनी वा सहकारी वा ट्रस्टको रुपमा दर्ता हुनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यसका लागि आवश्यक पर्ने ट्रस्ट ऐनको तर्जुमा गर्नुका साथै उपयुक्त नियमको तर्जुमा तथा नियमनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१०४. सम्पूर्ण शिक्षा क्षेत्रका लागि रु. १७ अर्ब ९२ करोड ३१ लाख विनियोजन गरेको छु । यो रकम आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित व्यय अनुमानको तुलनामा २४.८ प्रतिशतले बढी छ ।
१०५. आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने गरी स्वास्थ्य क्षेत्रका कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएका छन् । स्वास्थ्य सेवामा विपन्न वर्गको पहुँच सहज रुपमा तुल्याउने गरी

साधनको विनियोजन गरिएको छ । स्थानीय स्तरको स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापनमा स्थानीय निकाय र समुदायलाई सरीक गराउन आवश्यक स्रोत स्थानीय स्तरमै उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाएको छ ।

१०६. दादुरा, जापानिज इन्सेफलाइटिस जस्ता सरुवा रोगहरु नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले अधिराज्यका ९ महिनादेखि १५ वर्षसम्मका बालबालिकालाई भ्याक्सिन दिन विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसका लागि रु. २५ करोड विनियोजन गरिएको छ ।
१०७. ग्रामीण वस्तीहरुमा स्वास्थ्य परामर्श र अत्यावश्यक औषधीहरुको अपर्याप्तताको कारण कैयौं नेपालीहरुले अकालमा मृत्युवरण गर्नुपरेका दृष्टान्तहरु छन् । तसर्थ, स्थानीय तहका ७५० जना मातृ-शिशु कार्यकर्तालाई अनभि तालीम दिई उनीहरुको स्तरवृद्धि गरिनेछ । यसका लागि रु. ३ करोड ७५ लाख बजेट विनियोजन गरेको छ । अत्यावश्यक औषधी वितरण कार्यक्रमलाई स्वास्थ्य चौकीहरु मार्फत अभियानकै रुपमा संचालन गरिनेछ । यसका अतिरिक्त २० जिल्लामा घुम्ती स्वास्थ्य शिविर संचालन गरी स्वास्थ्य सेवा जनस्तरमा विस्तार गरिनेछ । यस प्रयोजन समेतका लागि रु. १९ करोड २३ लाख विनियोजन गरेको छ ।
१०८. स्वर्गीय मनमोहन अधिकारीको संस्मरणमा त्रि.वि.शिक्षण अस्पतालमा मनमोहन कार्डियोभस्कुलर केन्द्रको स्थापना गरी स्तरीय हृदयरोग उपचार सेवा शुरु गर्न रु. १ करोडको व्यवस्था गरेको छ ।
१०९. स्वास्थ्य चौकीहरु, जिल्ला, अंचल, क्षेत्रीय र केन्द्रीय अस्पतालका भौतिक पूर्वाधारहरु विकास र विस्तारमा विशेष जोड दिइनेछ । यसक्रममा, डोल्पा, मुगु, कालिकोट र रोल्पा जिल्ला सदरमुकाममा स्थापित स्वास्थ्य केन्द्रहरुलाई जिल्ला अस्पतालमा परिणत गर्ने र २५ वटा स्वास्थ्य संस्थालाई स्तरवृद्धि गरी स्वास्थ्य केन्द्रका रुपमा संचालन गरिनेछ । यसबाट अधिराज्यका २०५ वटै निर्वाचन क्षेत्रमा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरु रहन जानेछन् । मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय अस्पताल सुर्खेतको निर्माणकार्य शुरु गरी ५० शैयाको अस्पताल संचालन गरिनेछ । वीर अस्पतालमा १५ वटा सघन उपचार शैया थप गरिनेछ र आधुनिक औजार उपकरणले सुसज्जित गरी विशेषज्ञ सेवामा विस्तार गरिनेछ ।
११०. एच.आइ.भी. एड्सको संक्रमण ठूलो चुनौतीको रुपमा देखिएको छ । यसको नियन्त्रणका लागि विभिन्न चेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुका साथै अधिराज्यका विभिन्न अस्पतालहरुबाट ४५० जना त्यस्ता बिरामीलाई निःशुल्क उपचार सुविधा प्रदान गरिनेछ ।
१११. परिवार नियोजन तथा सुरक्षित मातृत्वको लागि थप १३ जिल्लामा आधारभूत आकस्मिक प्रसूति सेवा कार्यक्रम विस्तार गरिनेछ । साथै, थप दुइवटा नयाँ अस्पताललाई सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धी तालीम केन्द्रको रुपमा विस्तार गरिनेछ ।

११२. आयुर्वेदिक उपचार पद्धतिलाई अभ्र प्रवर्द्धन गरी सुविधायुक्त बनाउन पाँचै विकास क्षेत्रका सदरमुकामहरुमा एक-एक वटा आयुर्वेद अस्पताल स्थापना गरिनेछ। यस अतिरिक्त मौजुदा आयुर्वेदिक अस्पतालहरुको सुदृढीकरण गर्ने क्रममा भौतिक सुविधाहरु थप गर्दै लगिनेछ।
११३. सेवाको प्रभावकारिता बढाउन प्राथमिक तथा जिल्ला स्वास्थ्य केन्द्रलाई विकेन्द्रीकरणको भावना अनुरूप स्थानीय निकायमा हस्तान्तरण गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ।
११४. स्वास्थ्य क्षेत्रतर्फ रु. ६ अर्ब ७० करोड ४५ लाख विनियोजन गरेको छु। यो रकम आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमानको तुलनामा ५०.२ प्रतिशतले बढी छ।
११५. दशौं योजनाको अन्त्यसम्ममा सबै जनतालाई खानेपानी सुविधा उपलब्ध गराउने नीति अनुरूप यस वर्ष ६७ वटा आयोजनाहरु सम्पन्न गरिनेछन् भने सम्पन्न भइसकेका आयोजनाहरु मध्ये ४० वटा आयोजनाहरु उपभोक्ता समूहलाई हस्तान्तरण गरिनेछ।
११६. यस आर्थिक वर्ष देखि ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रमको दोस्रो चरण प्रारम्भ गरिनेछ। यस कार्यक्रम अन्तर्गतका ४९ वटा जिल्लाका सम्पन्न गर्न बाँकी कार्यक्रमहरुलाई निरन्तरता दिँदै सुदूर पश्चिमाञ्चलका ७ वटा जिल्लाहरुमा विस्तार गरिनेछ। यस कार्यक्रमका लागि रु. ४८ करोड ६८ लाख विनियोजन गरेको छु।
११७. जिल्ला विकास समितिसंगको संयुक्त सहभागितामा मानव विकास सूचकाङ्क न्यून रहेका ८ वटा जिल्लाहरु कपिलवस्तु, प्युठान, बैतडी, डडेल्धुरा, बझाङ्ग, डोटी, रुकुम र रोल्पामा यसै आर्थिक वर्षदेखि सामुदायिक खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना प्रारम्भ गरिनेछ। यसका लागि रु. ११ करोड १८ लाख विनियोजन गरेको छु। यस अतिरिक्त जनसहभागितामा खानेपानी आयोजनाहरु संचालन गर्न रकमको व्यवस्था गरेको छु।
११८. खानेपानी विभागबाट जिल्ला प्राविधिक कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरिएका ९६ वटा ग्रामीण खानेपानी आयोजनाहरु दुई वर्षभित्र सम्पन्न गर्ने लक्ष्य अनुरूप यस आर्थिक वर्षमा ३० वटा यस्ता आयोजनाहरु सम्पन्न गर्ने गरी रु १५ करोड २० लाख विनियोजन गरेको छु।
११९. शहरी तथा अर्द्धशहरी क्षेत्रमा स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाइको उचित व्यवस्था गर्न यस आर्थिक वर्षमा थप १० आयोजनाहरु प्रारम्भ गरिनेछन्। यस प्रयोजनका लागि रु. ३८ करोड ७२ लाख विनियोजन गरेको छु।

१२०. राष्ट्रकै उच्च प्राथमिकतामा परेको मेलम्ची खानेपानी आयोजना कार्यान्वयन शीघ्र अधि बढाउन विशेष पहल गरिनेछ । यस आयोजना अन्तर्गत आगामी वर्ष एडिट प्रवेश मार्गको निर्माण, मूल प्रवेश मार्गको स्तर सुधार, ३३ के.भी. विद्युत् प्रसारण लाइनको निर्माण जस्ता कामहरु संचालन हुनेछन् । यस आयोजनाको लागि रु. १ अर्ब १ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छ ।
१२१. काठमाडौं उपत्यकाको खानेपानी वितरण प्रणालीलाई प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्न काठमाडौं उपत्यका खानेपानी व्यवस्थापन तयारी आयोजना प्रारम्भ गरिनेछ । यसका लागि रु. २४ करोड ५ लाख विनियोजन गरेको छ ।
१२२. तराईका जिल्लाहरुको भूमिगत पानीमा देखिएको आर्सेनिक प्रदूषण हटाउन आर्सेनिक परीक्षण गर्ने कार्यलाई बिस्तार गरिनेछ । यस कार्यमा गैर सरकारी संस्थाहरुलाई समेत परिचालन गरिनेछ ।
१२३. स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने र यसको गुणस्तर सुधार गर्ने प्रयोजनका लागि खानेपानीको क्षेत्रमा रु. ३ अर्ब ५८ करोड ५७ लाख विनियोजन गरेको छ । यो रकम आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमानको तुलनामा ६०.४ प्रतिशतले बढी छ ।

व्यवस्थित शहरी विकास

१२४. ग्रामीण क्षेत्रबाट शहरतिर बसाइँ सार्ने प्रवृत्तिलाई रोक्न ग्रामीण क्षेत्रका सडक, विद्युत् र संचार सेवाको विस्तारका लागि विशेष योजनाहरु संचालन गरिने छन् ।
१२५. शहरी क्षेत्रमा व्यवस्थित घडेरी र पूर्वाधार विकासलाई अभ्रै बढी व्यवस्थित गर्न आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को माघ मसान्तभित्रै घरजग्गा कारोबार व्यवसाय ऐन र जग्गा एकीकरण ऐन तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।
१२६. द्रुतगतिमा विस्तार हुँदै गइरहेका धुलिखेल, भरतपुर, हेटौँडा, बनेपा, पनौती र रत्ननगर नगरपालिकाहरुमा शहरी तथा वातावरणीय सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१२७. काठमाडौं उपत्यकाको शहरी क्षेत्रभित्र सवारी साधनको बढ्दो चाप र तदनुरूप सडक मार्ग पर्याप्त हुन नसकेकाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कलङ्की चोक, चाबहिल चोक विस्तार गर्ने र कोटेश्वरदेखि जडिबुटी कम्पनी सम्मको सडक फराकिलो पार्ने कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । साथै, व्यवस्थित जग्गा एकीकरणका आधारमा काठमाडौं उपत्यकामा बाहिरी चक्रपथको निर्माण कार्य आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि नै प्रारम्भ गरिनेछ ।

१२८. नगरपालिका परिषद्को राष्ट्रिय अधिवेशनले गरेको निर्णय अनुसार लेखनाथ नगरपालिकालाई वाटिका शहर (गार्डेन सिटी) को रूपमा विकास गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाइनेछ ।

प्राकृतिक स्रोतको क्षयीकरणबाट बचाउ

१२९. नारायणी नदी कटानबाट मुग्लिङ्ग-नारायणगढ सडक धेरै ठाउँमा भत्किएर पहिरो गई समय-समयमा यातायात अवरुद्ध हुने गरेकोले यसको दिगो व्यवस्थापनका लागि नदी नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन गर्न रु. ५ करोड ९६ लाख छुट्याएको छ ।

१३०. जनसहभागितामा आधारित नदी नियन्त्रण कार्यक्रमलाई व्यापकता दिन थप बजेट व्यवस्था गरेको छ ।

१३१. पहाडी क्षेत्रमा वर्षेनी पहिरोले ठूलो जनधनको क्षति हुने र तराईमा डुबानले समस्या सिर्जना गर्ने हुँदा नदी नियन्त्रण गरी जल-उत्पन्न प्रकोपमा कमी ल्याउन यस आर्थिक वर्षको लागि रु ७१ करोड ८१ लाख छुट्याएको छ ।

१३२. खोला किनाराको भू-संरक्षण गर्ने र उकास भएको जग्गा विपन्न वर्गका परिवारलाई आयमूलक क्रियाकलापका लागि उपयोग गर्न दिने नीति अन्तर्गत मध्यमाञ्चलका ८ जिल्लामा जीविकोपार्जनका लागि भू-संरक्षण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

अधिकारको निक्षेपण, ग्रामीण पूर्वाधारको विकास र उपयुक्त प्रविधिको उपयोगबाट ग्रामीण जनताको जीवनस्तरमा सुधार

१३३. प्रजातन्त्रको सुदृढीकरण, स्थानीय जनताको सबलीकरण, आधारभूत सामाजिक सेवाको सुनिश्चितता तथा विकेन्द्रीकृत शासन प्रणालीको विकास गर्न स्थानीय निकायहरूको सुदृढीकरण, अधिकार तथा साधन स्रोतको निक्षेपण र क्षमता अभिवृद्धि गर्नु अनिवार्य छ । स्थानीय विकासका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा मैले यी पक्षहरूमा विशेष ध्यान दिएको छु ।

१३४. जनसहभागिताका आधारमा स्थानीय निकायहरू मार्फत सडक, पुल, सिंचाइ, खानेपानी, नदी नियन्त्रण, विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकी निर्माण, वन-विकास, ग्रामीण विद्युतीकरण जस्ता कार्यक्रमहरू अघि बढाइनेछ । सामाजिक परिचालन समेत अभिवृद्धि गरी स्थानीय समुदायको मागका आधारमा यी कार्यक्रमहरू मानवीय विकास र सशक्तीकरणका सूचकांकका दृष्टिले राष्ट्रिय औसतभन्दा तल परेका ४० जिल्लामा संचालन गरिनेछन् ।

१३५. स्थानीय विकास-निर्माण कार्यमा सांसदहरुलाई संलग्न गराउने नीति अनुरूप सांसदहरुको सिफारिशमा जनसहभागितामा आधारित कार्यक्रमहरुको संचालनका लागि रकम विनियोजन गरेको छु ।
१३६. प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापना पछि ग्रामीण क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउन ग्रामीण स्वावलम्बन कार्यक्रम अन्तर्गत केही रकम गाउँमा पठाउने कार्य आरम्भ गरिएको थियो । गाउँ क्षेत्रलाई विकासको केन्द्रविन्दु बनाउन र स्थानीय स्वायत्त प्रजातान्त्रिक शासन विधिको प्रवर्द्धन गर्न स्रोत र साधन व्यापक मात्रामा ग्रामीण क्षेत्रमा पठाउने व्यवस्थाका लागि मैले आर्थिक वर्ष २०५१/५२ को बक्तव्य मार्फत “आफ्नो गाउँ आफै बनाऔं” कार्यक्रम घोषणा गरी प्रति गाउँ विकास समिति रु. ३ लाख अनुदान दिने घोषणा गरेको थिएँ । यसबाट स्थानीय तहमा जनताको व्यापक सहभागितामा विकास निर्माणका कार्यहरु तीव्र रुपमा अघि बढेको विदितै छ । यसैको निरन्तरताको रुपमा यस आर्थिक वर्षको बजेटमा गाउँ विकास समिति अनुदान अन्तरगत प्रत्येक गाउँ विकास समितिलाई रु. ५ लाखका साथै समयमै रकमको सदुपयोग गरी कार्य सम्पन्न गर्ने गाउँ विकास समितिहरुलाई प्रोत्साहनस्वरुप थप रु. २ लाख रकम अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छु । यसबाट गाउँ विकास समितिहरुले थप साधन प्राप्त गरी स्थानीय विकासमा तीव्रता दिनेछन् भन्ने मैले विश्वास लिएको छु ।
१३७. कतिपय पिछडिएका क्षेत्रका नगरपालिकाहरु वित्तीय स्रोतको दृष्टिकोणले ज्यादै कमजोर रहेका कारण न्यूनतम सेवा प्रवाह गर्न सकेका छैनन् । त्यसैले स्रोत-साधनको अभाव भएका १० वटा नगरपालिकाहरुलाई प्रति नगरपालिका रु ५० लाखका दरले थप रकम अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छु । यस व्यवस्थाबाट सार्वजनिक विकास निर्माणका कार्यक्रममा तीव्रता आई त्यहाँका नगरवासीहरुको जीवन सहज हुने विश्वास लिएको छु ।
१३८. स्थानीय निकायहरुलाई स्थानीय पूर्वाधार निर्माण र मर्मत-संभारको जिम्मेवारी सुम्पी आवश्यक स्रोत सशर्त अनुदानका रुपमा उपलब्ध गराउँदै लैजाने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ५०० वटा खानेपानी आयोजनाहरु स्थानीय निकायलाई हस्तान्तरण गरिनेछ । यसैगरी जिल्ला स्तरका स्थानीय सडक आयोजनाहरु पनि हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको छु ।
१३९. स्थानीय निकायहरुलाई सहयोग पुग्ने गरी स्थानीय विकास निर्माणका कार्यमा योगदान पुऱ्याउन अग्रसर हुने समुदाय वा समुदायप्रवर्द्धित संस्था, सरकारी संस्था र अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थालाई प्रोत्साहित गरिनेछ । यसका लागि सरकारी स्रोत र गरिबी निवारण कोष समेत समन्वयात्मक रुपमा परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१४०. राष्ट्रिय ग्रिड प्रणालीबाट विद्युत् तथा अन्य सेवा उपलब्ध हुन नसकेका स्थानहरुमा वैकल्पिक ऊर्जा मार्फत ऊर्जा आपूर्ति गरिनेछ ।

१४१. ग्रामीण क्षेत्रमा विद्युत् प्रसारणलाई द्रुततर गतिमा विस्तार गर्न उच्च प्राथमिकता दिइएको छ । यसका लागि कुल लागतको २० प्रतिशत रकम सम्बन्धित समुदायले उठाएमा अनुदानको रूपमा सरकारले बाँकी ८० प्रतिशत रकम उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाएको छु । यस कार्यक्रम लगायत ग्रामीण विद्युतीकरणका लागि रु. १ अर्ब २९ करोड छुट्याएको छु ।
१४२. “शिक्षाका लागि विद्युत्” को अवधारणा अनुरूप सामुदायिक शैक्षिक प्रतिष्ठानलाई साना जल विद्युत् आयोजनाहरू कार्यान्वयन र व्यवस्थापनमा सहभागी गराउदै लगिनेछ । नेपाल विद्युत् प्राधिकरणद्वारा संचालित साना जलविद्युत् आयोजनाहरू यस्ता संस्थाहरूलाई हस्तान्तरण गर्दै लगिनेछ ।
१४३. हुम्लाको हेल्दुङ्ग जलविद्युत् आयोजना सम्पन्न गर्न रु. ५ करोड र मुगुको गमगाड जलविद्युत् आयोजना सम्पन्न गर्न रु. १ करोड ५० लाख बजेट व्यवस्था गरेको छु ।

सहकारिता अभियान र आत्मनिर्भर एवं स्वावलम्बी समाज निर्माण

१४४. “गाउँ-गाउँमा सहकारी, घर-घरमा रोजगारी” को अवधारणा अनुरूप सहकारी क्षेत्रको विकासमा संस्थागत टेवा उपलब्ध गराइनेछ । सहकारी क्षेत्रको वित्तीय सुदृढीकरणका लागि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा राष्ट्रिय सहकारी विकास कोष खडा गरिनेछ । सहकारी प्रशिक्षण केन्द्रलाई राष्ट्रिय सहकारी संघ समेतको सहभागितामा स्वायत्त प्राज्ञिक संस्थाको रूपमा विकसित गरिनेछ । यसबाट सहकारी विकासमा सरकार र नागरिक समाज बीचको समझदारी सुदृढ हुने विश्वास लिएको छु ।
१४५. दुग्ध प्रशोधन केन्द्रहरूको संचालन र व्यवस्थापनमा दुग्ध उत्पादक कृषकहरूको प्रत्यक्ष संलग्नता बढाउन यस आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा दुग्ध विकास संस्थानका चिस्यान केन्द्रहरू दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्थाहरूलाई हस्तान्तरण गरिनेछ र क्रमशः दुग्ध प्रशोधन केन्द्रहरू पनि यी संस्थाहरूको स्वामित्वमा जाने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१४६. सरकारी क्षेत्रबाट संचालित कृषि फार्महरूको अधिकतम उपयोग गर्न कृषि फार्म आसपासका किसानहरूले सहकारी संस्था गठन गरी संचालन गर्न चाहेमा त्यस्ता कृषि फार्महरूलाई उचित शर्तहरू निर्धारण गरी एक निश्चित अवधिको निमित्त पट्टामा दिइनेछ ।

लक्षित कार्यक्रम बिस्तार र सुदृढीकरण, सामाजिक सुरक्षा तथा रोजगारी प्रवर्द्धन

१४७. समाजमा रहेको संस्थागत विभेद र सामाजिक द्वन्द्व कम गर्दै जान स्थानीय निकाय र संघ संस्थाहरुमा किनारा लगाइएका वर्ग, समुदायको सहभागिता वृद्धि गराउनु अनिवार्य छ । त्यसको प्रत्याभूतिका लागि समुदाय वा उपभोक्ता समितिको माध्यमद्वारा सरकारी लगानीमा गरिने निर्माण वा आयमूलक कार्यका साथै सामाजिक चेतना जगाउने जस्ता कार्यक्रमका लागि बनाइने उपभोक्ता समितिको सदस्यमा महिला, दलित, र जनजाति मध्येबाट अनिवार्य रूपमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ । यसका साथै, त्यस्तो समितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव जस्ता प्रमुख पदमध्ये एकमा अनिवार्य रूपमा महिला प्रतिनिधि राख्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४८. महिला माथि हुने सबै प्रकारका भेदभाव विरुद्ध कार्य गर्न लैङ्गिक समता, मूलप्रवाहीकरण र महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । घरेलु हिंसा, चेलीबेटी बेचबिखन, लैङ्गिक विभेद तथा महिला शोषण विरुद्ध संचालन हुने यी कार्यक्रमहरुबाट लैङ्गिक समता हासिल गर्न सघाउ पुग्ने विश्वास लिएको छु ।
१४९. ग्रामीण महिलाहरुका आर्थिक क्रियाकलापहरुको सुदृढीकरण गर्न यस आर्थिक वर्ष थप ४५० गाउँ विकास समितिहरुमा महिलाहरुको नयाँ संस्था गठन गरिनेछ ।
१५०. महिला जागृति तथा आय आर्जन कार्यक्रम लागू गरिने क्षेत्रमा नयाँ ५५०० समूह गठन एवं परिचालन गरिनेछ । यसबाट करीव ४५ हजार ग्रामीण महिलाहरु संस्थागत प्रक्रियामा सरीक हुनेछन् । यस समूहका ७५०० महिलाहरुलाई आधारभूत तालीम समेत प्रदान गरिनेछ । त्यस्तै संस्थागत अभिलेख व्यवस्थापनको लागि ११२५ संस्थाका अगुवा महिलालाई तालीम दिइनेछ ।
१५१. १५ जिल्लाका द्वन्द्वपीडित एकल महिलाहरुको लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । द्वन्द्वपीडित महिलाहरुलाई रोजगारीको लागि समूह गठन गरी सीपमूलक तालीम एवं बीज रकम उपलब्ध गराइनेछ ।
१५२. वादी समुदायका महिलाहरुका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । वादी समुदाय रहेका जिल्लाहरुमा महिला समूह गठन गरी आधारभूत तालीम एवं सीपमूलक तालीम दिइनेछ । यी समूहका महिलालाई लैङ्गिक सचेतना तालीम एवं अभिभावकलाई शिक्षा कार्यक्रम समेत संचालन गरिनेछ ।
१५३. निजामती सेवामा महिला सहभागिता वृद्धि गर्नका लागि ५ विकास क्षेत्रमा विशेष कक्षा संचालन गरिनेछ र लैङ्गिक बकालतको लागि ३०० जनालाई तालीम दिइनेछ ।

१५४. ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई सम्मान गर्ने परम्परा विकसित गर्दै सामाजिक सुरक्षाको थालनी स्वरूप मैले आ.व. २०५१/५२ को बजेटबाट वृद्ध भत्ता व्यवस्था आरम्भ गरेको थिएँ । त्यस कार्यक्रमले निरन्तरता प्राप्त गरेकोमा सन्तोष व्यक्त गर्दै सांकेतिक रूपमै भएपनि उक्त भत्तामा रु २५ थप गरी रु १७५ पुऱ्याएको छु । ६० वर्ष उमेर पुगेका विधवा महिलाहरूलाई पनि रु २५ थपि रु. १२५ पुऱ्याएको छु । त्यसै गरी अशक्त, अपांगहरूलाई मासिक रु. १०० भत्ता दिदै आएकोमा रु. ७५ वृद्धि गरी रु. १७५ पुऱ्याएको छु । द्वन्द्वका कारण आफ्ना पति गुमाई विधवा हुनुपरेका महिलाहरूले विधवा भत्ताका लागि ६० वर्ष उमेर सम्म पर्खनु नपरोस् भनेर विधवा भएकै समयबाट सो भत्ता उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छु ।
१५५. ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई औषधी उपचारको लागि २८ जिल्लामा ज्येष्ठ नागरिक उपचार सेवा कार्यक्रम संचालनको लागि अनुदान दिने व्यवस्था शुरु गरिनेछ । ज्येष्ठ नागरिकले यसको उपयोग गर्न अग्रसरता देखाई यसको कार्यान्वयन प्रभावकारी भएमा बाँकी जिल्लामा पनि यो कार्यक्रम थप गर्दै लगिनेछ ।
१५६. वृद्ध दिवा सेवा केन्द्र, वृद्ध उपचार केन्द्र र वृद्धाश्रम संचालन गर्ने निजी सामाजिक संस्थाहरूलाई सरकारबाट समेत सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१५७. कर्णाली अंचल लगायतका दुर्गम पहाडी एवं हिमाली जिल्लाका जनताले नून जस्तो वस्तु पनि प्राप्त गर्न नपाउने विडम्बनापूर्ण स्थितिको अन्त्य गर्न साल्ट ट्रेडिङ्ग कर्पोरेशन लिमिटेड, निजी क्षेत्र र श्री ५ को सरकारको सहभागितामा नूनको ढुवानी, भण्डारण र वितरणको व्यवस्था मिलाइनेछ । यसैगरी कर्णाली अञ्चल तथा अति दुर्गम जिल्लाका स्थानमा खाद्यान्न अभाव हुन नदिन नेपाल खाद्य संस्थानमार्फत खाद्यान्न ढुवानी गर्न थप रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
१५८. वैदेशिक रोजगारीका अवसरहरूको खोजी गर्ने, जानुअघि लाग्ने खर्च र समयलाई न्यूनीकरण गर्ने र विदेश गएपछि रोजगारी र ज्याला तथा तलव सुनिश्चित गर्न श्री ५ को सरकार तथा निजी क्षेत्रको साभेदारीमा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१५९. वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, भरपर्दो र भ्रष्टरहित तुल्याउन वैदेशिक रोजगार ऐन, २०४२ लाई समयसापेक्ष रूपमा संशोधन गरिनेछ ।
१६०. ग्रामीण क्षेत्रका युवाहरूलाई वैदेशिक रोजगारीका अवसरहरूका वारेमा सहज जानकारी दिन जिल्ला विकास समितिहरूमा वैदेशिक रोजगार सूचना उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१६१. कूटनीतिक नियोगहरूलाई वैदेशिक रोजगारीका थप अवसरहरू खोजी गर्ने कार्यमा सक्रिय बनाइनुका साथै वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपाली नागरिकहरूको हक-हित, सुरक्षा र

पीरमर्का हेर्ने उद्देश्यले नेपाली कामदारहरु कार्यरत रहेका केही महत्वपूर्ण मुलुकहरुमा श्रम सहचारीको व्यवस्था गरिनेछ ।

१६२. वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहने युवायुवतीहरुलाई स्तरयुक्त रोजगारी पाउन व्यावसायिक सीप हासिल गर्नु आवश्यक भएको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा निःशुल्क र आंशिक शुल्क लिने गरी व्यापक रुपमा सीप सम्बन्धी तालीम प्रदान गरिनेछ । यसको लागि श्री ५ को सरकार र निजी क्षेत्रबाट तीनवटा सीप विकास केन्द्रको स्थापना समेत गरिनेछ । यसैगरी, आफ्नै खर्चमा वैदेशिक रोजगारीमा जान नसक्ने दलित, उत्पीडित र विपन्न वर्गका युवायुवतीमध्ये छानिएकालाई ऋण उपलब्ध गराउन ऋण प्रत्याभूति कोषमा आवश्यक रकम विनियोजन गरेको छु ।
१६३. नेपालमा कार्यरत श्रमिकहरुको न्यूनतम ज्याला निर्धारण गर्न एक स्थायी न्यूनतम ज्याला निर्धारण समिति गठन गरिनेछ । उक्त समितिको सिफारिशको आधारमा कृषि तथा अन्य अनौपचारिक क्षेत्रको ज्याला दरको पुनरावलोकन गरिनेछ ।
१६४. सामाजिक परिचालन अभियानका कार्यक्रमहरु, लक्षित वर्ग तथा समुदायका लागि संचालन हुने कार्यक्रमहरु, ग्रामीण निर्माण, तालिम र शिप विकासका कार्यक्रमहरु तथा सामाजिक क्षेत्रमा गरिने उच्च लगानी, आर्थिक गतिविधिमा हुने विस्तार, वैदेशिक रोजगारी गरिने विस्तार लगायतका कार्यक्रमहरुबाट यस आर्थिक वर्षमा उल्लेखनीय रुपले रोजगारीका अवसरहरुमा वृद्धि गरेको छु ।

निजी उद्यमलाई प्रोत्साहन, स्वदेशी तथा विदेशी लगानीको प्रवर्द्धन

१६५. आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरुलाई जनताको सर्वोपरि हित अनुकूल पार्न विद्यमान औद्योगिक तथा वैदेशिक लगानी नीति, श्रम नीति, निकासी पैठारी सम्बन्धी कानून र वाणिज्य नीतिमा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ । प्रतिस्पर्धा कानून तर्जुमा गरी २०६१ पुस मसान्तभित्र लागू गरिनेछ ।
१६६. विदेशी लगानीलाई राष्ट्रिय हित अनुकूल हुनेगरी आकर्षित गरिनेछ । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा काठमाडौंमा सम्पन्न गैर-आवासीय नेपाली सम्मेलनले गरेका सिफारिशहरु कार्यान्वयन गरी गैर-आवासीय नेपालीहरुलाई आफ्नो मातृभूमिको आर्थिक विकासमा लगानी गर्न सहज हुने वातावरण सिर्जना गरिनेछ । नेपाली मूलका विदेशीहरुलाई नेपालमा लगानी गर्न सुविधाजनक व्यवस्था गरिनेछ । यसका लागि २०६१ मंसिर मसान्तसम्म आवश्यक कानून कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
१६७. निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नसक्ने सरकारी संस्थानहरुको स्वामित्व हस्तान्तरण गरी निजीकरण गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ । निजीकरण नभएका सरकारी

संस्थानहरूको कार्यदक्षता वृद्धि गर्न व्यावसायिक रूपले दक्ष व्यवस्थापनको छनौट गरी कार्यसम्पादन सूचकका आधारमा व्यवस्थापन करारमा दिने व्यवस्थालाई द्रुतता प्रदान गरिनेछ । विघटनमा लगाएका सरकारी संस्थानहरूको कानूनी रूपमा विघटन र दर्ता खारेजी समयमै सम्पन्न गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।

१६८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ भित्रै नेपाल दूरसंचार कम्पनीको शेयर धितोपत्र बजारमा सूचीकृत गरी सरकारी अंशको शेयरमध्ये अधिकतम ५ प्रतिशत कम्पनीका कर्मचारीहरूलाई र १० प्रतिशत शेयर उपयुक्त प्रक्रियाद्वारा सर्वसाधारणलाई बिक्री गरिनेछ । शाही नेपाल वायुसेवा निगमको सम्पत्ति तथा दायित्वको मूल्यांकन सकिएपछि कम्पनीमा रुपान्तरण गरी उपयुक्त र पारदर्शी प्रक्रियाद्वारा निगमको स्वामित्व र व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई समेत सहभागी बनाइनेछ ।
१६९. अन्तर्राष्ट्रिय बजारको मूल्य स्थिति अनुरूप पेट्रोलियम पदार्थको आन्तरिक बजार मूल्य स्वतः कायम हुने प्रणाली लागू गरिनेछ । पेट्रोलियम पदार्थ लगायत अन्य अत्यावश्यकिय वस्तुहरूको पर्याप्त संचितिको व्यवस्था गरी कृत्रिम अभाव हुन नदिन योजनाबद्ध कार्यक्रम ल्याइनेछ । पेट्रोलियम पदार्थको आयात तथा बिक्री-वितरणमा निजी क्षेत्रको प्रवेश हुन सक्ने गरी आवश्यक कानूनी र नियामक संरचना आर्थिक वर्ष २०६१/६२ भित्र तयार गरिनेछ ।
१७०. नेपाल विश्व व्यापार संगठनको सदस्य भैसकेको सन्दर्भमा निजी क्षेत्र समेतको संलग्नतामा उद्योग एवं वाणिज्य सम्बन्धी विभिन्न कानूनहरूलाई विश्व व्यापार संगठनको प्रावधान अनुकूल हुनेगरी पुनरावलोकन तथा परिमार्जन गरिनेछ । यसै गरी क्षेत्रीय व्यापार प्रणालीहरूबाट मुलुकको उद्योग तथा व्यापार क्षेत्रलाई बढी फाइदा दिलाउन उपयुक्त रणनीति र संस्थागत संरचना तयार गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१७१. विश्व व्यापार संगठनमा नेपालको प्रवेशसँगै लघु तथा साना उद्योग व्यवसायका क्षेत्रमा नयाँ अवसरहरू र चुनौतीहरू पनि सिर्जना भएका छन् । यस पृष्ठभूमिमा घरेलु, लघु तथा साना उद्योग र व्यवसायहरूलाई प्रविधि सेवा, क्षमता विकास, बजार पहुँच र अन्य पूर्वाधारहरूमा संस्थागत टेवा पुऱ्याउन एक कोषको व्यवस्था गरेको छु । यस व्यवसायमा संलग्न निजी क्षेत्रका छात्रता संगठनहरूसँगको समन्वयमा सो कोषबाट ती उद्योग-व्यवसायको लागि कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ । साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायको हित प्रवर्द्धनका लागि छुट्टै कानून ल्याइनेछ ।
१७२. नेपालको निर्यात व्यापारमा पश्चिमा र गलैचाको महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ । समय-समयमा यो उद्योग न्यून गुणस्तरको कच्चा पदार्थ उपयोगले नराम्ररी प्रभावित हुन पुगेको छ । तसर्थ, न्यून गुणस्तरको पश्चिमा र गलैचाको निकासीमा नियन्त्रण गर्न कच्चा

पदार्थको आयात गर्दा नै भन्सार विन्दुमा गुणस्तर जाँच गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । तयारी पोशाकको निर्यातलाई प्रतिस्पर्धी तुल्याउन आवश्यक पहल गरिनेछ ।

१७३. देशभित्र दर्ता भएका गुणस्तर प्रमाणीकरण संस्थाहरूले प्रमाणित गरेका वस्तुहरू निकासी गर्दा र मुलुकभित्रै उपयोग गर्दा पनि गुणस्तर प्रामाणिकताको बारेमा विवाद उठ्ने गरेको छ । स्वदेशी परीक्षण प्रयोगशालाहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको मान्यताप्राप्त प्रयोगशालाको रूपमा विकसित गर्न तालीमप्राप्त दक्ष समूहहरू तयार गरी परीक्षण प्रयोगशालाहरूलाई प्रमाणीकरण गर्ने कार्य यसै आर्थिक वर्षदेखि शुरू गरिनेछ ।
१७४. यस आर्थिक वर्षको शुरू महिनादेखि नै वीरगंजस्थित सुख्खा बन्दरगाह संचालनमा ल्याइनेछ । यसबाट भन्सार र पारवहनमा हुने भ्रष्टाचार कम हुने र यातायात लागत उल्लेखनीय रूपमा घट्नेछ । मल्टिमोडल यातायात प्रणाली लागू गर्नका लागि रेल्वे लगायत त्यस सम्बन्धी ऐनहरू तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।
१७५. निजी लगानी अभिवृद्धि र रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न विद्यमान श्रम सम्बन्धी ऐन बाधक र श्रमिकहरूको बृहत्तर हितका निमित्त प्रत्युत्पादक देखिएको छ । अतः विद्यमान श्रम सम्बन्धी ऐनमा संशोधन गर्ने काम यसै आर्थिक वर्षमा गरिनेछ । तोकिएका विशेष आर्थिक क्षेत्रहरूमा अझै लचिलो श्रम नीति अवलम्बन गरिनेछ । श्रम सम्बन्धी कुनै पनि कानून र नीतिको पुनरावलोकन गर्दा सरकारले श्रमिक संगठन र रोजगारदाता संगठनसंग सहकार्य गर्नेछ ।
१७६. निजी क्षेत्र र उद्योग-वाणिज्यको समुचित विकासका लागि उपयुक्त कानूनी संरचना हुनु आवश्यक छ । यसका लागि नयाँ कम्पनी ऐन, सुरक्षित कारोबार ऐन, दामासाही ऐन, र मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण ऐनहरू यसै वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
१७७. निजी क्षेत्रलाई सार्वजनिक सेवा प्रदायक कार्यमा संलग्न गराउने उद्देश्यले निर्माण-संचालन-स्वामित्व हस्तान्तरण (BOOT) सम्बन्धी नियमावली तर्जुमा गरी निजी क्षेत्रलाई औद्योगिक क्षेत्र, सार्वजनिक आवास, सडक, विमानस्थल, शहरी पिउने पानी, सार्वजनिक उद्यान लगायतका क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
१७८. उच्च शीलता तथा उद्योग-वाणिज्य क्षेत्रको विकासको लागि स्वस्थ, सबल र सक्षम वित्तीय क्षेत्र तथा पूँजी बजार नीति अनिवार्य हुन्छ । वित्तीय क्षेत्र र पूँजी बजारको सुदृढीकरणका लागि देहाय बमोजिमको कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछः

- दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरूको व्यवस्थापन सुधारको कार्य जारी राखिनेछ ।

- वित्तीय क्षेत्रको प्रभावकारी अनुगमन र विचलन नियन्त्रणका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षण क्षमता सुदृढ गर्न आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।
- पूँजी बजारको नियमन, कारोबार र अनुगमन गर्ने संस्थागत व्यवस्थालाई सुदृढ गरिनेछ ।
- वित्तीय सहकारी संस्थाहरूलाई वित्तीय प्रणालीको दायरामा ल्याउने, नियमन गर्ने र सुपरिवेक्षण गर्ने संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।

१७९. ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जा कार्यक्रममा संलग्न वित्तीय संस्थाहरूलाई थप वित्तीय साधन उपलब्ध गराउन ग्रामीण स्वाबलम्बन कोषमा रु. २ करोड थप गर्न बजेट व्यवस्था गरेको छु । यस बाहेक ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्ने र यसमा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउने कार्यक्रमहरू नेपाल राष्ट्र बैंकले तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नेछ ।

१८०. रुग्ण उद्योगको समस्या समाधानका लागि विद्यमान रुग्ण उद्योग पुनरुत्थान समितिलाई प्रभावकारी बनाईनेछ ।

१८१. आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरूलाई फराकिलो र बढी गरिबी निवारण-उन्मुख गराउन समष्टिगत आर्थिक नीतिहरूको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरिनेछ । स्वतन्त्र निकायबाट समष्टिगत नीतिहरूको समय-समयमा मूल्याङ्कन गर्ने संस्थागत व्यवस्था समेत मिलाइनेछ ।

सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणबाट पर्यटन प्रवर्द्धन

१८२. लुम्बिनी विकास गुरुयोजनालाई द्रुततर रूपमा सम्पन्न गर्ने गरी पूर्वाधार निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिँदै लुम्बिनी क्षेत्रलाई विश्व पर्यटकीय गन्तव्यस्थलका रूपमा प्रवर्द्धन गर्न आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा "दोस्रो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन" आयोजना गर्न सहयोग पुऱ्याइनेछ ।

१८३. विश्व सम्पदा सूचीमा परेका हनुमानढोका क्षेत्र, स्वयम्भू र पाटन दरबार क्षेत्रमा वातावरणीय सुधार गर्नुका साथै भक्तपुरस्थित ५५ भ्याले दरबारको जीर्णोद्धार गर्न आवश्यक रकम विनियोजन गरेको छु ।

१८४. पर्यटन क्षेत्रलाई उच्च आर्थिक वृद्धि, पर्यावरणीय संतुलन र ग्रामीण गरिबी निवारणको माध्यम बनाउने रणनीति अनुरूप कार्यक्रमहरू अघि बढाइनेछन् ।

साहित्य, कला, सँझीत र विज्ञान क्षेत्रमा सरकारी योगदानको अभिवृद्धि

१८५. साहित्यिक रचना मात्र प्रकाशन गरी नेपाली साहित्यको श्रीवृद्धिमा धेरै समयदेखि योगदान पुऱ्याउदै आएका साहित्यिक पत्रिकाहरुको आर्थिक स्रोतको आधार खुम्चिदै गएकोले यस्ता पत्रिकालाई सरकारले केही सहयोग गर्नु आवश्यक छ । यस प्रयोजनका लागि नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान मार्फत अनुदान प्रवाह गर्न रकम छुट्याएको छ ।
१८६. साहित्यकर्मी, कलाकर्मी, सँझीतकर्मी तथा रंगकर्मी जस्ता प्रतिभाहरु विरामी पर्दा उपचारमा सहयोग समेत उपलब्ध हुन नसक्ने अवस्था रहेको छ । यसका लागि यसै आर्थिक वर्ष देखि नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानले संचालन गर्ने गरी राष्ट्रिय प्रतिभा उपचार कोष खडा गरिनेछ । यसै गरी विज्ञान क्षेत्रका प्रतिभाहरुलाई कदर गर्न नेपाल राजकीय विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठानमा थप रकमको व्यवस्था गरेको छ ।

मानव अधिकारको संरक्षण र प्रजातन्त्रको सुदृढीकरण

१८७. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलाई शक्तिसम्पन्न बनाइनेछ र आयोगको अनुगमन क्षमता वृद्धि गर्न तथा मानव अधिकार प्रवर्द्धन केन्द्रका लागि पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गरिएको छ । राष्ट्रिय मानव अधिकार कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्ने क्रममा यस वर्षदेखि सो कार्य-योजनामा परेका कार्यक्रमहरु तत्-तत् मन्त्रालयको कार्यक्रममा समावेश गरी संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
१८८. कारागारलाई सजाय दिने स्थलको रूपमा नभै कैदीहरुको आचरणमा सुधार ल्याई उनीहरुलाई समाजमा पुनः सम्मानपूर्वक जिउँन वातावरणमा फर्कन उत्प्रेरित गर्ने दृष्टिकोणबाट सुधार गृहको रूपमा विकास गर्दै लगिनेछ । खुला कारागारको अवधारणा कार्यान्वयन गर्दै लैजान कारागार ऐनमा आवश्यक संशोधन गरिनेछ । यसक्रममा नवलपरासीमा २०० कैदी अट्ने नमूना कारागारको विकास र विस्तार गरिनेछ । यसैगरी, केन्द्रीय कारागार अस्पतालको प्रयोगशालामा आवश्यक उपकरण तथा एक्सरे मेशिन उपलब्ध गराई सुविधामा विस्तार गरिनेछ ।
१८९. जनता नै राज्यशक्तिको स्रोत भएको यथार्थलाई व्यवहारमा उतार्नका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुलाई राज्य संचालनको जिम्मेवारी सुम्पन यो सरकार कटिबद्ध छ । त्यसैले देशभर शान्ति र सु-व्यवस्था कायम गरी प्रतिनिधिसभाको निर्वाचनको काम २०६१ चैत्र देखि शुरु गर्ने प्रयोजनको लागि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा पर्याप्त रकम विनियोजन गरिएको छ ।

जनउत्तरदायी शासन व्यवस्था स्थापित गरी सेवाको स्तर सुधार गर्ने

१९०. प्रशासन संचालन सम्बन्धी कानूनको तर्जुमा, विकेन्द्रीकरण कार्ययोजना अनुसारको सुधार, कर्मचारी सूचना प्रणालीलाई तलबी विवरणसंग आवद्ध गर्ने काम र उच्च प्रशासनिक पदहरूमा उत्तराधिकार सम्बन्धी योजना एवं योग्यता प्रणालीलाई सुधार गर्न निजामती सेवा ऐनमा आवश्यक परिमार्जन तथा संशोधन गर्ने र दीर्घकालीन तलब-सुविधा नीति तय गर्ने जस्ता कार्यहरू यस आर्थिक वर्षमा संचालन गरिनेछन् । राष्ट्रसेवकहरूले विषम परिस्थितिबीच राष्ट्र निर्माणमा र सेवा प्रवाहमा पुऱ्याइरहेको योगदानलाई मैले उच्च-मूल्यांकन गरेको छु । यस सन्दर्भमा, अर्थतन्त्रको अवस्था हेरी कर्मचारीको सुविधामा के-कति वृद्धि गर्न सकिन्छ र तलब अनुपात के कति कायम गर्न उपयुक्त हुन्छ भन्ने बारे सुझाव दिन एक उच्चस्तरीय समिति गठन गर्ने प्रस्ताव गरेको छु ।
१९१. सरकारी निकायहरूमा प्राप्त अधिकारको दुरुपयोग गरी सेवाग्राहीलाई दुख दिने, अनुचित मोलाहिजा लिने, खर्चमा अनियमितता गर्ने र राजस्व संकलनमा अनधिकृत छुट दिने जस्ता गलत आचरण रहेसम्म सुशासनको परिकल्पना गर्न सकिदैन । सरकारी पदाधिकारी तथा कर्मचारीलाई यस्तो प्रवृत्तिबाट मुक्त गर्न सरकारले निरोधात्मक तथा उपचारात्मक दुवै उपायमा जोड दिनेछ । यसका लागि अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई पर्याप्त स्रोत र साधन उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
१९२. असल र सक्षम न्यायपालिका नभई सुशासनको अनुभूति जनताले गर्न पाउँदैनन् । न्यायपालिकाको क्षमता अभिवृद्धि गर्न तर्जुमा गरिएको पञ्चवर्षीय योजना कार्यान्वयन गर्न सरकारले पूरा सहयोग उपलब्ध गराउनेछ । यसै क्रममा यसै आर्थिक वर्षमा न्यायपालिका तर्फको विनियोजन अत्यधिक वृद्धि गरी रु. ७६ करोड १ लाख पुऱ्याएको छु ।
१९३. राज्यप्रदत्त सेवा ग्रामीणस्तरसम्म पुऱ्याउन हाल संचालनमा रहेको घुम्ती सेवा कार्यक्रमलाई अझ विस्तार गरी संचालन गरिनेछ ।
१९४. नागरिकता उपलब्ध गराउने कार्यलाई सरलीकरण गरी छिटो छरितो ढंगबाट उमेर पुगेका नागरिकलाई नागरिकता उपलब्ध गराउने सिलसिलामा सुसांख्यीकृत नागरिकता प्रमाण-पत्र वितरण गर्ने कार्य परीक्षणको रूपमा शुरु गरिनेछ । नागरिकताका अभिलेखहरू व्यवस्थित र सुरक्षित गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१९५. सरकारी सेवामा दलित, जनजाति र महिलाको सहभागिता बढाउन निजामती सेवामा नियुक्ति र भर्ना सम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन गरी तदनुकूल बनाइनेछ ।
१९६. सरकारी संगठनको कार्यक्षमता र क्षमता अभिवृद्धि गर्न राष्ट्रसेवकका लागि उचित तालीम तथा सुविधाको व्यवस्था गरिनेछ ।

१९७. गत वर्षदेखि कर्मचारी संचय कोष मार्फत कार्यारम्भ गरिएको कर्मचारी आवास कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिएको छु ।
१९८. राष्ट्रसेवकहरुको स्वास्थ्य बीमा मार्फत सामाजिक सुरक्षा अभिवृद्धि गर्नु सरकारले आफ्नो कर्तव्य ठानेको छ । यस क्रममा यो आर्थिक वर्षदेखि सरकारका निजामती कर्मचारी, प्रहरी तथा शाही नेपाली सेनाका कर्मचारीहरुका लागि स्वेच्छिक सहभागिताका आधारमा स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम शुरु गरिनेछ । अधिकतम बार्षिक रु. २० हजार सम्मको औषधोपचार बीमा प्रिमियम खर्चको आधा सम्बन्धित कर्मचारीले र बाँकी आधा भाग श्री ५ को सरकारले योगदान गर्ने गरी यो कार्यक्रम शुरु गरिनेछ । कार्यक्रमको कार्यान्वयनको अनुभवका आधारमा यसलाई क्रमशः विस्तार गर्दै लगिनेछ ।
१९९. शान्ति-सुरक्षामा परिचालित सुरक्षाकर्मीको उपचार सुविधा सहज तुल्याउन वीरेन्द्र प्रहरी अस्पतालमा उपकरणहरु थप गर्न आवश्यक रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
२००. सैनिकहरुको स्वास्थ्य उपचारमा टेवा पुर्‍याउन वीरेन्द्र सैनिक अस्पतालमा पनि केही स्वास्थ्य उपकरण थप गर्न रकमको व्यवस्था गरेको छु ।

बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयन प्रणालीमा पारदर्शिता र सुधार

२०१. यसै आर्थिक वर्षदेखि लागू हुने गरी सरकारी खर्चको मूल वर्गीकरणमा परिवर्तन गरी यसलाई चालु, पूंजीगत र सांवा भुक्तानी तीन वटा वर्गमा विभाजन गर्ने प्रणालीको थालनी गरेको छु । अनुपयोगी क्षेत्र र अनुत्पादक काममा सरकारी बजेट विनियोजन हुन जाने र खर्च हुने गरेको अवस्था वर्गीकरण परिवर्तन गरेपछि देखिन आएको छ । यस आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा गर्दा सरकारी बजेटलाई बढी उत्पादनशील बनाई अनुपयोगी क्षेत्रबाट विनियोजन पूर्ण रुपमा हटाउन समयाभावको कारण चाहेर पनि पर्याप्त ध्यान पुर्‍याउन सकिएन । यसमा सुधार गर्न र एउटा दीर्घकालीन खर्च नीति यसै आर्थिक वर्षको पौष मसान्तभित्र तर्जुमा गर्न एक उच्चस्तरीय विशेषज्ञ समिति गठन गरी काममा लगाइनेछ । यस समितिले आर्थिक सर्वेक्षणको ढाँचा, प्रस्तुति र तथ्याङ्कीय पक्षमा समेत आवश्यक गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नेछ ।
२०२. सार्वजनिक क्षेत्रको खरीदमा हुने अनियमितता रोकथाम गर्न सार्वजनिक खरीद सम्बन्धी छुट्टै कानून ल्याइनेछ । यसबाट सार्वजनिक क्षेत्रमा ठेक्का, पट्टा, खरीद-बिक्री जस्ता कार्यहरुमा पारदर्शिता आउने विश्वास लिएको छु ।
२०३. सरकारका आर्थिक क्रियाकलापहरुमा पारदर्शिता ल्याई अनियमितता हुन नदिन यसै आर्थिक वर्षमा वित्तीय पारदर्शिता कानून कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

२०४. सबै सरकारी कार्यालय र स्थानीय निकायले आ-आफ्नो आय-व्ययको मासिक विवरण र जिल्ला विकास समितिले चौमासिक खर्च र भौतिक प्रगतिको विवरण सार्वजनिक गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाई विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने पहिलो प्राथमिकताप्राप्त निकायले पनि चौमासिक रुपमा वित्तीय खर्च सहितको भौतिक प्रगति विवरण सार्वजनिक गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट उच्च प्राथमिकताप्राप्त आयोजनाहरूको कार्यान्वयन र उपलब्धिमा जनस्तरबाटै मूल्यांकन हुन गई आयोजनाको लाभ सम्बन्धित पक्षले पाउने व्यवस्था सुदृढ हुने विश्वास लिएको छु । यसका साथै स्थानीय तहका विकास कार्यक्रमहरूको जनलेखापरीक्षण गर्ने परिपाटीलाई अनिवार्य गरिनेछ ।
२०५. राष्ट्रिय योजना आयोगबाट भइआएको विकास कार्यक्रमहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कनबारे सर्वसाधारणलाई सु-सूचित हुने अवसर दिन उच्च प्राथमिकताप्राप्त आयोजनाको प्रगति विवरण चौमासिक रुपमा र समग्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन, उपलब्धि र समस्या वारेको समीक्षा वार्षिक रुपमा सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२०६. श्री ५ को सरकार तथा स्थानीय निकायबाट संचालित विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयन प्रक्रिया, साधनको उपयोग र गुणस्तरबारे सरोकारवालाहरूबाट गुनासो सुन्ने परीपाटी आरम्भ गरी सरोकार केन्द्रबाट त्यसको अविलम्ब छानवीन र कारवाहीको प्रक्रिया अगाडि वढाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
२०७. क्षेत्रीय प्रशासकहरूबाट प्रशासनिक, जनसरोकार तथा विकास निर्माणका कामको सुपरिवेक्षण र अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरी ढिलासुस्ती, अनुशासनहीनता र साधन -स्रोतको दुरुपयोग रोक्ने थप प्रभावकारी व्यवस्था गरिनेछ । यसबाट क्षेत्रीय सन्तुलनमा आधारित प्रशासन प्रणालीलाई अघि बढाउँदै जान मद्दत पुग्नेछ ।
२०८. सरकारद्वारा स्थानीय रुपमा संचालित कार्यक्रमहरू लक्षित वर्गमा पुग्ने प्रत्याभूति दिन लक्षित वर्गका लागि छुट्याइएको रकम दुरुपयोग भएको पाइएमा सोको जानकारी जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दिनसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो जानकारी प्राप्त हुनासाथ जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट त्यस्ता व्यक्ति वा संस्थाउपर कानून बमोजिम कारवाही गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२०९. संसद विघटन भएपछि लगातार तीन वर्ष अवधिको महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन सार्वजनिक हुन सकेको छैन । सरकारको आय-व्यय र आर्थिक कारोवारको बारेमा महालेखा परीक्षकको धारणा जान्न पाउनु प्रत्येक नेपालीको हक हो र महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनमा औल्याइएका सुझावको आधारमा सरकारले आफ्नो आर्थिक कारोवार गर्ने तरिकामा सुधार ल्याउनु आवश्यक छ । यसलाई दृष्टिगत गरी महालेखा परीक्षकका सार्वजनिक हुन बाँकी रहेका सबै प्रतिवेदनहरू सार्वजनिक गर्न उपयुक्त कानूनी व्यवस्था आगामी तीन महिनाभित्रै गरिनेछ ।

राष्ट्रिय हितमा वैदेशिक सहायताको परिचालन

२१०. गत वैशाख २०६१ मा काठमाडौंमा सम्पन्न नेपाल विकास मञ्चको बैठकमा सहभागी राष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाका प्रतिनिधिहरूले दशौं योजनाको उद्देश्य, यसको कार्यान्वयन र आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरूमा निरन्तर सहयोग गर्ने वचनबद्धता जाहेर गरेका थिए। उक्त विकास मंचको बैठकमा दातृ निकायहरूबाट मानव अधिकार, प्रजातन्त्र, द्वन्द्वको समाधान र स्थानीय निकायमा निर्वाचित पदाधिकारीको रिक्तता तथा सुशासनका सम्बन्धमा व्यक्त गरिएका चासोहरूप्रति सरकार संवेदनशील छ।
२११. वैदेशिक सहायताको उपयोगलाई पारदर्शी र प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने श्री ५ को सरकारको नीतिअनुरूप आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम अन्तर्गत राष्ट्रिय कार्यान्वयन (NEX) प्रणालीका आयोजनाहरू वार्षिक बजेटमा प्रतिविम्बित हुने व्यवस्था मिलाइसकिएको छ। द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सहयोग अन्तर्गत संचालित यस्ता प्रकृतिका अन्य आयोजनाहरूलाई पनि वार्षिक बजेटमा क्रमशः प्रतिविम्बित गर्दै लगिनेछ।
२१२. नेपालको परराष्ट्र नीति अनुरूप विदेशस्थित कूटनीतिक नियोगहरूलाई नेपालको व्यापारिक र आर्थिक हित हुने काममा प्रवर्द्धनात्मक भूमिका खेल्न उत्प्रेरित गरिनेछ।

सुधार कार्यक्रममा निरन्तरता

२१३. सरकारका सुधार कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिन तत्काल “सुधार कार्ययोजना, २०६१” तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।

आदरणीय दिदीबहिनी तथा दाजुभाइहरू

२१४. माथि उल्लेख गरिए बमोजिमका कार्यक्रमहरू संचालन गर्न र अन्य सेवा तथा कार्यहरू मध्यमकालीन खर्च संरचनाको समग्र खाकाभित्र रही कार्यान्वयन गर्न यस आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल रु. १११ अर्ब ६८ करोड ९९ लाख खर्च हुने अनुमान गरेको छ। कुल खर्च अनुमानमध्ये रु. ६७ अर्ब ६० करोड ८४ लाख ३१ हजार चालु खर्च, रु. ३१ अर्ब ५७ करोड ७५ लाख २१ हजार पूँजीगत खर्च र रु. १२ अर्ब ५० करोड ३९ लाख ४८ हजार ऋणको साँवा भुक्तानीको लागि छुट्याइएको छ। आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमानको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि प्रस्तावित चालु खर्च १९.१९ प्रतिशतले, पूँजीगत खर्च २९.०५ प्रतिशतले, ऋणको साँवा भुक्तानीको खर्च १४.५३ प्रतिशतले र कुल खर्च २१.२६ प्रतिशतले बढी छ।

२१५. चालु खर्चको ११.२५ प्रतिशत ऋणको ब्याज भुक्तानीका लागि र करीब ५७ प्रतिशत निजामती, जंगी, प्रहरी, शिक्षक र अन्य कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुको तलब लगायतका सुविधा र निवृत्तिभरण खर्चका लागि छुट्याइएको छ ।
२१६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेट तर्जुमा गर्दा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको आधारमा सम्पूर्ण सरकारी सेवा तथा कार्यक्रममध्ये पहिलो प्राथमिकतामा परेका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुलाई पर्याप्त बजेट विनियोजन गरी निश्चित आधारमा निर्बाध रुपमा साधन उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाएको छु । कुल बजेटको ८५.४ प्रतिशत प्रथम प्राथमिकताका सेवा तथा कार्य र कार्यक्रमहरुका लागि छुट्याइएको छ ।
२१७. गरिबी निवारणको उद्देश्य हासिल गर्नका लागि दशौं योजनाले निर्दिष्ट गरेका देहायबमोजिमका चारवटा रणनीतिक लक्ष्यहरुमा र साधारण प्रशासनका लागि गरी निम्नानुसार कुल बजेटको बाँडफाँड गरिएको छ । शान्ति स्थापना, द्वन्द्व समाधान तथा अग्रगमनका कार्यक्रमहरु योजनाकै खाकाभित्र रहेर बजेटमा समावेश गरिएको छः
- उच्च, दिगो तथा फराकिलो आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य कार्यान्वयनतर्फ रु. १७ अर्ब ८१ करोड ८६ लाख ३९ हजार,
 - सामाजिक क्षेत्र र ग्रामीण पूर्वाधार विकासतर्फ रु. २१ अर्ब २० करोड ९० लाख ६० हजार,
 - सामाजिक सर्वभांगिताको उद्देश्य प्राप्तिका लागि लक्षित कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनतर्फ रु. २ अर्ब ७५ करोड ९८ लाख १ हजार,
 - सुशासनका कार्यक्रम कार्यान्वयनतर्फ रु. ५ अर्ब ४१ करोड ४१ लाख ६५ हजार, र
 - साधारण प्रशासन र साँवा-ब्याज भुक्तानीका लागि रु. ६४ अर्ब ४८ करोड ८२ लाख ३५ हजार ।
२१८. माथि उल्लेख गरिएबमोजिम चालु, पूँजीगत र साँवा भुक्तानी खर्चका लागि विनियोजित रु. १११ अर्ब ६८ करोड ९९ लाखमध्ये राजस्वको वर्तमान स्रोतबाट रु. ६६ अर्ब २६ करोड ४६ लाख ४० हजार, वैदेशिक अनुदान सहायताबाट रु. १५ अर्ब ३५ करोड ७ लाख ३० हजार र वैदेशिक ऋण सहायताबाट रु १६ अर्ब ९५ करोड ९१ लाख ७० हजार व्यहोरिने भई रु. १३ अर्ब ११ करोड ५३ लाख ६० हजार न्यून हुनेछ ।

आदरणीय विदीबहिनी तथा दाजुभाइहरू,

राजस्व सम्बन्धी अनुमान

२१९. अब म राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति, विद्यमान नीतिहरूमा गरिएका समायोजन र परिवर्तन सम्बन्धी विवरण जानकारी गराउँदछु ।
२२०. श्री ५ को सरकारले विगत वर्षहरूमा राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्ने क्रममा अवलम्बन गरेका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को राजस्व सम्बन्धी व्यवस्था गर्दा मुख्यतया निकासी प्रवर्द्धन गर्ने, राजस्व प्रशासनलाई सरल, भ्रष्टाचाररहित र करदाता- मैत्री बनाउने, करको दायरा विस्तार गरी करका नयाँ क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने तथा करका दरहरूमा सामयिक समायोजन गर्ने उद्देश्य लिइएको छ ।
२२१. भन्सार, मूल्य अभिवृद्धि कर, आयकर तथा अन्तःशुल्क लगायतका करहरूमा उद्योग, व्यापार तथा सम्बद्ध क्षेत्रको सुझाव, विश्व ब्यापार संगठनको सदस्यता लिने क्रममा गरिएका प्रतिबद्धता, राजस्व परामर्श समितिले दिएका सुझावहरूको विस्तृत अध्ययन गरी सोको आधारमा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत, प्रशासनिक एवं कानूनी व्यवस्थामा समयानुकूल सुधार गरिएको छ ।
२२२. राजस्व प्रशासनमा विगत वर्षहरूदेखि नै कार्य सम्पादन परिसूचक लागू गरिसकिएको छ । यसबाट राजस्व प्रशासनमा सकारात्मक असर परेकोले यसलाई अझ परिमार्जित र व्यवस्थित गरी राजस्व कार्यालयहरूको मूल्यांकन उक्त परिसूचकहरूको आधारमा गरिने हालको व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
२२३. राजस्व चुहावटलाई प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रण तथा रोकथाम गरी राजस्व संकलनमा वृद्धि गर्न राजस्व अनुसन्धान विभागलाई राजस्वसँग सम्बन्धित सूचना प्राप्त गर्न, त्यसको विश्लेषणको आधारमा राजस्व चुहावटको पक्ष पत्ता लगाउन एवं कानूनी कार्यवाही गर्न सक्षम बनाइनेछ ।
२२४. करदाताहरूको हितलाई ध्यानमा राखी आयकर तथा मूल्य अभिवृद्धि करतर्फ प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि विभागमा विना धरौटी निवेदन दिन सक्ने र सो निवेदनको निर्णय ६० दिन भित्र गरी निवेदकलाई जानकारी दिइसक्नु पर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

२२५. घरेलु तथा साना उद्योगहरु र आधारभूत उद्योगहरुको राजस्व सम्बन्धी समस्याहरुका बारेमा अध्ययन गरी त्यस्ता समस्याहरुको निराकरण गर्न उचित कदम चालिनेछ ।
२२६. साविकमा व्यवस्था भएका चलचित्र विकास शुल्क, पर्यटन सेवा शुल्क, ग्रामीण शिक्षा विकास शुल्क र प्रदूषण नियन्त्रण शुल्क जस्ता शुल्कहरुलाई सम्बद्ध सबै पक्षहरूसंग परामर्श तथा अध्ययन गरी समसामयिक बनाइनेछ ।
२२७. गैरकर राजस्वहरु जस्तै- शुल्क, रोयल्टी, दस्तुर र सरकारी सेवाको मूल्यलाई समसामयिक बनाउन लागतका आधारमा पुनरावलोकन गर्दै जाने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
२२८. परम्परादेखि हिरा-जवाहरातको कारोबार गरिरहेका तर हालसम्म पूर्णरूपमा गरेको दायरामा आई नसकेका व्यक्ति, फर्म, कम्पनीलाई वस्तुको व्यापारिक मौज्जातको घोषणा गराई घोषित मूल्यको १५ प्रतिशत विशेष शुल्क लिई हिरा-जवाहरातको व्यवसायलाई गरेको दायराभित्र ल्याइनेछ ।
२२९. अब म प्रत्यक्ष कर सम्बन्धी व्यवस्थाहरू बारे जानकारी गराउन चाहन्छु ।
२३०. ठूला करदाताहरूको कर प्रशासनसँग हुने काम-कारवाही सरल बनाउन तथा प्रभावकारी अनुगमनको लागि छुट्टै कार्यालयको रूपमा २०६० माघ १ गतेदेखि स्थापना भएको “ठूला करदाता कार्यालय” बाट चालु आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै कर दर्ता, कर परीक्षण, कर संकलन लगायत सम्पूर्ण काम-कारवाही पूर्ण रूपमा सम्पन्न गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसले गर्दा ठूला करदाताको काम-कारवाहीमा सरलता हुने, करदाता सेवा प्रभावकारी हुने, राजस्व परिचालनमा सकारात्मक योगदान पुग्ने तथा कर प्रशासनको काम-कारवाहीमा अझ बढी सुधार हुने अपेक्षा राखिएको छ ।
२३१. पेट्रोलियम उत्खनन तथा अन्वेषण कार्यमा संलग्न लगानीकर्तालाई प्रोत्साहन गर्न विशेष व्यवस्था गरी १२ वर्षसम्म कारोवारमा भएको नोक्सानी कट्टी गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
२३२. करको दायरा बढाउन चिकित्सक, कानून व्यवसायी, लेखापरीक्षक र परामर्शदाताले अनिवार्य रूपमा स्थायी लेखा नम्बर लिनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

२३३. कर परीक्षण कार्यलाई बढी उत्पादनशील, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन कर परीक्षण निर्देशिकामा परिमार्जन गरी द्रुत कर परीक्षण प्रणाली लागू गरिनेछ । परीक्षणको रूपमा चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट फर्महरूलाई सूचीकरण गरी त्यस्ता फर्महरूबाट कर लेखा परीक्षण गराई सोको स्वतन्त्र प्रतिवेदन पेश गर्ने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
२३४. ग्रामीण समुदायमा आधारित बचत तथा ऋण सहकारी संस्था वा संघको आयमा आयकर नलाग्ने व्यवस्था भैरहेकोमा आवश्यक पूर्वाधारको विकास भैनसकेका तोकिएका नगरपालिकाहरूमा रहेका त्यस्ता सहकारी संस्थालाई पनि आयकर नलाग्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
२३५. हवाई यातायात सञ्चालकले निर्धारित मापदण्ड बमोजिम हवाईजहाजको पूर्ण परीक्षण गर्दा लाग्ने मर्मतसम्भार खर्च सबै आयकर प्रयोजनका लागि खर्च लेख्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
२३६. प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा तथा उत्तरपुस्तिका परीक्षण गर्दा गरिने भुक्तानीमा अग्रिम कर कट्टी गर्ने व्यवस्था हटाइएको छ ।
२३७. अब म अप्रत्यक्ष करहरू सम्बन्धी व्यवस्था बारे जानकारी गराउन चाहन्छु ।
२३८. विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता प्राप्त गर्ने क्रममा व्यक्त गरिएका प्रतिबद्धता अनुरूप भन्सार दरहरूका साथै भन्सार विन्दुमा लाग्ने अन्य शुल्क क्रमशः घटाउने नीति अनुसार यस आर्थिक वर्षदेखि त्यस्ता भन्सार दर तथा शुल्कहरू क्रमशः समायोजन गर्ने कार्य शुरु गरिएको छ । यसै क्रममा ब्रेक- आयल, वेस्ट केमिकलहरू, प्लास्टिक पाइप, टायर ट्यूब, ब्याट्रीहरू, फर्निचर, फर्निचर पार्ट्स, म्याट्रेस तथा पूर्वनिर्मित भवनलाई साविक ४० प्रतिशतको दरवन्दीबाट ३५ प्रतिशतको नयाँ दरवन्दी कायम गरिएको छ ।
२३९. पाँच प्रतिशतसम्म भन्सार महसूल असुल हुने मालवस्तुमा लागिआएको ०.५ प्रतिशतको विशेष शुल्क खारेज गरिएकोछ । त्यस्तै गुण्टा भिटी भारी आदेश अन्तर्गत पैठारी हुने मालवस्तुहरूमा विशेष शुल्क नलाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२४०. कृषि क्षेत्रको विकासका लागि कृषि तथा वागवानीमा प्रयोग हुने हेरो, कल्टिभेटर, लेभलर र श्वेसर जस्ता वस्तुहरूको पैठारीमा १ प्रतिशत मात्र भन्सार महसूल लाग्ने गरी भन्सार महसूल दर घटाइएको छ । यसै गरी पेट्रोलियम कोक, टेलिफोन सेट, चिनी लगायतका

केही वस्तुहरूको पैठारीमा महसूल दर घटाइएको छ । त्यस्तै एकै प्रकृतिका वस्तुहरूको पैठारी दर समायोजन गर्ने क्रममा फोर्कलिफ्ट ट्रक, क्याल्कुलेटर एवं टाइपराइटरका पार्टपूजाहरू, सूचना प्रविधिका सामानहरू र क्यामराको लेन्सहरूको भन्सार दर समायोजन गरिएको छ ।

२४१. फोटो पेपर, फोटो फिल्म, छायाका लुगाफाटाहरू, पार्केटिङ्ग, रिट्रेटेड टायर, आयल फिल्टर जस्ता केही वस्तुहरूको भन्सार दरमा सामान्य वृद्धि गरिएको छ ।
२४२. तयारी वस्तु भन्दा सो वस्तु तयार गर्ने आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थमा भन्सार महसूल कम हुनुपर्ने सिद्धान्तलाई कार्यान्वयन गराउने सन्दर्भमा अध्ययनको आधारमा सुधार गर्दै लगिनेछ ।
२४३. भन्सार प्रशासनको संगठन सुदृढीकरण गर्न छरिएर रहेका छोटी भन्सार कार्यालयहरूमा यातायातको सुगमता, बजारको पहुँच, सीमावर्ती क्षेत्रका भन्सार नाका समेतको अध्ययन गरी पुनःसंरचना गरिनेछ ।
२४४. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि भन्सार प्रशासनमा तीन वर्षे भन्सार सुधार तथा आधुनिकीकरण योजना लागू गरिसकिएको छ । यसलाई प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन गर्न विशेष ध्यान दिइनेछ । भन्सारलाई यान्त्रिकीकरण गर्ने दिशामा लागू गरिएको स्वचालित भन्सार तथ्यांक प्रणाली (ASYCUDA) गत आर्थिक वर्षमा ३ वटा भन्सार कार्यालयहरूमा विस्तार गरी जम्मा ७ वटा भन्सार कार्यालयहरूमा पुऱ्याइएकोमा यस आर्थिक वर्षमा थप २ भन्सार कार्यालयहरूमा विस्तार गरिनेछ । साथै जिल्लास्थित भन्सार कार्यालयहरूले तयार गरेको कम्प्यूटरिकृत सूचनालाई केन्द्रसंग आबद्ध गर्ने प्रणालीको स्थापना गरिनेछ ।
२४५. वीरगञ्जको सिसियामा निर्मित सुख्खा बन्दरगाहमा रहने भन्सार कार्यालयलाई सुविधायुक्त आधुनिक भन्सारको रूपमा विकास गरिनेछ । यसबाट भन्सार जाँचपास प्रक्रिया प्रभावकारी हुन गई मालवस्तुको निकासी पैठारी कार्यमा अझ सहजता आउने विश्वास लिइएको छ ।
२४६. भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता प्रक्रिया (डी.आर.पी.) अन्तर्गत पैठारी हुने मालवस्तुमा लागेको अन्तःशुल्क रकम फिर्ता गर्ने प्रक्रियालाई छिटो-छरितो र सरल बनाउन आधुनिक सूचना प्रणालीसँग आबद्ध गर्ने काम यसै आर्थिक वर्षमा सम्पन्न गरिनेछ ।

२४७. निकासीलाई प्रोत्साहन गर्न तामाको तार, जिंक अक्साइड र मार्बलमा निकासी महसूल नलाने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी साविकमा लागि आएको निकासी महसूल दरलाई ३.० प्रतिशतबाट २.० प्रतिशतमा, १.५ प्रतिशतबाट १.० प्रतिशतमा र ०.७५ प्रतिशतबाट ०.५० प्रतिशतमा झारिएको छ ।
२४८. बण्डेड वेयर हाउसको इजाजतप्राप्त उद्योगहरूले १ वर्षको बैंक ग्यारेण्टी राख्नुपर्ने साविकको व्यवस्थामा परिमार्जन गरी ६ महिनासम्मको बैंक ग्यारेण्टी समेत राख्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२४९. निकासीमुलक उद्योगले बैंक ग्यारेण्टीमा कच्चा पदार्थ पैठारी गरी तयारी वस्तु निकासी गरिसकेको तर २०६१ साल असार मसान्तसम्म बैंक ग्यारेण्टी फुकुवा हुन नसकेको अवस्थामा आवश्यक कागजातसहित २०६१ असोज मसान्तभित्र निवेदन दिएमा यस्तो बैंक ग्यारेण्टी फुकुवा गर्न सकिने र निकासी नै गर्न नसकेका उद्योगहरूको हकमा नियम अनुसार लाग्ने महसूल लिई बैंक ग्यारेण्टी फुकुवा गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२५०. मूल्य अभिवृद्धि गरेको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि बिल लिने-दिने प्रक्रियाको निरन्तर अनुगमन गरिनेछ । यसका लागि हाल लागू रहेको “जागरुक उपभोक्ता कार्यक्रम” प्रभावकारी देखिएकोले यसलाई निरन्तरता दिइनेछ । साथै, बजार अनुगमन तथा निरीक्षण व्यवस्थालाई अझ प्रभावकारी बनाइनेछ ।
२५१. मूल्य अभिवृद्धि करतर्फ करदातालाई पर्न सक्ने द्विविधा निराकरणका लागि पूर्वदिश जारी गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२५२. सरकारी निकायले रु. ५,०००।- (पाँच हजार) भन्दा बढी मूल्यको वस्तु तथा सेवा खरीद गर्दा मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएकाहरूसंग मात्र खरीद गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२५३. व्यवसायको प्रकृति अनुरूप मूल्य अभिवृद्धि गरेको विवरण मासिक, द्वैमासिक तथा चौमासिक रुपमा दाखिला गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२५४. मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएका व्यक्तिहरूले बुझाउनुपर्ने कर ढिलो बुझाएमा थप दस्तुर तथा जरिवानाको भार अत्यधिक भएको कारण करदातालाई परेको मर्का निराकरण गर्न थप दस्तुर र जरिवानालाई परिमार्जन गरी यस्तो भार कम हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

२५५. कर फिर्ता प्रक्रियालाई सरल र पारदर्शी बनाउन जोखिमको आधारमा करदाताको वर्गीकरण गरी कम जोखिममा परेका करदातालाई न्यूनतम कागजात भिडाई छिटो कर फिर्ता दिने व्यवस्था गरिनेछ ।
२५६. विदेशी पर्यटकहरूले मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने माल-वस्तुहरू खरीद गरी आफूसँग लैजादा हालसम्म मूल्य अभिवृद्धि कर फिर्ता दिने व्यवस्था नभएकोमा विभागले तोकेको प्रक्रिया अनुसार २०६१ कार्तिक महिनाभित्र त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलबाट पर्यटकले आफ्नो साथमा लैजाने माल-वस्तुमा तिरेको मूल्य अभिवृद्धि कर फिर्ता दिने व्यवस्था प्रारम्भ गरिनेछ ।
२५७. निकासीकर्ता उद्योगहरूको निकासी लागत कम गर्न न्यूनतम २० प्रतिशत मूल्य अभिवृद्धि गरी विगत १२ महिनाको कुल बिक्रीको ९० प्रतिशत भन्दा बढी निकासी गर्ने उद्योगहरूले आयात गर्ने कच्चा पदार्थमा लाग्ने मूल्य अभिवृद्धि कर बैंक ग्यारेण्टीमा आयात गर्न पाउने थप व्यवस्था गरिएको छ ।
२५८. ट्राभल एजेन्सीले प्रदान गर्ने यातायात सेवामा मूल्य अभिवृद्धि कर लागेको तर अन्य यातायातमा मूल्य अभिवृद्धि कर छुट भएको हुँदा पर्यटकीय यातायातलाई मूल्य अभिवृद्धि करको दायराबाट हटाइएको छ ।
२५९. अन्तःशुल्क सम्बन्धी प्रशासनिक व्यवस्थालाई बढी प्रभावकारी एवं व्यवस्थित बनाउन मदिरा तथा बियरको प्रत्येक बोतलमा अन्तःशुल्क टिकट लगाइने व्यवस्था गरिनेछ । साथै आवश्यक व्यवस्था मिलाई चुरोटमा पनि अन्तःशुल्क टिकट लगाउने कार्यलाई अगाडी बढाइनेछ ।
२६०. मदिरा तथा चुरोट जस्ता स्वास्थ्यका लागि हानिकारक वस्तुहरूमा लाग्दै आएको अन्तःशुल्कको दरमा सामान्य वृद्धि गरिएकोछ ।
२६१. सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व वृद्धि गर्ने दृष्टिकोणले महिलाको नाममा दर्ता हुने जग्गाको रजिष्ट्रेशनमा लाग्ने दस्तुरमा १० प्रतिशत छुट हुने व्यवस्था गरिएको छ ।
२६२. नेपाल अधिराज्यमा सञ्चालित प्रत्येक क्यासिनोले तिर्नुपर्ने वार्षिक रोयल्टीको रकममा रु. पाँच लाख वृद्धि गरी रु. एक करोड पैतालीस लाख पुऱ्याइएको छ ।

२६३. सामुदायिक वनको रुपमा हस्तान्तरण गरिएका राष्ट्रिय वनमध्ये तराइका जिल्लामा प्रचलित नियमानुसार कार्ययोजना बनाई निकालिएका साल र खयरका काठ उपभोक्ता समूहबाहिर ब्यापारिक प्रयोजनका लागि बिक्री गरेमा त्यसबाट प्राप्त हुने रकममध्ये साबिकमा ४० प्रतिशत रकम वन पैदावार शुल्क बापत श्री ५ को सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुने व्यवस्था रहेकोमा यसलाई घटाई १५ प्रतिशत मात्र सञ्चित कोषमा दाखिला हुने व्यवस्था गरिएको छ ।
२६४. राजस्वको वर्तमान स्रोतबाट प्राप्त हुने रकमबाहेक कर र गैर-कर राजस्वका दरहरुमा गरिएको परिवर्तन तथा प्रशासकिय सुधारबाट रु. ४ अर्ब ५ करोड ५३ लाख ६० हजार थप राजस्व परिचालन हुन गई रु. ९ अर्ब ६ करोड खुद न्यून हुनेछ ।
२६५. माथि पेश गरिएको व्यय विवरणमा न्यून हुन जाने रु. ९ अर्ब ६ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरी उठाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२६६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेट तर्जुमा गर्दा आन्तरिक ऋण परिचालनलाई कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १.७ प्रतिशतमा सीमित राख्ने र खुद आन्तरिक ऋण परिचालन ०.७ प्रतिशतमा नबढ्ने व्यवस्था मिलाएको छ ।
२६७. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कृषि क्षेत्रमा ३.७ प्रतिशतसम्म र गैर कृषि क्षेत्रमा ४.६ प्रतिशतसम्मले वृद्धि भई समग्र आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशत हुने अनुमान गरिएको छ । यस वर्ष देशमा विद्यमान द्वन्द्वको अवस्थामा सुधार आई सहज परिस्थिति सिर्जना हुन सकेमा दशौं योजनाले परिलक्षित गरेको ६.२ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सकिने छ र गरीब-उन्मुख विशेष कार्यक्रमबाट थप योगदान पुगी गरिबी निवारणमा विशेष टेवा पुग्नेछ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा मुद्रास्फीति ४ देखि ४.५ प्रतिशत हुन सक्ने र संकुचित मुद्रा प्रदाय १०.५ प्रतिशत र विस्तृत मुद्रा प्रदाय १२.५ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । राजस्व सम्बन्धी नीतिगत एवं प्रशासनिक सुधारको कार्यान्वयनबाट राजस्व परिचालन उल्लेख्य रुपमा बढ्न गई राजस्वको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसंगको अनुपात १३.० प्रतिशतसम्म पुग्ने अनुमान छ ।
२६८. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को यथार्थ आय-व्यय, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित आय-व्ययको अनुमान र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को अनुमानित आय-व्ययको विवरण अनुसूचीहरुमा प्रस्तुत गरेको छ ।
२६९. श्री ५ को सरकारको वित्तीय नीतिसँग तादात्म्य कायम हुने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नेछ ।

२७०. मित्रराष्ट्र तथा दातृ समुदायहरुबाट श्री ५ को सरकारलाई प्राप्त हुने प्राविधिक सहायता तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थाहरु सम्बन्धी संक्षिप्त विवरण छुट्टै प्रस्तुत गरिएको छ ।
२७१. प्रस्तुत आय-व्ययको निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने प्रतिनिधि सभाका सभामुख र उप-सभामुख, राष्ट्रिय सभाका माननीय सांसदहरु, विभिन्न राजनीतिक दलका नेताहरु, उद्योग, वाणिज्य, पर्यटन क्षेत्रसंग संलग्न संघ-संस्था एवं महानुभावहरु, विद्वत्वरग, शिक्षक, प्राध्यापक, राष्ट्र सेवक र नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरु सबैप्रति म हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।
२७२. मुलुकको विकास प्रयासमा वैदेशिक सहायताको भूमिका महत्वपूर्ण रहँदैआएको छ । बजेटमा प्रस्तुत विकास नीति र कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा विदेशी दातृसंस्था र राष्ट्रहरुको ऋण तथा अनुदान सहायताको योगदान उल्लेखनीय रहने गरेको छ । यसै सन्दर्भमा, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि अनुमानित खर्चको भ्रण्डै २९ प्रतिशत विदेशी सहायताबाट व्यहोर्ने प्रस्ताव गरिएको छ । द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय दातृसंस्थाहरुको वित्तीय तथा प्राविधिक सहयोगलाई उपेक्षा गरी बजेट तयार गर्नु हाम्रो जस्तो विकासशील देशका निम्ति निश्चय पनि सहज थिएन र छैन पनि । त्यसैले, नेपालको सामाजिक-आर्थिक विकास अभियानका सहभागी र साभेदार सम्पूर्ण दातृसमुदायका सदस्यहरुलाई म हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै, विकास आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा साधनको अपर्याप्तता अनुभव हुन नदिन आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा पनि हाम्रा विकास साभेदारहरुबाट सो सहयोग निरन्तर जारी रहने अपेक्षा एवं विश्वास व्यक्त गर्न चाहन्छु ।
२७३. अन्तमा, शान्ति, सामाजिक द्वन्द्वको समाधान तथा अग्रगमनलाई प्रमुख आधार मान्दै नेपालको राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपान्तरणतर्फ उन्मुख प्रस्तुत बजेटको सफल कार्यान्वयनमा समस्त नेपाली तथा विदेशी मित्रराष्ट्रहरुको पूर्ण सहयोग प्राप्त हुनेछ भन्ने आशा एवं विश्वास लिएको छु ।

धन्यवाद ।

आय व्ययको विवरण

अनुसूची १
(रु हजारमा)

विवरण	आ.ब. २०५९/६० को यथार्थ	आ.ब. २०६०/६१ को संशोधित अनुमान	आ.ब. २०६१/६२ को अनुमान
राजस्व	५६,२२,९७,९१	६२,२२,७०,००	७०,३२,००,००
कर राजस्व	४२,५८,६९,३५	४७,९७,८९,००	५३,७७,००,००
वर्तमान स्रोतबाट			५०,५१,३६,४०
कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट			३,२५,६३,६०
गैह्र कर राजस्व	१२,१०,३१,९७	१२,६९,८१,००	१४,५५,००,००
वर्तमान स्रोतबाट			१३,७५,१०,००
कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट			७९,९०,००
सांवा फिर्ता प्राप्ती	१,५३,९६,५९	१,५५,००,००	२,००,००,००
कूल खर्च	८४,००,६०,८१	९२,१०,७२,५०	१,११,६८,९९,००
चालु खर्च	५२,०९,०४,८५	५६,७२,०४,९३	६७,६०,८४,३१
पूँजीगत खर्च	२२,३५,६१,०२	२४,४६,९३,२५	३१,५७,७५,२१
सांवा भुक्तानी	९,५५,९४,९४	१०,९१,७४,३२	१२,५०,३९,४८
वैदेशिक अनुदान अधिको बचत (+), न्यून (-)	-२७,७७,६२,९०	-२९,८८,०२,५०	-४१,३६,९९,००
वैदेशिक सहायता (अनुदान)	११,३३,९१,४६	११,४५,७५,००	१५,३५,०७,३०
द्विपक्षीय	९,३८,७२,०८	९,५०,६५,००	११,७२,४५,८६
बहुपक्षीय	१,९५,१९,३८	१,९५,१०,००	३,६२,६१,४४
वैदेशिक अनुदान पछिको बचत (+), न्यून (-)	-१६,४३,७१,४४	-१८,४२,२७,५०	-२६,०१,९१,७०
न्यून पूर्ति गर्ने स्रोतहरु			
वैदेशिक सहायता (ऋण)	४,५४,६४,२३	११,११,१०,३५	१६,९५,९१,७०
द्विपक्षीय	६५,७२,२१	४५,३५,००	७६,७९,८४
बहुपक्षीय	३,८८,९२,०२	१०,६५,७५,३५	१६,१९,११,८६
आन्तरिक ऋण	८,८८,००,००	७,३१,१७,१५	९,०६,००,००
नगद मौज्जातमा परिवर्तन (+बचत) (-न्यून)	-३,०१,०७,२१		

राजश्व अनुमान
आर्थिक वर्ष २०६१/६२

अनुसूची-२
(रु. हजारमा)

संकेत संख्या	शिर्षक	वर्तमान स्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट	जम्मा
१.१.०१.००	वैदेशिक ब्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	१६,०५,४०,००	४२,६०,००	१६,४८,००,००
१.१.०१.१०	पैठारी महसुल	१२,४७,४०,००	४२,६०,००	१२,९०,००,००
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	२,५०,००,००		२,५०,००,००
१.१.०१.४०	निकासी महसुल	५०,००,००		५०,००,००
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	८,८६,००		८,८६,००
१.१.०१.७०	कृषि सुधार शुल्क	४९,१२,००		४९,१२,००
१.१.०१.९०	अन्य आय	२,००		२,००
१.१.०२.००	बस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	२३,२७,७७,४०	१,४२,२२,६०	२४,७०,००,००
१.१.०२.१०	मूल्य अभिवृद्धि कर	१५,८०,१४,९०	१,१४,८५,१०	१६,९५,००,००
१.१.०२.११	उत्पादन	२,०२,४०,००	२०,०९,००	२,२२,४९,००
१.१.०२.१२	पैठारी	९,७१,२१,५०	७३,७८,५०	१०,४५,००,००
१.१.०२.१३	बिक्री वितरण	९०,१५,४०	८,९८,६०	९९,१४,००
१.१.०२.१४	ठेक्का तथा परामर्श	८३,८५,००	८,३५,००	९२,२०,००
१.१.०२.१५	पर्यटन व्यवसाय	३६,५०,००	३,६४,००	४०,१४,००
१.१.०२.१९	अन्य सेवा	१,९६,०३,००		१,९६,०३,००
१.१.०२.२०	अन्त शुल्क	६,७२,६२,५०	२७,३७,५०	७,००,००,००
१.१.०२.२१	चुरोट	२,५४,२०,००	१२,९८,००	२,६७,१८,००
१.१.०२.२२	विडी	३६,५०	१,५०	३८,००
१.१.०२.२३	मदिरा	१,३०,४०,००	६,६९,००	१,३७,०९,००
१.१.०२.२५	वियर	१,१२,५०,००	६,१४,००	१,१८,६४,००
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	३०,३०,००	१,५५,००	३१,८५,००
१.१.०२.२७	पैठारी अन्तशुल्क	१,४४,८६,००		१,४४,८६,००
१.१.०२.५०	सवारी साधन कर	७५,००,००		७५,००,००
अप्रत्यक्ष कर जम्मा		३९,३३,१७,४०	१,८४,८२,६०	४१,१८,००,००
१.१.०३.००	आयकर	९,०९,१९,००	१,४०,८१,००	१०,५०,००,००
१.१.०३.१०	संस्थागत आयकर	६,२७,३५,००	१,२२,११,००	७,४९,४६,००
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरू	५०,४२,००	७५,००,००	१,२५,४२,००
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरू	२,३०,००,००	१६,११,००	२,४६,११,००
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरू	१,२५,५३,००	११,००,००	१,३६,५३,००
१.१.०३.१४	व्यक्तिगत वा एकलौटी फर्म	२,०८,००,००	२०,००,००	२,२८,००,००
१.१.०३.१९	अन्य निकाय	१३,४०,००		१३,४०,००
१.१.०३.२०	पारिश्रमिक आयकर	१,४३,१५,००	१०,७०,००	१,५३,८५,००
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	१,४३,१५,००	१०,७०,००	१,५३,८५,००
१.१.०३.५०	लगानीमा आयकर	१,३७,५९,००	८,००,००	१,४५,५९,००
१.१.०३.५१	बहाल	३५,१६,००	८,००,००	४३,१६,००
१.१.०३.५२	व्याज	८६,९६,००		८६,९६,००
१.१.०३.५३	पूजीगत लाभ	१५,००		१५,००
१.१.०३.५४	लाभांश	१५,२२,००		१५,२२,००
१.१.०३.५९	लगानीको अन्य आय	१०,००		१०,००
१.१.०३.६०	आकस्मिक लाभ कर	६०,००		६०,००
१.१.०३.९०	अन्य	५०,००		५०,००
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तीमा लाग्ने कर	२,०९,००,००		२,०९,००,००
१.१.०४.३०	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	२,०९,००,००		२,०९,००,००

संकेत संख्या	शिर्षक	वर्तमान स्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट	जम्मा
	प्रत्यक्ष कर जम्मा	११,१८,१९,००	१,४०,८१,००	१२,५९,००,००
	कर राजश्व जम्मा	५०,५१,३६,४०	३,२५,६३,६०	५३,७७,००,००
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	३,८३,१६,००		३,८३,१६,००
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	८,५५,००		८,५५,००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३०,००		३०,००
१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१८,००		१८,००
१.१.०५.४०	यातायात सम्बन्धी दस्तुर	६५,०३,००		६५,०३,००
१.१.०५.४१	सवारी इजाजत दस्तुर	२८,५३,००		२८,५३,००
१.१.०५.४२	सडक सुधार दस्तुर	२२,२४,००		२२,२४,००
१.१.०५.४३	शहरी सडक निर्माण तथा संभार दस्तुर	१४,२६,००		१४,२६,००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	१,७१,००		१,७१,००
१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	८,०७,००		८,०७,००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	१,६२,९८,००		१,६२,९८,००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	६९,४८,००		६९,४८,००
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	६५,६०,००		६५,६०,००
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ शुल्क	३,८०,००		३,८०,००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	८,००		८,००
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक शुल्क	६६,८६,००		६६,८६,००
१.१.०५.९५	टेलिफोन स्वामित्व तथा सेवा शुल्क	५३,७५,००		५३,७५,००
१.१.०५.९९	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	१३,११,००		१३,११,००
१.१.०६.००	दण्ड, जरिवाना र जफत	१६,८४,००		१६,८४,००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	१३,०७,००		१३,०७,००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	३,७७,००		३,७७,००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा बस्तुहरूको बिक्री तथा भाडाबाट प्राप्त आय	१,५०,००,००	१७,९०,००	१,६७,९०,००
१.१.०७.१०	जलस्रोत क्षेत्रको आय	६८,००		६८,००
१.१.०७.११	पिउने पानी	५९,००		५९,००
१.१.०७.१२	सिंचाइ	७,००		७,००
१.१.०७.१३	विद्युत	२,००		२,००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	३०,९१,००	१७,९०,००	४८,८१,००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	४,७४,००		४,७४,००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	१५,३४,००		१५,३४,००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	७३,६८,००		७३,६८,००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	१६,५५,००		१६,५५,००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	८,१०,००		८,१०,००
१.१.०८.००	लाभांश	३,०८,००,००		३,०८,००,००
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१,१७,०५,००		१,१७,०५,००
१.१.०८.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	२,२०,००		२,२०,००
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	८५,००		८५,००
१.१.०८.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,७८,००,००		१,७८,००,००
१.१.०८.५०	अन्य	९,९०,००		९,९०,००
१.१.०९.००	ब्याज	१,२०,००,००		१,२०,००,००
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१३,६७,००		१३,६७,००

संकेत संख्या	शिर्षक	वर्तमान स्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट	जम्मा
१.१.०९.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	१,००		१,००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	३,१९,००		३,१९,००
१.१.०९.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,०२,७७,००		१,०२,७७,००
१.१.०९.५०	अन्य	३६,००		३६,००
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति बिक्री	२,२७,१०,००	६२,००,००	२,८९,१०,००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	२,०४,६६,००		२,०४,६६,००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	२,७०,००		२,७०,००
१.१.१०.१२	जलस्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	७४,५४,००		७४,५४,००
१.१.१०.१३	क्यासिनो रोयल्टी	१०,७५,००		१०,७५,००
१.१.१०.१९	अन्य रोयल्टी	१,१६,६९,००		१,१६,६९,००
१.१.१०.२०	बिक्री	२२,४२,००	६२,००,००	८४,४२,००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा बिक्री	१५,००,००	६२,००,००	७७,००,००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान बिक्री	३,२६,००		३,२६,००
१.१.१०.२३	अन्य बिक्री	४,१६,००		४,१६,००
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार र विविध आय	१,७०,००,००		१,७०,००,००
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	५०,००		५०,००
१.१.१२.२०	विविध आय	१,६९,५०,००		१,६९,५०,००
	गैह्र कर राजश्व जम्मा	१३,७५,१०,००	७९,९०,००	१४,५५,००,००
१.१.११.००	सांवा फिर्ता	२,००,००,००		२,००,००,००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	६२,१४,००		६२,१४,००
१.१.११.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	१,००		१,००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	३,३५,००		३,३५,००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,३०,९०,००		१,३०,९०,००
१.१.११.५०	अन्य	३,६०,००		३,६०,००
	सांवा फिर्ता प्राप्ति	२,००,००,००		२,००,००,००
	राजश्व जम्मा	६६,२६,४६,४०	४,०५,५३,६०	७०,३२,००,००

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को
व्यय अनुमानको सारांश

अनुसूची-३
(रु.हजारमा)

विवरण	२०५९/६० को यथार्थ खर्च	२०६०/६१ को संशोधित अनुमान	२०६१/६२ को अनुमान
कूल खर्च	८४,००,६०,८१	९२,१०,७२,५०	१,११,६८,९९,००
चालु खर्च	५२,०९,०४,८५	५६,७२,०४,९३	६७,६०,८४,३१
पूँजीगत खर्च	२२,३५,६१,०२	२४,४६,९३,२५	३१,५७,७५,२१
सांवा भुक्तानी	९,५५,९४,९४	१०,९१,७४,३२	१२,५०,३९,४८
केन्द्रीयस्तर चालु खर्च	४८,३७,९३,८५	५२,६९,२२,८८	६०,८७,६१,२०
केन्द्रीयस्तर पूँजीगत खर्च	१८,३३,५९,४८	१९,८३,२८,१०	२५,५२,८६,९८
केन्द्रीयस्तर सांवा भुक्तानी खर्च	९,५५,९४,९४	१०,९१,७४,३२	१२,५०,३९,४८
केन्द्रीयस्तर जम्मा	७६,२७,४८,२७	८३,४४,२५,३०	९८,९०,८७,६६
जिल्लास्तर चालु खर्च	३,७१,११,००	४,०२,८२,०५	६,७३,२३,११
जिल्लास्तर पूँजीगत खर्च	४,०२,०१,५४	४,६३,६५,१५	६,०४,८८,२३
जिल्लास्तर जम्मा	७,७३,१२,५४	८,६६,४७,२०	१२,७८,११,३४
संचित कोष माथि व्ययभार हुने जम्मा	१६,८०,३५,८७	१८,३७,७२,६५	२०,७३,७३,२०
चालु खर्च	७,२४,३५,३८	७,४५,८०,८५	८,२३,१३,४७
पूँजीगत खर्च	५,५५	१७,४८	२०,२५
सांवा भुक्तानी खर्च	९,५५,९४,९४	१०,९१,७४,३२	१२,५०,३९,४८
संचित कोषबाट विनियोजन हुने जम्मा	६७,२०,२४,९४	७३,७२,९९,८५	९०,९५,२५,८०
चालु खर्च	४४,८४,६९,४७	४९,२६,२४,०८	५९,३७,७०,८४
पूँजीगत खर्च	२२,३५,५५,४७	२४,४६,७५,७७	३१,५७,५४,९६

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संवैधानिक निकाय/मन्त्रालयगत व्यय अनुमान

अनुसूची-४

(रु.हजारमा)

अनुदान संख्या	विवरण	चालु खर्च	पूँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च	जम्मा	नगद			वस्तुगत तथा सोर्के भुक्तानी
					नगद जम्मा	श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	०	३३,००,७५	३३,००,७५	३३,००,७५	०	०
१२	राजपरिषद्	१,१२,३६	३,००	१,१५,३६	१,१५,३६	१,१५,३६	०	०
१३	संसद	२१,०१,८०	१,४७,१५	२२,४८,९५	२२,४८,९५	२२,४८,९५	०	०
१४	अदालत	५७,५०,८७	१८,५०,१५	७६,०१,०२	७३,०१,०२	५९,५१,०२	१३,५०,००	३,००,००
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	५,४१,३४	२,१२,५५	७,५३,८९	४,०७,३०	४,०७,३०	०	३,४६,५९
१६	महालेखा परीक्षकको विभाग	८,६१,६७	१३,७५	८,७५,४२	६,६३,०२	६,६३,०२	०	२,१२,४०
१७	लोक सेवा आयोग	६,४५,०५	४३,००	६,८८,०५	६,८८,०५	६,८८,०५	०	०
१८	निर्वाचन आयोग	५८,५१,१०	११,५०	५९,६२,६०	५८,६२,६०	५८,६२,६०	०	०
१९	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	९,२३,४५	१९,७५	९,४३,२०	९,४३,२०	९,४३,२०	०	०
२०	न्याय परिषद्	४३,७०	०	४३,७०	४३,७०	४३,७०	०	०
२६	उप-प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	१५,००	०	१५,००	१५,००	१५,००	०	०
२७	राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	८५,७१	३,३४,६०	४,२०,३१	१,०७,३४	१,०७,३४	०	३,१२,९७
३०	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय	११,७३,४७	१४,००	११,८७,४७	८,३७,४७	८,३७,४७	०	३,५०,००
३५	अर्थ मन्त्रालय	६३,५९,६०	४२,४४,६०	१,०६,०४,२०	९०,८९,२५	८०,९२,७५	९,९६,५०	१५,१४,९५
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	९१,१५,८२	११,१०,५३	१,०२,२६,३५	८२,२६,३५	६०,०५,३५	२२,२१,००	२०,००,००
३९	कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,५३,९८	४,१५	३,५८,१३	२,५८,१३	२,५८,१३	०	१,००,००
४०	कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,५०,३४,७५	१८,८८,०९	२,६९,२२,८४	२,६२,०९,६७	१,५०,२६,१८	१,११,८३,४९	७,१३,१७
४५	गृह मन्त्रालय	६,९४,८८,१०	६६,९८,९३	७,६१,८७,०३	७,६१,८७,०३	७,६१,८७,०३	०	०
४६	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	४,७७,२९	५०,००	५,२७,२९	५,२७,२९	४,६२,६९	६४,६०	०
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	४८,७३,१५	३,०३,८३,०३	३,५२,५६,१८	३,०३,३६,६३	१,१३,६५,९७	१,८९,७०,६६	४९,१९,५५
४८	भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	१,०९,२२,५९	७,९८,४२,८७	९,०७,६५,४६	७,६१,३९,२०	२,५५,१६,८७	५,०६,२२,३३	१,४६,२६,२६
४९	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	२७,००,२३	१८,२७,९७	४५,२८,२०	३८,२८,२०	३३,२८,२०	५,००,००	७,००,००
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	१,०३,१५,०२	१,७२,६०	१,०४,८७,६२	१,०४,८७,६२	१,०४,८७,६२	०	०
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	६६,२५,८२	७,४२,९२	७३,६८,७४	७३,६८,७४	७०,७१,७४	२,९७,००	०
५६	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	३०,२५,४७	५५,६८	३०,८१,१५	२८,८१,१५	२३,३१,९३	५,४९,२२	२,००,००
५८	रक्षा मन्त्रालय	६,९२,२१,४६	१,०८,३२,५०	८,००,५३,९६	८,००,५३,९६	८,००,५३,९६	०	०
५९	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,५७,४८,०३	३३,६९,८६	१,९१,१७,८९	१,८५,८४,०२	१,५८,८९,७१	२६,९४,३१	५,३३,८७
६१	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	२०,१०,५२	८२,६९,५१	१,०२,८०,०३	५४,२५,४२	२२,७१,४५	३१,५३,९७	४८,५४,६१
६५	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१६,६८,४६,४३	१,३७,५०,११	१८,०५,९६,५४	१६,९८,१०,७४	१२,६२,१५,७७	४,३५,९४,९७	१,०७,८५,८०
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	५,१२,१८	१६,३०	५,२८,४८	५,२८,४८	५,२८,४८	०	०
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	१,०७,९०,००	९४,५७,११	२,०२,४७,११	१,१५,५७,०६	१,०८,७३,२९	६,८३,७७	८६,९०,०५
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	२,४४,१४,५२	५,०४,९४,८७	७,४९,०९,३९	६,४२,८२,३१	३,७०,७३,०२	२,७२,०९,२९	१,०६,२७,०८
७०	स्वास्थ्य मन्त्रालय	५,४३,५५,७२	१,११,७८,६९	६,५५,३४,४१	५,०२,५८,७९	३,८१,२१,०३	१,२१,३७,७६	१,५२,७५,६२
७१	श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	२०,८८,९२	१,०६,४५	२१,९५,३७	१७,५९,३०	१७,५९,३०	०	४,३६,०७

अनुदान संख्या	विवरण	चालु खर्च	पूँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च	जम्मा	नगद			वस्तुगत तथा सोर्के भुक्तानी
					नगद जम्मा	श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	२२,६६,५१	३०,४३,५४	५३,१०,०५	४४,८६,०५	१९,९४,३५	२४,९१,७०	८,२४,००
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	१०,५०,१९,१५	१०,५०,१९,१५	१०,५०,१९,१५	०	०
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	२,१९,५७,४९	४,८९,३१,००	७,०८,८८,४९	७,०८,८८,४९	७,०८,८८,४९	०	०
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	४४,००,८९	२,०८,२०,४५	२,५२,२१,३४	२,५२,२१,३४	२,५२,२१,३४	०	०
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	६,२६,२६,६३	६,२६,२६,६३	१,७०,७६,६३	१,३४,०८,६३	३६,६८,००	४,५५,५०,००
९५	अर्थ मन्त्रालय - विविध	८,१०,४२,४३	१,२९,५८,८२	९,४०,०१,२५	९,३५,०१,२५	७,७१,६३,८१	१,६३,३७,४४	५,००,००
	जम्मा	६७,६०,८४,३१	४४,०८,१४,६९	१,११,६८,९९,००	९९,२५,२६,०१	७९,३८,००,००	१९,८७,२६,०१	१२,४३,७२,९९

राजश्व असूली विवरण

अनुसूची-५
(रु. हजारमा)

संकेत संख्या	शिर्षक	आर्थिक वर्ष २०५९/६० को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमान
१.१.०१.००	वैदेशिक ब्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	१४,२३,६३,९३	१५,४४,४०,००
१.१.०१.१०	पैठारी महसुल	१०,५६,७६,७६	११,५१,८०,००
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	२,३७,०६,०९	२,७८,६०,००
१.१.०१.४०	निकासी महसुल	३५,४६,७६	६३,००,००
१.१.०१.५०	निकासी सेवा शुल्क	५०,०९,७२	
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	१,६५,५१	७,७९,३०
१.१.०१.७०	कृषि सुधार शुल्क	४२,५७,२२	४३,१९,००
१.१.०१.९०	अन्य आय	१,८७	१,७०
१.१.०२.००	बस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	१८,८०,४३,१२	२१,१५,१२,००
१.१.०२.१०	मूल्य अभिवृद्धि कर	१३,४५,९७,०९	१४,३०,२३,००
१.१.०२.११	उत्पादन	१,८९,६६,९६	१,८७,३४,००
१.१.०२.१२	पैठारी	८,६२,८५,८१	८,८२,९२,००
१.१.०२.१३	विक्री वितरण	६७,६२,६६	८३,४८,००
१.१.०२.१४	ठेक्का तथा परामर्श	७५,७९,४७	७७,६३,००
१.१.०२.१५	पर्यटन व्यवसाय	२५,१३,९५	३३,८०,००
१.१.०२.१९	अन्य सेवा	१,२४,८८,२४	१,६५,०६,००
१.१.०२.२०	अन्त शुल्क	४,७८,५१,२३	६,१६,६१,००
१.१.०२.२१	चुरोट	२,०५,२५,३७	२,३५,३५,००
१.१.०२.२२	विडी	४६,५४	३४,००
१.१.०२.२३	मदिरा	१,१७,९९,७९	१,२०,७६,००
१.१.०२.२५	वियर	१,०३,२४,७२	१,०४,५१,००
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	३२,४६,४२	२८,०५,००
१.१.०२.२७	पैठारी अन्तशुल्क	१९,०८,३९	१,२७,६०,००
१.१.०२.५०	सवारी साधन कर	५५,९४,८०	६८,२८,००
अप्रत्यक्ष कर जम्मा		३३,०४,०७,०५	३६,५९,५२,००
१.१.०३.००	आयकर	८,१३,१८,९३	९,४८,३७,००
१.१.०३.१०	संस्थागत आयकर	५,५४,९७,८६	६,७७,१२,००
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरु	१,२५,१०,१७	२,०३,६१,००
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरु	१,२३,६२,६८	१,३१,९८,००
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु	१,१६,६२,९८	१,२३,३२,००
१.१.०३.१४	व्यक्तिगत वा एकलौटी फर्म	१,७९,९६,३८	२,०६,१५,००
१.१.०३.१९	अन्य निकाय	९,६५,६५	१२,०६,००
१.१.०३.२०	पारिश्रमिक आयकर	१,२५,२५,९७	१,३८,९६,००
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	१,२५,२५,९७	१,३८,९६,००
१.१.०३.५०	लगानीमा आयकर	१,३२,१८,१८	१,३१,३८,००
१.१.०३.५१	बहाल	३९,०९,३६	३८,९८,००
१.१.०३.५२	व्याज	८६,३९,७७	७८,५४,००
१.१.०३.५३	पूजीगत लाभ	६५,९२	१०,००
१.१.०३.५४	लाभांश	५,८७,८९	१३,७५,००
१.१.०३.५९	लगानीको अन्य आय	१५,२४	१,००
१.१.०३.६०	आकस्मिक लाभ कर	२२,९६	५१,००
१.१.०३.९०	अन्य	५३,९६	४०,००
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तीमा लागने कर	१,४१,४३,३७	१,९०,००,००

संकेत संख्या	शिर्षक	आर्थिक वर्ष २०५९/६० को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमान
१.१.०४.३०	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	१,४१,४३,०१	१,९०,००,००
१.१.०४.४०	घर जग्गा कर	३६	
	प्रत्यक्ष कर जम्मा	९,५४,६२,३०	११,३८,३७,००
	कर राजश्व जम्मा	४२,५८,६९,३५	४७,९७,८९,००
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	२,२०,१२,८०	३,०५,०३,००
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	७,५७,९२	७,६०,००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२८,७८	२६,००
१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१५,८९	१६,००
१.१.०५.४०	यातायात सम्बन्धी दस्तुर	११,९५,४६	५७,८१,००
१.१.०५.४१	सवारी इजाजत दस्तुर	०	२५,३६,००
१.१.०५.४२	सडक सुधार दस्तुर	०	१९,७७,००
१.१.०५.४३	शहरी सडक निर्माण तथा संभार दस्तुर	०	१२,६८,००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	१,६३,२०	१,५२,००
१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	२,८२,६३	७,१७,००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	९२,३८,९७	१,४४,८८,००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	८६,४६,८०	६१,७६,००
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	६२,९९,१२	५८,३१,००
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ शुल्क	२३,४२,२४	३,३८,००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	५,४४	७,००
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक शुल्क	१६,८३,१५	२३,८७,००
१.१.०५.९५	टेलिफोन स्वामित्व तथा सेवा शुल्क	९,८६,८४	१२,२२,००
१.१.०५.९९	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	६,९६,३१	११,६५,००
१.१.०६.००	दण्ड, जरिवाना र जफत	१६,६९,१४	१४,९७,००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	१०,४३,१७	११,६२,००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	६,२५,९७	३,३५,००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा बस्तुहरुको बिक्री तथा भाडावाट प्राप्त आय	१,२७,४४,३९	१,३७,०१,००
१.१.०७.१०	जलस्रोत क्षेत्रको आय	७०,२८	६२,००
१.१.०७.११	पिउने पानी	५६,४६	५५,००
१.१.०७.१२	सिंचाइ	१३,७९	६,००
१.१.०७.१३	विद्युत	३	१,००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	२१,९८,९२	२८,२३,००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	४,२२,९७	४,३३,००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	११,२२,७१	१४,०१,००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	६८,३६,३९	६७,३०,००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	९,३४,६४	१५,१२,००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	११,५८,४८	७,४०,००
१.१.०८.००	लाभांश	२,४९,७६,४४	३,५४,००,००
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१,९०,४३,०१	१,८१,२३,००
१.१.०८.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	१,१०,३०	२,११,००
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	६१,४५	८३,००
१.१.०८.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	५७,६१,६८	१,६०,००,००
१.१.०८.५०	अन्य	०	९,८३,००

संकेत संख्या	शिर्षक	आर्थिक वर्ष २०५९/६० को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को संशोधित अनुमान
१.१.०९.००	ब्याज	९२,४६,१६	१,०६,५०,००
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१५,२१,०६	१२,१३,००
१.१.०९.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	०	१,००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	३,६५,६८	२,८३,००
१.१.०९.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	७२,२४,९०	९१,२१,००
१.१.०९.५०	अन्य	१,३४,५२	३२,००
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति बिक्री	१,९४,५४,५९	१,३०,००,००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	१,१५,४०,१३	७५,४३,००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	१,१८,९७	१,००,००
१.१.१०.१२	जलस्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	८२,२७,७५	२७,४७,००
१.१.१०.१३	क्यासिनो रोयल्टी	५,०६,४४	३,९६,००
१.१.१०.१९	अन्य रोयल्टी	२६,८६,९७	४३,००,००
१.१.१०.२०	बिक्री	७९,१४,४६	५४,५७,००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा बिक्री	७४,६७,७९	१,२०,००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान बिक्री	२,४७,२८	१,२०,००
१.१.१०.२३	अन्य बिक्री	१,९९,३९	५२,१७,००
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार र विविध आय	३,०९,२८,४५	२,२२,३०,००
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	३,०६	१,००
१.१.१२.२०	विविध आय	३,०९,२५,३९	२,२२,२९,००
गैह्र कर राजश्व जम्मा		१२,१०,३१,९७	१२,६९,८१,००
१.१.११.००	सांवा फिर्ता	१,५३,९६,५९	१,५५,००,००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	३९,६५,१६	४८,१६,००
१.१.११.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	०	१,००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	५,७३,२५	२,६०,००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,०६,२८,४१	१,०१,४४,००
१.१.११.५०	अन्य	२,२९,७७	२,७९,००
सांवा फिर्ता प्राप्ती		१,५३,९६,५९	१,५५,००,००
राजश्व जम्मा		५६,२२,९७,९१	६२,२२,७०,००

संवैधानिक निकाय/मन्त्रालयगत व्यय विवरण

अनुसूची-६
(रु.हजारमा)

अनुदान संख्या	विवरण	आ.ब. २०५९/६० को यथार्थ खर्च			आ.ब. २०६०/६१ को संशोधित अनुमान		
		चालु	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा	चालु	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	३८,७८,९०		३८,७८,९०	३२,९१,७५		३२,९१,७५
१२	राजपरिषद्	९२,४८		९२,४८	१,११,७०		१,११,७०
१३	संसद	७,३१,८९	५,०६	७,३६,९५	७,७३,५४	८,४,६८	८,५८,२२
१४	अदालत	४१,५६,५०	३,७७,३६	४५,३३,८६	४४,९४,८५	७,१६,३९	५२,११,२४
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	२,०३,७८	१,२५	२,०५,०३	३,५०,१५	९,८२	३,५९,९७
१६	महालेखा परीक्षकको विभाग	५,६०,९९	७,५०	५,६८,४९	७,२६,३२	५,००	७,३१,३२
१७	लोक सेवा आयोग	६,२१,८६	१५,३०	६,३७,१६	६,०२,९०	४१,६२	६,४४,५२
१८	निर्वाचन आयोग	१४,४७,८०	९८,४३	१५,४६,२३	९,६१,७६		९,६१,७६
१९	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	७,९४,०१	२४,९९	८,१९,००	८,७६,६७	२९,०९	९,०५,७६
२०	न्याय परिषद्	४३,३०	६,७५	५०,०५	५३,८१	८	५३,८९
२५	प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	१,५३,४६	७४	१,५४,२०	२,०४,००	१,२८	२,०५,२८
२७	राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र			०	६६,४८	४०,२८	१,०६,७६
३०	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	३,७९,७९	२,७०	३,८२,४९	३,६२,७४	१,९८	३,६४,७२
३५	अर्थ मन्त्रालय	५७,९०,८०	२९,४९,४८	८७,४०,२८	७३,७६,९९	८,४३,५०	८२,२०,४९
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	६५,२५,९१	४९,७०,९२	१,१४,९६,८३	७६,९३,८०	१३,२६,४५	९०,२०,२५
३९	कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	१,९२,९१	१७	१,९३,०८	२,५७,०४	१,३१	२,५८,३५
४०	कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१,८७,७८,९४	२०,९३,६९	२,०८,७२,६३	१,९०,१४,८०	२५,४४,४१	२,१५,५९,२१
४५	गृह मन्त्रालय	६,८६,३३,३१	५०,९८,४८	७,३७,३१,७९	६,८२,६४,७५	४७,६७,५१	७,३०,३२,२६
४६	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	२,३२,७२	३,३३	२,३६,०५	३,६३,३३	६२,३६	४,२५,६९
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	४०,०१,७४	१,७७,९१,५०	२,१७,९३,२४	४०,६९,०६	१,७२,२३,५४	२,१२,९२,६०
४८	भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	८१,२२,२१	५,००,४६,५६	५,८१,६८,७७	८६,९३,४४	५,३६,४८,६९	६,२३,४२,१३
४९	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१७,२९,८८	२८,४८,९६	४५,७८,८४	१४,७६,३१	१९,०४,९९	३३,८१,३०
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	८२,२८,८६	१,३३,६१	८३,६२,४७	९६,७९,८२	८६,७४	९७,६६,५६
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	५१,९४,२३	३,२०,००	५५,१४,२३	५५,८१,५२	७,४३,१८	६३,२४,७०
५६	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२१,३७,७०	१९,०५	२१,५६,७५	२३,५२,९५	११,३७	२३,६४,३२
५८	रक्षा मन्त्रालय	६,२०,७१,२७	१,२१,३२,१३	७,४२,०३,४०	६,९५,४३,१५	१,४३,२२,६१	८,३८,६५,७६
५९	बन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,२८,३४,४६	३७,३८,१३	१,६५,७२,५९	१,३८,२३,१९	३४,२४,२४	१,७२,४७,४३
६१	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	१३,९६,८९	१८,८१,८८	३२,७८,७७	११,५३,८६	४३,९८,५६	५५,५२,४२
६५	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१२,३४,५०,९८	९४,१५,०८	१३,२८,६६,०६	१३,४०,५२,५७	१,१२,०५,६६	१४,५२,५८,२३
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	४,७८,९५	२०,१९	४,९९,१४	५,०६,७५	२८,७७	५,३५,५२
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	९२,८८,९४	६,५१,१७	९९,४०,११	९९,३६,५२	४६,७९,९६	१,४६,१६,४८
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	१,७५,५९,८१	२,८१,३०,२१	४,५६,९०,०२	२,२१,६४,३२	३,४७,५१,००	५,६९,१५,३२

अनुदान संख्या	विवरण	आ.ब. २०५९/६० को यथार्थ खर्च			आ.ब. २०६०/६१ को संशोधित अनुमान		
		चालु	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा	चालु	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा
७०	स्वास्थ्य मन्त्रालय	३,४४,८३,१५	१५,९३,५७	३,६०,७६,७२	४,११,३९,२३	२४,९७,१८	४,३६,३६,४१
७१	श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	१०,२०,४०	७५,४०	१०,९५,८०	१०,५२,१४	१,३३,८०	११,८५,९४
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	१७,२८,५९	४१,६७	१७,७०,२६	३७,७१,३७	१,४७,९४	३९,१९,३१
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,६०,०१,६६	४,०६,३२,८२	८,६६,३४,४८	४,४०,२१,९०	५,०२,९०,३५	९,४३,१२,२५
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	१,६६,७८,८२	३,६२,३०,६८	५,२९,०९,५०	१,९६,३२,६३	३,९८,३७,८०	५,९४,७०,४३
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	३५,३७,५७	१,८७,३१,४४	२,२२,६९,०१	५१,२२,६२	१,९०,४६,१७	२,४१,६८,७९
८६	अर्थ मन्त्रालय - लगानी वैदेशिक संस्थाहरु		२०,४३	२०,४३			०
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान		५,७६,६४,८१	५,७६,६४,८१		६,४१,०३,२४	६,४१,०३,२४
९५	अर्थ मन्त्रालय - विविध	४,७७,३९,३९	२,१३,८०,५२	६,९१,१९,९१	५,३५,८४,२०	२,०९,०६,०२	७,४४,९०,२२
	जम्मा	५२,०९,०४,८५	३१,९१,५५,९६	८४,००,६०,८१	५६,७२,०४,९३	३५,३८,६७,५७	९२,१०,७२,५०

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेटको सेवा तथा क्षेत्रगत विवरण

अनुसूची-७

(रु.हजारमा)

सेवा तथा क्षेत्रगत	२०६१/६२ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पूजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	३३,००,७५	०	०.३०
१०१ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	३३,००,७५	०	०.३०
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	३३,००,७५	०	०.३०
संवैधानिक अंगहरू	१,८७,०५,७९	१,६४,०७,८९	२२,९७,९०	१.६७
१०२ संवैधानिक अंगहरू	१,८७,०५,७९	१,६४,०७,८९	२२,९७,९०	१.६७
१२ राजपरिषद्	१,१५,३६	१,१२,३६	३,००	०.०१
१३ संसद	२२,४८,९५	२१,०१,८०	१,४७,१५	०.२०
१४ अदालत	७,७४,६२	५३,२७,४२	१८,४७,२०	०.६४
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	७,५३,८९	५,४१,३४	२,१२,५५	०.०७
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग	८,७५,४२	८,६१,६७	१३,७५	०.०८
१७ लोक सेवा आयोग	६,८८,०५	६,४५,०५	४३,००	०.०६
१८ निर्वाचन आयोग	५८,६२,६०	५८,५१,१०	११,५०	०.५२
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	९,४३,२०	९,२३,४५	१९,७५	०.०८
२० न्याय परिषद्	४३,७०	४३,७०	०	०.००
साधारण प्रशासन	१०,१३,७०,४२	९,२३,७१,३०	८९,९९,१२	९.०८
१०३ सामान्य प्रशासन	२,४७,४०,२३	२,३६,०४,९२	११,३५,३१	२.२२
१४ अदालत	४,२६,४०	४,२३,४५	२,९५	०.०४
२६ उप-प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	१५,००	१५,००	०	०.००
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	४,२०,३१	८५,७१	३,३४,६०	०.०४
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	११,८७,४७	११,७३,४७	१४,००	०.११
३५ अर्थ मन्त्रालय	३,९०,५५	३,९०,५५	०	०.०३
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२,०३,३७	१,९९,२५	४,१२	०.०२
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,५८,३३	३,५३,९८	४,१५	०.०३
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१,८५,३५	१,८४,४५	९०	०.०२
४५ गृह मन्त्रालय	८०,७३,६९	७५,४१,८०	५,३१,८९	०.७२
४६ जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	९५,७९	९५,७९	०	०.०१
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	९४,५४	९३,८४	७०	०.०१
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२,४३,३१	२,४३,१९	१२	०.०२
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१,८२,७०	१,८२,७०	०	०.०२
५० परराष्ट्र मन्त्रालय	१,०४,८७,६२	१,०३,१५,०२	१,७२,६०	०.९४
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	८५,६५	७७,६५	८,००	०.०१
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२,००,१५	१,७८,१५	२२,००	०.०२
५८ रक्षा मन्त्रालय	५१,३९	५०,३९	१,००	०.००
५९ बन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,२६,८५	१,२५,७०	१,१५	०.०१
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	१,२५,४५	१,२३,९५	१,५०	०.०१
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	३,४०,४३	३,४०,४३	०	०.०३
६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	५,२८,४८	५,१२,१८	१६,३०	०.०५
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	९९,८५	९९,८५	०	०.०१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	३,५१,९०	३,५१,९०	०	०.०३
७० स्वास्थ्य मन्त्रालय	१,३९,१७	१,३९,१७	०	०.०१
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	९३,६८	७७,९३	१५,७५	०.०१
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	२,३३,००	२,२९,४२	३,५८	०.०२
१०४ प्रहरी	६,७४,९८,३४	६,१३,३१,३०	६१,६७,०४	६.०४
४५ गृह मन्त्रालय	६,७४,९८,३४	६,१३,३१,३०	६१,६७,०४	६.०४
१०५ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	७२,२३,८५	५७,८१,२०	१४,४२,६५	०.६५
३५ अर्थ मन्त्रालय	७२,२३,८५	५७,८१,२०	१४,४२,६५	०.६५
१०६ योजना तथा तथ्याङ्क	१९,०८,००	१६,५३,८८	२,५४,१२	०.१७

सेवा तथा क्षेत्रगत	२०६१/६२ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पूजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	१९,०८,००	१६,५३,८८	२,५४,१२	०.१७
रक्षा	८,००,०२,५७	६,९१,७१,०७	१,०८,३१,५०	७.१६
१०७ रक्षा	८,००,०२,५७	६,९१,७१,०७	१,०८,३१,५०	७.१६
५८ रक्षा मन्त्रालय	८,००,०२,५७	६,९१,७१,०७	१,०८,३१,५०	७.१६
सामाजिक सेवाहरू	३७,३८,१९,३२	२६,३९,२६,५१	१०,९८,९२,८१	३३.४७
१०८ शिक्षा	१७,९२,३०,६१	१६,५४,८०,५०	१,३७,५०,११	१६.०३
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१७,९०,३०,६१	१६,५२,८०,५०	१,३७,५०,११	१६.०३
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	२,००,००	२,००,००	०	०.०२
१०९ स्वास्थ्य	६,७०,४५,२४	५,५८,६६,५५	१,११,७८,६९	६.००
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	५,५०,००	५,५०,००	०	०.०५
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	११,००,००	११,००,००	०	०.१०
७० स्वास्थ्य मन्त्रालय	६,५३,९५,२४	५,४२,१६,५५	१,११,७८,६९	५.८६
११० खानेपानी	३,५८,५६,८८	४४,२६,९३	३,१४,२९,९५	३.२१
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२,९८,५५,२१	४४,११,४३	२,५४,४३,७८	२.६७
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	१५,२०,०४	१५,५०	१५,०४,५४	०.१४
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	४४,८१,६३	०	४४,८१,६३	०.४०
१११ स्थानीय विकास	६,९६,२६,७१	१,५८,७६,९९	५,५७,५०,५२	५.५२
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	५,९८,२६,७१	१,४७,७६,९९	४,५०,५०,५२	५.३६
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	१८,००,००	११,००,००	७,००,००	०.१६
अन्य सामाजिक सेवाहरू	३,००,५९,८८	२,२२,७६,३४	७७,८३,५४	२.६९
११२ जनसंख्या तथा वातावरण	४,३१,५०	३,८१,५०	५०,००	०.०४
४६ जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	४,३१,५०	३,८१,५०	५०,००	०.०४
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	३४,८१,००	३४,४७,३२	३३,६८	०.३१
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२८,८१,००	२८,४७,३२	३३,६८	०.२६
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	६,००,००	६,००,००	०	०.०५
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	४२,३९,२०	२४,८४,०३	१७,५५,१७	०.३८
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	३०,१३,७०	१२,५८,५३	१७,५५,१७	०.२७
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१२,२५,५०	१२,२५,५०	०	०.११
११५ आवास	५८,०४,१३	३५,२४,६१	२२,७९,५२	०.५२
४५ गृह मन्त्रालय	५,५०,००	५,५०,००	०	०.०५
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	५१,७४,१३	२९,२९,६१	२२,४४,५२	०.४६
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	८,००	४५,००	३५,००	०.०१
११६ अन्य - सामाजिक	१,६१,०४,०५	१,२४,३८,८८	३६,६५,१७	१.४४
४५ गृह मन्त्रालय	६५,००	६५,००	०	०.०१
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	५,२०,००	४,८६,००	३४,००	०.०५
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	८६,५०,००	७८,०४,६७	८,४५,३३	०.७७
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	३१,६९,०५	३,८३,२१	२७,८५,८४	०.२८
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	३७,००,००	३७,००,००	०	०.३३
आर्थिक सेवाहरू	२७,२७,०४,८८	९,०१,०६,००	१८,२५,९८,८८	२४.४२
११७ कृषि	२,६८,२८,१९	२,४४,५०,३०	२३,७७,८९	२.४०
३५ अर्थ मन्त्रालय	४,९०,७०	०	४,९०,७०	०.०४
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,५३,३७,४९	२,४४,५०,३०	८,८७,१९	२.२७
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	१०,००,००	०	१०,००,००	०.०९
११८ सिंचाइ	३,३४,२९,८४	४७,२९,३९	२,८७,००,४५	२.९९
३५ अर्थ मन्त्रालय	९,९०,००	०	९,९०,००	०.०९
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१४,००,००	४,००,००	१०,००,००	०.१३
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	३,१०,३९,८४	४३,२९,३९	२,६७,१०,४५	२.७८

सेवा तथा क्षेत्रगत	२०६१/६२ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पूजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
११९ भूमिसुधार तथा नापी	७२,८३,०९	६५,४८,१७	७,३४,९२	०.६५
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	७२,८३,०९	६५,४८,१७	७,३४,९२	०.६५
१२० वन	१,८९,९१,०४	१,५६,२२,३३	३३,६८,७१	१.७०
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,८९,९१,०४	१,५६,२२,३३	३३,६८,७१	१.७०
१२१ उद्योग	६५,६८,३७	५६,४६,०७	९,२२,३०	०.५९
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	६९,९८,३७	५४,६५,२७	७,३३,१०	०.५५
६९ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	३,७०,००	१,८०,८०	१,८९,२०	०.०३
१२२ संचार	२,२६,३९,२६	१,०७,१९,१५	१,१९,२०,११	२.०३
६९ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	९२,००	२९,००	६३,००	०.०१
६७ सूचना तथा संचार मन्त्रालय	२,०१,४७,२६	१,०६,९०,१५	९,४,५७,११	१.८०
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	२४,००,००	०	२४,००,००	०.२१
यातायात	५,९२,८७,६५	३९,७५,५२	५,५३,१२,१३	५.३१
१२३ सडक यातायात	५,९२,८७,६५	३९,७५,५२	५,५३,१२,१३	५.३१
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	५,५४,९२,८१	३३,३८,३६	५,२१,५४,४५	४.९७
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	३२,६०,७४	१,६६,२६	३०,९४,४८	०.२९
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	५,३४,१०	४,७०,९०	६३,२०	०.०५
१२५ विद्युत	६,३६,२४,९०	११,९६,९७	६,२४,२७,९३	५.७०
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	४१,२१,८०	४,४९,९२	३६,७१,८८	०.३७
६९ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	८५,०३,१०	७,४७,०५	७७,५६,०५	०.७६
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	५,१०,००,००	०	५,१०,००,००	४.५७
अन्य आर्थिक सेवाहरू	३,४०,५२,५४	१,७२,१८,१०	१,६८,३४,४४	३.०५
१२६ पर्यटन	१२,५१,८०	१२,१४,००	३७,८०	०.११
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१२,५१,८०	१२,१४,००	३७,८०	०.११
१२७ हावापानी	६,६९,४८	४,४३,७२	२,२५,७६	०.०६
६९ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	६,६९,४८	४,४३,७२	२,२५,७६	०.०६
१२८ आपूर्ति	२१,१२,७५	२१,१२,७५	०	०.१९
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२१,१२,७५	२१,१२,७५	०	०.१९
१२९ वाणिज्य	११,६१,८६	७,८८,५५	३,७३,३१	०.१०
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	११,६१,८६	७,८८,५५	३,७३,३१	०.१०
१३० श्रम	१५,६७,५९	१५,४०,०९	२७,५०	०.१४
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	१५,६७,५९	१५,४०,०९	२७,५०	०.१४
१३१ अन्य - आर्थिक	२,७२,८९,०६	१,११,१८,९९	१,६१,७०,०७	२.४४
३५ अर्थ मन्त्रालय	१३,५४,१०	८७,८५	१२,६६,२५	०.१२
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	३७,४५,००	०	३७,४५,००	०.३४
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	२,२१,८९,९६	१,१०,३१,१४	१,११,५८,८२	१.९९
ऋण भुक्तानी	२०,११,२८,९८	७,६०,८९,५०	१२,५०,३९,४८	१८.०१
१३२ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	१०,५०,१९,१५	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	९.४०
८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	१०,५०,१९,१५	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	९.४०
१३३ बाह्य ऋण भुक्तानी	९,६१,०९,८३	२,६३,५८,३८	६,९७,५१,४५	८.६१
८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	७,०८,८८,४९	२,१९,५७,४९	४,८९,३१,००	६.३५
८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	२,५२,२१,३४	४४,००,८९	२,०८,२०,४५	२.२६
विविध	६,५८,६६,२९	६,४७,११,२९	११,५५,००	५.९०
१३४ विविध	६,५८,६६,२९	६,४७,११,२९	११,५५,००	५.९०
३५ अर्थ मन्त्रालय	१,५५,००	१,००,००	५५,००	०.०१
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	६,४३,११,२९	६,४६,११,२९	११,००,००	५.८८
कुल खर्च	१,११,६८,९९,००	६७,६०,८४,३१	४४,०८,१४,६९	१००.००

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेटको संस्था तथा मन्त्रालयगत विवरण

अनुसूची ७(क)
(रु.हजारमा)

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६१/६२ को व्यय अनुमान			कूल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	३३,००,७५	०	०.३०
१०१ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	३३,००,७५	०	०.३०
१२ राजपरिषद्	१,१५,३६	१,१२,३६	३,००	०.०१
१०२ संवैधानिक अंगहरु	१,१५,३६	१,१२,३६	३,००	०.०१
१३ संसद	२२,४८,९५	२१,०१,८०	१,४७,१५	०.२०
१०२ संवैधानिक अंगहरु	२२,४८,९५	२१,०१,८०	१,४७,१५	०.२०
१४ अदालत	७६,०१,०२	५७,५०,८७	१८,५०,१५	०.६८
१०२ संवैधानिक अंगहरु	७६,०१,०२	५७,५०,८७	१८,५०,१५	०.६४
१०३ सामान्य प्रशासन	४,२६,४०	४,२३,४५	२,९५	०.०४
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	७,५३,८९	५,४१,३४	२,१२,५५	०.०७
१०२ संवैधानिक अंगहरु	७,५३,८९	५,४१,३४	२,१२,५५	०.०७
१६ महालेखा परीक्षकको बिभाग	८,७५,४२	८,६९,६७	१३,७५	०.०८
१०२ संवैधानिक अंगहरु	८,७५,४२	८,६९,६७	१३,७५	०.०८
१७ लोक सेवा आयोग	६,८८,०५	६,४५,०५	४३,००	०.०६
१०२ संवैधानिक अंगहरु	६,८८,०५	६,४५,०५	४३,००	०.०६
१८ निर्वाचन आयोग	५८,६२,६०	५८,५१,१०	११,५०	०.५२
१०२ संवैधानिक अंगहरु	५८,६२,६०	५८,५१,१०	११,५०	०.५२
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	९,४३,२०	९,२३,४५	१९,७५	०.०८
१०२ संवैधानिक अंगहरु	९,४३,२०	९,२३,४५	१९,७५	०.०८
२० न्याय परिषद्	४३,७०	४३,७०	०	०.००
१०२ संवैधानिक अंगहरु	४३,७०	४३,७०	०	०.००
२६ उप-प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	१५,००	१५,००	०	०.००
१०३ सामान्य प्रशासन	१५,००	१५,००	०	०.००
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	४,२०,३१	८५,७१	३,३४,६०	०.०४
१०३ सामान्य प्रशासन	४,२०,३१	८५,७१	३,३४,६०	०.०४
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	११,८७,४७	११,७३,४७	१४,००	०.११
१०३ सामान्य प्रशासन	११,८७,४७	११,७३,४७	१४,००	०.११
३५ अर्थ मन्त्रालय	१,०६,०४,२०	६३,५९,६०	४२,४४,६०	०.९५
१०३ सामान्य प्रशासन	३,९०,५५	३,९०,५५	०	०.०३
१०५ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	७२,२३,८५	५७,८१,२०	१४,४२,६५	०.६५
११७ कृषि	४,९०,७०	०	४,९०,७०	०.०४
११८ सिंचाइ	९,९०,००	०	९,९०,००	०.०९
१३१ अन्य - आर्थिक	१३,५४,१०	८७,८५	१२,६६,२५	०.१२
१३४ विविध	१,५५,००	१,००,००	५५,००	०.०१
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१,०२,२६,३५	९१,१५,८२	११,१०,५३	०.९२
१०३ सामान्य प्रशासन	२,०३,३७	१,९९,२५	४,१२	०.०२
१०९ स्वास्थ्य	५,५०,००	५,५०,००	०	०.०५
१२१ उद्योग	६१,९८,३७	५४,६५,२७	७,३३,१०	०.५५
१२८ आपूर्ति	२१,१२,७५	२१,१२,७५	०	०.१९
१२९ वाणिज्य	११,६१,८६	७,८८,५५	३,७३,३१	०.१०
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,५८,१३	३,५३,९८	४,१५	०.०३

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६१/६२ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुजीगत तथा सांवा भूक्तानी खर्च	
१०३ सामान्य प्रशासन	३,५८,१३	३,५३,९८	४,१५	०.०३
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,६९,२२,८४	२,५०,३४,७५	१८,८८,०९	२.४१
१०३ सामान्य प्रशासन	१,८५,३५	१,८४,४५	९०	०.०२
११७ कृषि	२,५३,३७,४९	२,४४,५०,३०	८,८७,१९	२.२७
११८ सिंचाइ	१४,००,००	४,००,००	१०,००,००	०.१३
४५ गृह मन्त्रालय	७,६१,८७,०३	६,९४,८८,१०	६६,९८,९३	६.८२
१०३ सामान्य प्रशासन	८०,७३,६९	७५,४१,८०	५,३१,८९	०.७२
१०४ प्रहरी	६,७४,९८,३४	६,१३,३१,३०	६१,६७,०४	६.०४
११५ आवास	५,५०,००	५,५०,००	०	०.०५
११६ अन्य - सामाजिक	६५,००	६५,००	०	०.०१
४६ जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	५,२७,२९	४,७७,२९	५०,००	०.०५
१०३ सामान्य प्रशासन	९५,७९	९५,७९	०	०.०१
११२ जनसंख्या तथा वातावरण	४,३१,५०	३,८१,५०	५०,००	०.०४
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	३,५२,५६,१८	४८,७३,१५	३,०३,८३,०३	३.१६
१०३ सामान्य प्रशासन	९४,५४	९३,८४	७०	०.०१
११८ सिंचाइ	३,१०,३९,८४	४३,२९,३९	२,६७,१०,४५	२.७८
१२५ विद्युत	४१,२१,८०	४,४९,९२	३६,७१,८८	०.३७
४८ शैतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	९,०७,६५,४६	१,०९,२२,५९	७,९८,४२,८७	८.१३
१०३ सामान्य प्रशासन	२,४३,३१	२,४३,१९	१२	०.०२
११० खानेपानी	२,९८,५५,२१	४४,११,४३	२,५४,४३,७८	२.६७
११५ आवास	५१,७४,१३	२९,२९,६१	२२,४४,५२	०.४६
१२३ सडक यातायात	५,५४,९२,८१	३३,३८,३६	५,२१,५४,४५	४.९७
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	४५,२८,२०	२७,००,२३	१८,२७,९७	०.४१
१०३ सामान्य प्रशासन	१,८२,७०	१,८२,७०	०	०.०२
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	३०,१३,७०	१२,५८,५३	१७,५५,१७	०.२७
११५ आवास	८०,००	४५,००	३५,००	०.०१
१२६ पर्यटन	१२,५१,८०	१२,१४,००	३७,८०	०.११
५० परराष्ट्र मन्त्रालय	१,०४,८७,६२	१,०३,१५,०२	१,७२,६०	०.९४
१०३ सामान्य प्रशासन	१,०४,८७,६२	१,०३,१५,०२	१,७२,६०	०.९४
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	७३,६८,७४	६६,२५,८२	७,४२,९२	०.६६
१०३ सामान्य प्रशासन	८५,६५	७७,६५	८,००	०.०१
११९ भूमिसुधार र नापी	७२,८३,०९	६५,४८,१७	७,३४,९२	०.६५
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	३०,८१,१५	३०,२५,४७	५५,६८	०.२८
१०३ सामान्य प्रशासन	२,००,१५	१,७८,१५	२२,००	०.०२
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	२८,८१,००	२८,४७,३२	३३,६८	०.२६
५८ रक्षा मन्त्रालय	८,००,५३,९६	६,९२,२१,४६	१,०८,३२,५०	७.१७
१०३ सामान्य प्रशासन	५१,३९	५०,३९	१,००	०.००
१०७ रक्षा	८,००,०२,५७	६,९१,७१,०७	१,०८,३१,५०	७.१६
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,९१,१७,८९	१,५७,४८,०३	३३,६९,८६	१.७१
१०३ सामान्य प्रशासन	१,२६,८५	१,२५,७०	१,१५	०.०१
१२० वन	१,८९,९१,०४	१,५६,२२,३३	३३,६८,७१	१.७०

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६१/६२ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	१,०२,८०,०३	२०,१०,५२	८२,६९,५१	०.९२
१०३ सामान्य प्रशासन	१,२५,४५	१,२३,९५	१,५०	०.०१
११६ अन्य - सामाजिक	५,२०,००	४,८६,००	३४,००	०.०५
१२१ उद्योग	३,७०,००	१,८०,८०	१,८९,२०	०.०३
१२२ संचार	९२,००	२९,००	६३,००	०.०१
१२५ विद्युत	८५,०३,१०	७,४७,०५	७७,५६,०५	०.७६
१२७ हावापानी	६,६९,४८	४,४३,७२	२,२५,७६	०.०६
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१८,०५,९६,५४	१६,६८,४६,४३	१,३७,५०,११	१६.१७
१०३ सामान्य प्रशासन	३,४०,४३	३,४०,४३	०	०.०३
१०८ शिक्षा	१७,९०,३०,६१	१६,५२,८०,५०	१,३७,५०,११	१६.०३
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	१२,२५,५०	१२,२५,५०	०	०.११
६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	५,२८,४८	५,१२,१८	१६,३०	०.०५
१०३ सामान्य प्रशासन	५,२८,४८	५,१२,१८	१६,३०	०.०५
६७ सूचना तथा संचार मन्त्रालय	२,०२,४७,११	१,०७,९०,००	९४,५७,११	१.८१
१०३ सामान्य प्रशासन	९९,८५	९९,८५	०	०.०१
१२२ संचार	२,०१,४७,२६	१,०६,९०,१५	९४,५७,११	१.८०
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	७,४९,०९,३९	२,४४,१४,५२	५,०४,९४,८७	६.७१
१०३ सामान्य प्रशासन	३,५१,९०	३,५१,९०	०	०.०३
१०८ शिक्षा	२,००,००	२,००,००	०	०.०२
१०९ स्वास्थ्य	११,००,००	११,००,००	०	०.१०
११० खानेपानी	१५,२०,०४	१५,५०	१५,०४,५४	०.१४
१११ स्थानीय विकास	५,९८,२६,७१	१,४७,७६,१९	४,५०,५०,५२	५.३६
११६ अन्य - सामाजिक	८६,५०,००	७८,०४,६७	८,४५,३३	०.७७
१२३ सडक यातायात	३२,६०,७४	१,६६,२६	३०,९४,४८	०.२९
७० स्वास्थ्य मन्त्रालय	६,५५,३४,४१	५,४३,५५,७२	१,११,७८,६९	५.८७
१०३ सामान्य प्रशासन	१,३९,१७	१,३९,१७	०	०.०१
१०९ स्वास्थ्य	६,५३,९५,२४	५,४२,१६,५५	१,११,७८,६९	५.८६
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	२१,९५,३७	२०,८८,९२	१,०६,४५	०.२०
१०३ सामान्य प्रशासन	९३,६८	७७,९३	१५,७५	०.०१
१२३ सडक यातायात	५,३४,१०	४,७०,९०	६३,२०	०.०५
१३० श्रम	१५,६७,५९	१५,४०,०९	२७,५०	०.१४
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	५३,१०,०५	२२,६६,५१	३०,४३,५४	०.४८
१०३ सामान्य प्रशासन	२,३३,००	२,२९,४२	३,५८	०.०२
१०६ योजना तथा तथ्याङ्क	१९,०८,००	१६,५३,८८	२,५४,१२	०.१७
११६ अन्य - सामाजिक	३१,६९,०५	३,८३,२१	२७,८५,८४	०.२८
८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	१०,५०,१९,१५	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	९.४०
१३२ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	१०,५०,१९,१५	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	९.४०
८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	७,०८,८८,४९	२,१९,५७,४९	४,८९,३१,००	६.३५
१३३ वाह्य ऋण भुक्तानी	७,०८,८८,४९	२,१९,५७,४९	४,८९,३१,००	६.३५
८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	२,५२,२१,३४	४४,००,८९	२,०८,२०,४५	२.२६
१३३ वाह्य ऋण भुक्तानी	२,५२,२१,३४	४४,००,८९	२,०८,२०,४५	२.२६

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६१/६२ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	६,२६,२६,६३	०	६,२६,२६,६३	५.६१
११० खानेपानी	४४,८१,६३	०	४४,८१,६३	०.४०
११७ कृषि	१०,००,००	०	१०,००,००	०.०९
१२२ संचार	२४,००,००	०	२४,००,००	०.२१
१२५ विद्युत	५,१०,००,००	०	५,१०,००,००	४.५७
१३१ अन्य - आर्थिक	३७,४५,००	०	३७,४५,००	०.३४
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	९,४०,०१,२५	८,१०,४२,४३	१,२९,५८,८२	८.४२
१११ स्थानीय विकास	१८,००,००	११,००,००	७,००,००	०.१६
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	६,००,००	६,००,००	०	०.०५
११६ अन्य - सामाजिक	३७,००,००	३७,००,००	०	०.३३
१३१ अन्य - आर्थिक	२,२१,८९,९६	१,१०,३१,१४	१,११,५८,८२	१.९९
१३४ विविध	६,५७,११,२९	६,४६,११,२९	११,००,००	५.८८
कुल खर्च	१,११,६८,९९,००	६७,६०,८४,३१	४४,०८,१४,६९	१००.००

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुसारको व्यय अनुमान

अनुसूची-८
(रु. हजारमा)

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	
श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	०	०	०	०	०	३३,००,७५
१० श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	०	०	०	०	०	३३,००,७५
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	०	०	०	०	०	३३,००,७५
संवैधानिक अंगहरू	१,६४,०७,८९	२२,९७,९०	०	०	०	०	१,८७,०५,७९
११ संवैधानिक अंगहरू	१,६४,०७,८९	२२,९७,९०	०	०	०	०	१,८७,०५,७९
१२ राजपरिषद्	१,१२,३६	३,००	०	०	०	०	१,१५,३६
१३ संसद	२१,०१,८०	१,४७,१५	०	०	०	०	२२,४८,९५
१४ अदालत	५३,२७,४२	१८,४७,२०	०	०	०	०	७१,७४,६२
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	५,४१,३४	२,१२,५५	०	०	०	०	७,५३,८९
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग	८,६१,६७	१३,७५	०	०	०	०	८,७५,४२
१७ लोक सेवा आयोग	६,४५,०५	४३,००	०	०	०	०	६,८८,०५
१८ निर्वाचन आयोग	५८,५१,१०	११,५०	०	०	०	०	५९,६२,६०
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	९,२३,४५	१९,७५	०	०	०	०	९,४३,२०
२० न्याय परिषद्	४३,७०	०	०	०	०	०	४३,७०
साधारण प्रशासन	८,९८,५५,४१	८५,६५,१७	२३,३६,२९	१,८६,२०	१,७९,६०	२,४७,७५	१०,१३,७०,४२
१२ सामान्य प्रशासन	२,३०,७२,५३	८,६८,३६	३,७९,६४	१९,७०	१,५२,७५	२,४७,२५	२,४७,४०,२३
१४ अदालत	४,२३,४५	२,९५	०	०	०	०	४,२६,४०
२५ प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	०	०	०	०	०	०	०
२६ उप-प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	१५,००	०	०	०	०	०	१५,००
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	८५,७१	३,३४,६०	०	०	०	०	४,२०,३१
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय	११,७३,४७	१४,००	०	०	०	०	११,८७,४७
३५ अर्थ मन्त्रालय	३,९०,५५	०	०	०	०	०	३,९०,५५
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१,९९,२५	४,१२	०	०	०	०	२,०३,३७
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,५३,९८	४,१५	०	०	०	०	३,५८,१३
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१,८४,४५	९०	०	०	०	०	१,८५,३५
४५ गृह मन्त्रालय	७२,४२,७४	२,८३,३४	१,४६,३१	१,३०	१,५२,७५	२,४७,२५	८०,७३,६९
४६ जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	९५,७९	०	०	०	०	०	९५,७९
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	९३,८४	७०	०	०	०	०	९४,५४
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२,४३,१९	१२	०	०	०	०	२,४३,३१
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१,८२,७०	०	०	०	०	०	१,८२,७०
५० परराष्ट्र मन्त्रालय	१,०२,५३,३८	१,७१,००	६१,६४	१,६०	०	०	१,०४,८७,६२

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुँजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुँजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुँजीगत तथा साबा भुक्तानी	
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	७७,६५	८,००	०	०	०	०	८५,६५
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	१,७८,१५	२२,००	०	०	०	०	२,००,१५
५८ रक्षा मन्त्रालय	५०,३९	१,००	०	०	०	०	५१,३९
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,२५,७०	१,१५	०	०	०	०	१,२६,८५
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	७६,७१	०	४७,२४	१,५०	०	०	१,२५,४५
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	३,४०,४३	०	०	०	०	०	३,४०,४३
६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	४,०२,४८	१,००	१,०९,७०	१५,३०	०	०	५,२८,४८
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	९९,८५	०	०	०	०	०	९९,८५
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	३,३७,१५	०	१४,७५	०	०	०	३,५१,९०
७० स्वास्थ्य मन्त्रालय	१,३९,१७	०	०	०	०	०	१,३९,१७
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	७७,९३	१५,७५	०	०	०	०	९३,६८
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	२,२९,४२	३,५८	०	०	०	०	२,३३,००
१३ प्रहरी	६,१३,३१,३०	६१,६७,०४	०	०	०	०	६,७४,९८,३४
४५ गृह मन्त्रालय	६,१३,३१,३०	६१,६७,०४	०	०	०	०	६,७४,९८,३४
१४ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	४९,५३,२३	१३,९९,४०	८,०१,१२	४२,७५	२६,८५	५०	७२,२३,८५
३५ अर्थ मन्त्रालय	४९,५३,२३	१३,९९,४०	८,०१,१२	४२,७५	२६,८५	५०	७२,२३,८५
१५ योजना तथा तथ्याङ्क	४,९८,३५	१,३०,३७	११,५५,५३	१,२३,७५	०	०	१९,०८,००
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	४,९८,३५	१,३०,३७	११,५५,५३	१,२३,७५	०	०	१९,०८,००
रक्षा	६,८८,८०,६१	१,०८,१७,५०	१,९३,१८	१४,००	९७,२८	०	८,००,०२,५७
२१ रक्षा	६,८८,८०,६१	१,०८,१७,५०	१,९३,१८	१४,००	९७,२८	०	८,००,०२,५७
५८ रक्षा मन्त्रालय	६,८८,८०,६१	१,०८,१७,५०	१,९३,१८	१४,००	९७,२८	०	८,००,०२,५७
सामाजिक सेवाहरु	२१,९२,१६,३२	८,४२,६६,०९	३,९३,५०,८८	२,४३,२३,६५	५३,५९,३१	१३,०३,०७	३७,३८,१९,३२
३१ शिक्षा	१३,७९,४६,४५	७२,०९,८५	२,७०,७०,७६	६५,३६,५१	४,६३,२९	३,७५	१७,९२,३०,६१
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१३,७७,४६,४५	७२,०९,८५	२,७०,७०,७६	६५,३६,५१	४,६३,२९	३,७५	१७,९०,३०,६१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	२,००,००	०	०	०	०	०	२,००,००
३२ स्वास्थ्य	४,४८,१०,२९	५२,११,४६	७५,०७,८२	५५,७०,२०	३५,४८,४४	३,९७,०३	६,७०,४५,२४
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	५,५०,००	०	०	०	०	०	५,५०,००
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	११,००,००	०	०	०	११,००,००
७० स्वास्थ्य मन्त्रालय	४,४२,६०,२९	५२,११,४६	६४,०७,८२	५५,७०,२०	३५,४८,४४	३,९७,०३	६,५३,९५,२४
३३ खानेपानी	४३,२९,०२	२,९०,२४,४६	३०,७१	२२,९७,६९	६७,२०	१,०७,८०	३,५८,५६,८८
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	४३,२९,०२	२,५१,४२,८३	१५,२१	१,९३,१५	६७,२०	१,०७,८०	२,९८,५५,२१

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	१५,५०	१५,०४,५४	०	०	१५,२०,०४
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	३८,८१,६३	०	६,००,००	०	०	४४,८१,६३
३४ स्थानीय विकास	१,३२,९८,७८	३,५८,२३,७७	२२,०८,४१	९४,५७,१५	३,६९,०२	४,६९,६०	६,१६,२६,७१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	१,२१,९८,७८	३,५१,२३,७७	२२,०८,४१	९४,५७,१५	३,६९,०२	४,६९,६०	५,९८,२६,७१
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	११,००,००	७,००,००	०	०	०	०	१८,००,००
३५ अन्य सामाजिक सेवाहरू	१,८८,३१,८०	६९,९६,५५	२५,३३,१८	४,६२,१०	९,११,३६	३,२४,८९	३,००,५९,८८
११२ जनसंख्या तथा वातावरण	३,८१,५०	०	०	०	०	०	४,३१,५०
४६ जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	३,८१,५०	५०,००	०	०	०	०	४,३१,५०
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	२६,३०,९४	९०	७,८७,६३	९०	२८,७५	०	३४,८१,००
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२०,३०,९४	३२,७८	७,८७,६३	९०	२८,७५	०	२८,८१,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	६,००,००	०	०	०	०	०	६,००,००
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	६,११,८३	२,१०,३०	१०,३४,७०	२,१०,३०	८,३७,५०	२,००,००	४२,३९,२०
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	६,११,८३	१३,४४,८७	१,३४,७०	२,१०,३०	५,१२,००	२,००,००	३०,१३,७०
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	०	०	९,००,००	०	३,२५,५०	०	१२,२५,५०
११५ आवास	३१,२३,६५	२,५०,९०	३,५५,८५	२,५०,९०	४५,११	१,२४,८९	५८,०४,१३
४५ गृह मन्त्रालय	५,५०,००	०	०	०	०	०	५,५०,००
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२५,७३,६५	१९,०३,७३	३,५०,८५	२,५०,९०	४५,११	१,२४,८९	५१,७४,१३
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	०	०	४५,००	३५,००	०	०	८०,००
११६ अन्य - सामाजिक	१,२०,८३,८८	०	३,५५,००	०	०	०	१,६१,०४,०५
४५ गृह मन्त्रालय	०	०	६५,००	०	०	०	६५,००
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	१,९६,००	३४,००	२,९०,००	०	०	०	५,२०,००
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	७८,०४,६७	८,४५,३३	०	०	०	०	८६,५०,००
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	३,८३,२१	२७,८५,८४	०	०	०	०	३१,६९,०५
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	३७,००,००	०	०	०	०	०	३७,००,००
आर्थिक सेवाहरू	६,१९,९५,८५	१४,२५,४०,७५	२,६३,६७,६१	३,६०,७८,७०	१७,४२,५४	३९,७९,४३	२७,२७,०४,८८
४१ कृषि	२,०६,८४,८८	११,३८,३४	३७,६५,४२	१२,३९,५५	०	०	२,६८,२८,१९
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	२,७५,००	०	२,१५,७०	०	०	४,९०,७०
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,०६,८४,८८	८,६३,३४	३७,६५,४२	२३,८५	०	०	२,५३,३७,४९
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	०	०	१०,००,००	०	०	१०,००,००
४२ सिंचाइ	३६,९९,५५	२,१०,७८,०५	४,३१,९०	७५,३७,०५	५,९७,९४	८५,३५	३,३४,२९,८४
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	९,९०,००	०	०	०	०	९,९०,००

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	४,००,००	१०,००,००	०	०	०	०	१४,००,००
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	३२,९९,५५	१,९०,८८,०५	४,३१,९०	७५,३७,०५	५,९७,९४	८५,३५	३,१०,३९,८४
४३ भूमिसुधार तथा नापी	४३,६०,३३	४,७३,४७	२१,८७,८४	२,६१,४५	०	०	७२,८३,०९
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	४३,६०,३३	४,७३,४७	२१,८७,८४	२,६१,४५	०	०	७२,८३,०९
४४ वन	८६,४७,७०	२३,६१,८२	६८,४६,१०	७,३८,८१	१,२८,५३	२,६८,०८	१,८९,९१,०४
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	८६,४७,७०	२३,६१,८२	६८,४६,१०	७,३८,८१	१,२८,५३	२,६८,०८	१,८९,९१,०४
४५ उद्योग	४२,०१,९३	३,०२,९२	१४,४४,१४	६,१९,३८	०	०	६५,६८,३७
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	४०,२१,१३	१,१३,७२	१४,४४,१४	६,१९,३८	०	०	६१,९८,३७
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	१,८०,८०	१,८९,२०	०	०	०	०	३,७०,००
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	०	०	०	०	०	०
४६ संचार	९३,२२,२५	१,१६,५३,८६	१३,९६,९०	२,६६,२५	०	०	२,२६,३९,२६
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	२९,००	६३,००	०	०	९२,००
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	९३,२२,२५	९२,५३,८६	१३,६७,९०	२,०३,२५	०	०	२,०१,४७,२६
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	२४,००,००	०	०	०	०	२४,००,००
४७ यातायात	२६,८२,९८	३,६१,४२,१३	१०,०२,५४	१,६१,९७,००	२,९०,००	२९,७३,००	५,९२,८७,६५
१२३ सडक यातायात	२६,८२,९८	१,६१,९७,००	१०,०२,५४	१,६१,९७,००	२,९०,००	२९,७३,००	५,९२,८७,६५
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२०,४५,८२	३,२९,८४,४५	१०,०२,५४	१,६१,९७,००	२,९०,००	२९,७३,००	५,५४,९२,८१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	१,६६,२६	३०,९४,४८	०	०	०	०	३२,६०,७४
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	४,७०,९०	६३,२०	०	०	०	०	५,३४,१०
१२४ हवाई यातायात	०	०	०	०	०	०	०
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०
४८ विद्युत	१०,६३,४८	५,५८,५६,४३	१,१२,८९	५९,२९,५०	२०,६०	६,४२,००	६,३६,२४,९०
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	३,१६,४३	३१,०३,३८	१,१२,८९	५,०३,५०	२०,६०	६५,००	४१,२१,८०
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	७,४७,०५	७७,५६,०५	०	०	०	०	८५,०३,१०
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	४,४९,९७,००	०	५४,२६,००	०	५,७७,००	५,१०,००,००
४९ अन्य आर्थिक सेवाहरु	७३,३२,७५	१,३५,३३,७३	९१,७९,८८	३२,८९,७१	७,०५,४७	११,००	३,४०,५२,५४
१२६ पर्यटन	९,६८,७०	३०,७०	१,६८,३०	३०,७०	७७,००	६,००	१२,५१,८०
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	९,६८,७०	१,१०	१,६८,३०	३०,७०	७७,००	६,००	१२,५१,८०
१२७ हावापानी	३,९५,६३	५७,८६	४८,०९	५७,८६	०	०	६,६९,४८

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा साबा भुक्तानी	
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	३,९५,६३	१,६७,९०	४८,०९	५७,८६	०	०	६,६९,४८
१२८ आपूर्ति	२१,१२,७५	०	०	०	०	०	२१,१२,७५
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२१,१२,७५	०	०	०	०	०	२१,१२,७५
१२९ वाणिज्य	३,७१,३०	१,१५	२,७०,८५	१,१५	१,४६,४०	०	११,६१,८६
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	३,७१,३०	३,७२,१६	२,७०,८५	१,१५	१,४६,४०	०	११,६१,८६
१३० श्रम	९,६५,३८	०	९२,६४	०	४,८२,०७	५,००	१५,६७,५९
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	९,६५,३८	२२,५०	९२,६४	०	४,८२,०७	५,००	१५,६७,५९
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	०	०	०	०	०	०	०
१३१ अन्य - आर्थिक	२५,१८,९९	३२,००,००	८६,००,००	३२,००,००	०	०	२,७२,८९,०६
३५ अर्थ मन्त्रालय	८७,८५	१२,६६,२५	०	०	०	०	१३,५४,१०
८६ अर्थ मन्त्रालय - लगानी वैदेशिक संस्थाहरु	०	०	०	०	०	०	०
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	२०,४५,००	०	१७,००,००	०	०	३७,४५,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	२४,३१,१४	९६,५८,८२	८६,००,००	१५,००,००	०	०	२,२१,८९,९६
ऋण भुक्तानी	७,६०,८९,५०	१२,५०,३९,४८	०	०	०	०	२०,११,२८,९८
७३ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	०	०	०	०	१०,५०,१९,१५
८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	०	०	०	०	१०,५०,१९,१५
७४ बाह्य ऋण भुक्तानी	२,६३,५८,३८	६,९७,५१,४५	०	०	०	०	९,६१,०९,८३
८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	२,१९,५७,४९	४,८९,३१,००	०	०	०	०	७,०८,८८,४९
८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	४४,००,८९	२,०८,२०,४५	०	०	०	०	२,५२,२१,३४
विविध	४,४६,०५,००	०	५०,७४,९२	८,५५,००	१,५०,३१,३७	३,००,००	६,५८,६६,२९
८० विविध	४,४६,०५,००	०	५०,७४,९२	८,५५,००	१,५०,३१,३७	३,००,००	६,५८,६६,२९
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	१,००,००	५५,००	०	०	१,५५,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	४,४६,०५,००	०	४९,७४,९२	८,००,००	१,५०,३१,३७	३,००,००	६,५७,११,२९
कुल खर्च प्राथमिकता जम्मा	५८,०३,५१,३३	३७,३५,२६,८९	७,३३,२२,८८	६,१४,५७,५५	२,२४,१०,१०	५८,३०,२५	१,११,६८,९९,००
	९५,३८,७८,२२		१३,४७,८०,४३		२,८२,४०,३५		

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को क्षेत्रगत रणनीति अनुसारको व्यय अनुमान

अनुसूची-८ क
(रु. हजारमा)

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	०	०	०	०	०	०	०	०	३३,००,७५	०	३३,००,७५
१० श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	०	०	०	०	०	०	०	०	३३,००,७५	०	३३,००,७५
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	०	०	०	०	०	०	०	०	३३,००,७५	०	३३,००,७५
संवैधानिक अंगहरू	०	०	०	०	०	०	५,३७,४४	२१,२०,५५	१,५८,७०,४५	१,७७,३५	१,८७,०५,७९
११ संवैधानिक अंगहरू	०	०	०	०	०	०	५,३७,४४	२१,२०,५५	१,५८,७०,४५	१,७७,३५	१,८७,०५,७९
१२ राजपरिषद्	०	०	०	०	०	०	०	०	१,१२,३६	३,००	१,१५,३६
१३ संसद	०	०	०	०	०	०	०	०	२१,०१,८०	१,४७,१५	२२,४८,९५
१४ अदालत	०	०	०	०	०	०	३५,००	१८,४२,००	५,२९,४२	५,२०	७१,७४,६२
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	०	०	०	०	०	०	१,६८,५४	२,१०,०५	३,७२,८०	२,५०	७,५३,८९
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग	०	०	०	०	०	०	२,६८,९०	१३,५०	५,९२,७७	२५	८,७५,४२
१७ लोक सेवा आयोग	०	०	०	०	०	०	३०,००	४०,००	६,१५,०५	३,००	६,८८,०५
१८ निर्वाचन आयोग	०	०	०	०	०	०	०	०	५८,५१,१०	११,५०	५८,६२,६०
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	०	०	०	०	०	०	३५,००	१५,००	८,८८,४५	४,७५	९,४३,२०
२० न्याय परिषद्	०	०	०	०	०	०	०	०	४३,७०	०	४३,७०
साधारण प्रशासन	०	०	०	०	०	०	२५,२२,२७	१८,३२,०७	८,९८,४९,०३	७१,६७,०५	१०,१३,७०,४२
१२ सामान्य प्रशासन	०	०	०	०	०	०	१०,१५,४५	२,६२,५५	२,२५,८९,४७	८,७२,७८	२,४७,४०,२३
१४ अदालत	०	०	०	०	०	०	३,००,००	०	१,२३,४५	२,९५	४,२६,४०
२५ प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२६ उप-प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१५,००	०	१५,००
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	०	०	०	०	०	०	०	०	८५,७१	३,३४,६०	४,२०,३१
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	०	०	०	०	०	०	३,७३,००	०	८,००,४७	१४,००	११,८७,४७
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	३,९०,५५	०	३,९०,५५
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,९९,२५	४,१२	२,०३,३७
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	१,२०,००	०	२,३३,९८	४,१५	३,५८,१३
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,८४,४५	९०	१,८५,३५
४५ गृह मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	१,५२,७५	२,४७,२५	७३,८९,०५	२,८४,६४	८०,७३,६९
४६ जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	९५,७९	०	९५,७९
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	९३,८४	७०	९४,५४
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	२,४३,१९	१२	२,४३,३१
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,८२,७०	०	१,८२,७०
५० परराष्ट्र मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,०३,१५,०२	१,७२,६०	१,०४,८७,६२

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	७७,६५	८,००	८५,६५
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,७८,१५	२२,००	२,००,१५
५८ रक्षा मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	५०,३९	१,००	५१,३९
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,२५,७०	१,१५	१,२६,८५
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,२३,९५	१,५०	१,२५,४५
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	३,४०,४३	०	३,४०,४३
६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	६९,७०	१५,३०	४,४२,४८	१,००	५,२८,४८
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	९९,८५	०	९९,८५
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	३,५१,९०	०	३,५१,९०
७० स्वास्थ्य मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	१,३९,१७	०	१,३९,१७
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	७७,९३	१५,७५	९३,६८
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	०	०	०	०	०	०	०	०	२,२९,४२	३,५८	२,३३,००
१३ प्रहरी	०	०	०	०	०	०	०	०	६,१३,३१,३०	६१,६७,०४	६,७४,९८,३४
४५ गृह मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	६,१३,३१,३०	६१,६७,०४	६,७४,९८,३४
१४ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	०	०	०	०	०	०	४,२४,३७	१३,१५,४०	५३,५६,८३	१,२७,२५	७२,२३,८५
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	४,२४,३७	१३,१५,४०	५३,५६,८३	१,२७,२५	७२,२३,८५
१५ योजना तथा तथ्याङ्क	०	०	०	०	०	०	१०,८२,४५	२,५४,१२	५,७१,४३	०	१९,०८,००
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	०	०	०	०	०	०	१०,८२,४५	२,५४,१२	५,७१,४३	०	१९,०८,००
रक्षा	०	०	०	०	०	०	०	०	६,९१,७१,०७	१,०८,३१,५०	८,००,०२,५७
२१ रक्षा	०	०	०	०	०	०	०	०	६,९१,७१,०७	१,०८,३१,५०	८,००,०२,५७
५८ रक्षा मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	६,९१,७१,०७	१,०८,३१,५०	८,००,०२,५७
सामाजिक सेवाहरु	०	०	८,८२,८४,००	८,०७,०२,६८	१,३१,०२,९८	७८,१३,८१	१,३९,४७,८६	२,००,०२,१०	१४,८५,९१,६७	१३,७४,२२	३७,३८,१९,३२
३१ शिक्षा	०	०	४,३०,३७,६५	१,२५,१६,१४	७२,९४,४४	१६,००	०	०	११,५१,४८,४१	१२,१७,९७	१७,९९,३०,६१
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	०	०	४,२८,३७,६५	१,२५,१६,१४	७२,९४,४४	१६,००	०	०	११,५१,४८,४१	१२,१७,९७	१७,९९,३०,६१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	२,००,००	०	०	०	०	०	०	०	२,००,००
३२ स्वास्थ्य	०	०	३,१६,७१,११	१,११,१४,२९	५,५०,००	०	१७,६६,८२	५२,४०	२,१८,७८,६२	१२,००	६,७०,४५,२४
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	०	०	०	०	५,५०,००	०	०	०	०	०	५,५०,००
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	११,००,००	०	०	०	०	०	०	०	११,००,००
७० स्वास्थ्य मन्त्रालय	०	०	३,०५,७१,११	१,११,१४,२९	०	०	१७,६६,८२	५२,४०	२,१८,७८,६२	१२,००	६,५३,९५,२४
३३ खानेपानी	०	०	४१,५३,१४	३,१४,२१,२०	०	०	१,३५,१०	८,७५	१,३८,६९	०	३,५८,५६,८८
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	०	०	४१,३७,६४	२,५४,३५,०३	०	०	१,३५,१०	८,७५	१,३८,६९	०	२,९८,५५,२१

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	१५,५०	१५,०४,५४	०	०	०	०	०	०	१५,२०,०४
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	०	०	४४,८१,६३	०	०	०	०	०	०	४४,८१,६३
३४ स्थानीय विकास	०	०	२६,६१,७५	२,१९,१३,०५	११,८३,७१	४१,३२,९६	१,१७,८३,६३	१,९७,०३,२६	२,४७,१०	१,२५	६,१६,२६,७१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	२१,६१,७५	२,१२,१३,०५	५,८३,७१	४१,३२,९६	१,१७,८३,६३	१,९७,०३,२६	२,४७,१०	१,२५	५,९८,२६,७१
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	०	०	५,००,००	७,००,००	६,००,००	०	०	०	०	०	१८,००,००
३५ अन्य सामाजिक सेवाहरू	०	०	६७,६०,३५	३७,३८,००	४०,७४,८३	३६,६४,८५	२,६२,३१	२,३७,६९	१,११,७८,८५	१,४३,००	३,००,५९,८८
११२ जनसंख्या तथा वातावरण	०	०	३,८१,५०	५०,००	०	०	०	०	०	०	४,३१,५०
४६ जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	०	०	३,८१,५०	५०,००	०	०	०	०	०	०	४,३१,५०
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	०	०	२,००,००	०	२७,९६,४५	३३,६८	०	०	४,५०,८७	०	३४,८१,००
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	०	०	२,००,००	०	२१,९६,४५	३३,६८	०	०	४,५०,८७	०	२८,८१,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	०	०	०	०	६,००,००	०	०	०	०	०	६,००,००
११४ युवा, खेलकुद तथा संस्कृति	०	०	११,६६,८३	१७,५२,१७	२५,५०	०	०	०	१२,९१,७०	३,००	४२,३९,२०
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	०	०	८,६६,८३	१७,५२,१७	०	०	०	०	३,९१,७०	३,००	३०,१३,७०
६५ शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय	०	०	३,००,००	०	२५,५०	०	०	०	९,००,००	०	१२,२५,५०
११५ आवास	०	०	१०,२२,०२	१९,३५,८३	५,५०,००	०	६६,३१	२,०३,६९	१८,८६,२८	१,४०,००	५८,०४,१३
४५ गृह मन्त्रालय	०	०	०	०	५,५०,००	०	०	०	०	०	५,५०,००
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	०	०	९,७७,०२	१९,००,८३	०	०	६६,३१	२,०३,६९	१८,८६,२८	१,४०,००	५१,७४,१३
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	०	०	४५,००	३५,००	०	०	०	०	०	०	८०,००
११६ अन्य - सामाजिक	०	०	३९,९०,००	०	७,०२,८८	३६,३१,१७	१,९६,००	३४,००	७५,५०,००	०	१,६१,०४,०५
४५ गृह मन्त्रालय	०	०	०	०	६५,००	०	०	०	०	०	६५,००
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	२,९०,००	०	०	०	१,९६,००	३४,००	०	०	५,२०,००
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	०	०	२,५४,६७	८,४५,३३	०	०	७५,५०,००	०	८६,५०,००
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	०	०	०	०	३,८३,२१	२७,८५,८४	०	०	०	०	३१,६९,०५
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	०	०	३७,००,००	०	०	०	०	०	०	०	३७,००,००
आर्थिक सेवाहरू	३,९७,२८,५२	१३,८३,५७,८७	४९,५९,५९	३,८१,४४,३३	४३,५७,४७	२३,२३,७५	६३,११,०२	३५,१३,४२	३,४७,४९,४०	२,५९,५१	२७,२७,०४,८८
४१ कृषि	१,९०,४७,६८	२०,८३,५३	७,०७,०६	२,१०,२०	७,४३,००	४,९६	२५,०६,७१	४,१५	१४,४५,८५	७५,०५	२,६८,२८,१९
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	४,९०,७०	०	०	०	०	०	०	०	०	४,९०,७०
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१,९०,४७,६८	५,९२,८३	७,०७,०६	२,१०,२०	७,४३,००	४,९६	२५,०६,७१	४,१५	१४,४५,८५	७५,०५	२,५३,३७,४९
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	१०,००,००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०,००,००
४२ सिंचाइ	१८,८१,३०	२,६६,३७,७५	४,००,००	१९,९०,००	०	०	५७,३०	७२,७०	२३,९०,७९	०	३,३४,२९,८४
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	९,९०,००	०	०	०	०	०	०	९,९०,००

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	०	०	४,००,००	१०,००,००	०	०	०	०	०	०	१४,००,००
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	१८,८१,३०	२,६६,३७,७५	०	०	०	०	५७,३०	७२,७०	२३,९०,७९	०	३,१०,३९,८४
४३ भूमिसुधार तथा नापी	०	०	०	०	६,०१,७०	४,६०	२०,५१,९०	७,०८,३२	३८,९४,५७	२२,००	७२,८३,०९
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	०	०	६,०१,७०	४,६०	२०,५१,९०	७,०८,३२	३८,९४,५७	२२,००	७२,८३,०९
४४ वन	२२,९४,३१	२४,६०,६१	४,७२,९२	५,५२,६१	४,४२,९५	२,६४,१९	१,८२,०४	४४,४२	१,२२,३०,११	४६,८८	१,८९,९१,०४
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	२२,९४,३१	२४,६०,६१	४,७२,९२	५,५२,६१	४,४२,९५	२,६४,१९	१,८२,०४	४४,४२	१,२२,३०,११	४६,८८	१,८९,९१,०४
४५ उद्योग	२०,३९,२८	८५,४७	१३,१०,५५	६,७९,४५	०	०	३,३७,११	१,०२,७३	१९,५९,१३	५४,६५	६५,६८,३७
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२०,३९,२८	८५,४७	११,२९,७५	४,९०,२५	०	०	३,३७,११	१,०२,७३	१९,५९,१३	५४,६५	६९,९८,३७
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	१,८०,८०	१,८९,२०	०	०	०	०	०	०	३,७०,००
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४६ संचार	१०,६२,१५	१,१०,३४,११	३४,५०	१,६७,५०	०	०	३,७४,७०	६,९१,४०	९२,४७,८०	२७,१०	२,२६,३९,२६
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	२९,००	६३,००	०	०	०	०	०	०	९२,००
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	१०,६२,१५	८६,३४,११	५,५०	१,०४,५०	०	०	३,७४,७०	६,९१,४०	९२,४७,८०	२७,१०	२,०१,४७,२६
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	२४,००,००	०	०	०	०	०	०	०	०	२४,००,००
४७ यातायात	९,०९,०३	४,८५,४४,३७	२,३१,१८	६५,८४,५६	०	०	१,६४,८०	१,८३,२०	२६,७०,५१	०	५,९२,८७,६५
१२३ सडक यातायात	९,०९,०३	४,८५,४४,३७	२,३१,१८	६५,८४,५६	०	०	१,६४,८०	१,८३,२०	२६,७०,५१	०	५,९२,८७,६५
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	९,०९,०३	४,८५,४४,३७	६४,९२	३४,९०,०८	०	०	०	१,२०,००	२३,६४,४१	०	५,५४,९२,८१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	१,६६,२६	३०,९४,४८	०	०	०	०	०	०	३२,६०,७४
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	१,६४,८०	६३,२०	३,०६,१०	०	५,३४,१०
१२४ हवाई यातायात	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४८ विद्युत	४,९९,५४	३,९२,६७,५०	४,५०,०४	२,२७,०६,०५	०	०	९८,६१	४,५२,१०	१,४८,७८	२,२८	६,३६,२४,९०
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	२,०२,५३	३६,२९,५०	०	०	०	०	९८,६१	४०,१०	१,४८,७८	२,२८	४१,२१,८०
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	२,९७,०१	०	४,५०,०४	७७,५६,०५	०	०	०	०	०	०	८५,०३,१०
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	३,५६,३८,००	०	१,४९,५०,००	०	०	०	०	४,१२,००	०	५,१०,००,००
४९ अन्य आर्थिक सेवाहरु	१,१९,९५,२३	८२,४४,५३	१३,५३,३४	५२,५३,९६	२५,६९,८२	२०,५०,००	५,३७,८५	१२,५४,४०	७,६१,८६	३१,५५	३,४०,५२,५४
१२६ पर्यटन	९,२५,००	०	१३,३०	२६,७०	०	०	२,४२,००	१०,००	३३,७०	१,१०	१२,५१,८०
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	९,२५,००	०	१३,३०	२६,७०	०	०	२,४२,००	१०,००	३३,७०	१,१०	१२,५१,८०
१२७ हावापानी	०	०	२,९९,७२	२,२५,७६	०	०	०	०	१,४४,००	०	६,६९,४८

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
६१ विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	२,९९,७२	२,२५,७६	०	०	०	०	१,४४,००	०	६,६९,४८
१२८ आपूर्ति	०	०	०	०	२१,१२,७५	०	०	०	०	०	२१,१२,७५
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	०	०	०	०	२१,१२,७५	०	०	०	०	०	२१,१२,७५
१२९ वाणिज्य	१,७८,६९	३,६६,९६	०	०	०	०	२,७०,८५	१,१५	३,३९,०१	५,२०	११,६९,८६
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१,७८,६९	३,६६,९६	०	०	०	०	२,७०,८५	१,१५	३,३९,०१	५,२०	११,६९,८६
१३० श्रम	८,६०,४०	१८,७५	४०,३२	१,५०	४,५७,०७	५,००	२५,००	०	१,५७,३०	२,२५	१५,६७,५९
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	८,६०,४०	१८,७५	४०,३२	१,५०	४,५७,०७	५,००	२५,००	०	१,५७,३०	२,२५	१५,६७,५९
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१३१ अन्य - आर्थिक	१,००,३१,१४	७८,५८,८२	१०,००,००	५०,००,००	०	२०,४५,००	०	१२,४३,२५	८७,८५	२३,००	२,७२,८९,०६
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	१२,४३,२५	८७,८५	२३,००	१३,५४,१०
८६ अर्थ मन्त्रालय - लगानी वैदेशिक संस्थाहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	१७,००,००	०	०	०	२०,४५,००	०	०	०	०	३७,४५,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	१,००,३१,१४	६९,५८,८२	१०,००,००	५०,००,००	०	०	०	०	०	०	२,२१,८९,९६
ऋण भुक्तानी	०	०	०	०	०	०	०	०	७,६०,८९,५०	१२,५०,३९,४८	२०,११,२८,९८
७३ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	०	०	०	०	०	०	०	०	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	१०,५०,१९,१५
८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	०	०	०	०	०	०	०	०	४,९७,३१,१२	५,५२,८८,०३	१०,५०,१९,१५
७४ बाह्य ऋण भुक्तानी	०	०	०	०	०	०	०	०	२,६३,५८,३८	६,९७,५१,४५	९,६१,०९,८३
८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	०	०	०	०	०	०	०	०	२,१९,५७,४९	४,८९,३१,००	७,०८,८८,४९
८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	०	०	०	०	०	०	०	०	४४,००,८९	२,०८,२०,४५	२,५२,२१,३४
विविध	१,००,००	०	०	०	०	०	३२,९९,९२	५५,००	६,१३,११,३७	११,००,००	६,५८,६६,२९
८० विविध	१,००,००	०	०	०	०	०	३२,९९,९२	५५,००	६,१३,११,३७	११,००,००	६,५८,६६,२९
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	१,००,००	५५,००	०	०	१,५५,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	१,००,००	०	०	०	०	०	३१,९९,९२	०	६,१३,११,३७	११,००,००	६,५७,११,२९
कुल खर्च रणनीति जम्मा	३,९८,२८,५२	१३,८३,५७,८७	९,३२,४३,५९	११,८८,४७,०१	१,७४,६०,४५	१,०१,३७,५६	२,६६,१८,५१	२,७५,२३,१४	४९,८९,३३,२४	१४,५९,४९,११	१,११,६८,९९,००
	१७,८१,८६,३९		२१,२०,९०,६०		२,७५,९८,०१		५,४१,४१,६५		६४,४८,८२,३५		

खर्च शीर्षकगत व्यय अनुमान

आर्थिक वर्ष २०६१/६२

अनुसूची-९

(रु.हजारमा)

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
चालु खर्च		५८,१८,३७,७३	६,६८,२३,०९	६४,८६,६०,८२	२,७४,२३,४९	६७,६०,८४,३१
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	०	३३,००,७५	०	३३,००,७५
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३३,००,७५	०	३३,००,७५	०	३३,००,७५
१ उपभोग खर्च		२५,२५,७५,२७	१७,१३,४२	२५,४२,८८,६९	६,७१,८९	२५,४९,६०,५८
१.०१	तलब	१४,९२,०८,२४	८,०६,०५	१५,००,१४,२९	२,५१,९८	१५,०२,६६,२७
१.०२	भत्ता	१,३२,९३,७१	१,९०,४१	१,३४,८४,१२	१५,३५	१,३४,९९,४७
१.०३	सरुवा भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	२१,०४,२४	७,३२	२१,११,५६	०	२१,११,५६
१.०४	पोशाक	७३,९६,२६	५३	७३,९६,७९	०	७३,९६,७९
१.०५	खाद्यान्न तथा आहार	३,१४,८८,७२	२४,९१	३,१५,१३,६३	०	३,१५,१३,६३
१.०६	औषधि उपचार	८१,५७,३९	०	८१,५७,३९	०	८१,५७,३९
१.०७	सेवा निवृत्त सुविधा	४,००,२५,००	०	४,००,२५,००	०	४,००,२५,००
१.०८	तालिम कार्यक्रम खर्च	९,०१,७१	६,८४,२०	१५,८५,९१	४,०४,५६	१९,९०,४७
२ कार्यालय संचालन र सेवा खर्च		३,३७,३४,६२	८२,७३,१५	४,२०,०७,७७	३३,७१,७३	४,५३,७९,५०
२.०१	धारा तथा विजुली महसूल	३३,४३,००	१,६७,४०	३५,१०,४०	१,७४	३५,१२,१४
२.०२	संचार महसूल	२४,८८,७६	१,३१,८९	२६,२०,६५	४,७७	२६,२५,४२
२.०३	कार्यालय सम्बन्धी खर्च	९३,७७,१६	१२,३६,८३	१,०६,१३,९९	२,९९,५०	१,०९,१३,४९
२.०४	भाडा	५२,९२,११	३,०१,१३	५५,९३,२४	२९,२८	५६,२२,५२
२.०५	मर्मत तथा सम्भार	४४,८१,८३	३,०६,४२	४७,८८,२५	३९,९७	४८,२८,२२
२.०६	इन्धन तथा अन्य इन्धन	३७,८४,८१	३,७१,३२	४१,५६,१३	७८,५२	४२,३४,६५
२.०७	परामर्श तथा अन्य सेवा शुल्क	२५,१०,१५	५६,६५,३१	८१,७५,४६	२६,८४,५८	१,०८,६०,०४
२.०८	विविध खर्च	२४,५६,८०	९२,८५	२५,४९,६५	२,३३,३७	२७,८३,०२
३ अनुदान (चालु ट्रान्सफर)		१६,०२,७५,३७	३,४६,२१,४६	१९,४८,९६,८३	९०,१३,०७	२०,३९,०९,९०
३.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	६८,८९,१४	७२,२५,७१	१,४१,१४,८५	०	१,४१,१४,८५
३.०२	स्थानीय निकायलाई अनुदान	२,१९,९५,८४	१८,२६,८५	२,३८,२२,६९	२२,००,००	२,६०,२२,६९
३.०३	सामाजिक संस्थालाई अनुदान	१२,३४,८०,३९	२,५५,६८,९०	१४,९०,४९,२९	६८,१३,०७	१५,५८,६२,३६
३.०४	सामाजिक सुरक्षा अनुदान	७९,१०,००	०	७९,१०,००	०	७९,१०,००
४ सेवा तथा उत्पादन खर्च		२,६७,७३,०६	१,८०,९६,४६	४,४८,६९,५२	१,४०,९२,८०	५,८९,६२,३२
४.०१	उत्पादन सामग्री सेवा	२१,१३,५१	७,९३,५९	२९,०७,१०	०	२९,०७,१०
४.०२	औषधि	३७,५३,९५	२३,९२,४२	६१,४६,३७	६९,८१,८३	१,३१,२८,२०
४.०३	पुस्तक तथा सामग्री खर्च	१,२८,१४	३६,०९,५२	३७,३७,६६	३४	३७,३८,००
४.०४	कार्यक्रम खर्च	८८,५९,०३	१,००,५१,७५	१,८९,१०,७८	६७,०७,८६	२,५६,१८,६४
४.०५	कार्यक्रम भ्रमण खर्च	१,०७,३०,९२	११,९५,६३	१,१९,२६,५५	४,०२,७७	१,२३,२९,३२
४.०६	निर्मित सार्वजनिक सम्पत्तिको सम्भार खर्च	११,८७,५१	५३,५५	१२,४१,०६	०	१२,४१,०६

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
९	भैपरी आउने खर्च	२,७५,५९,१६	४१,१८,६०	३,१६,७७,७६	२,७४,००	३,१९,५१,७६
९.०१	भैपरी आउने	२,७५,५९,१६	४१,१८,६०	३,१६,७७,७६	२,७४,००	३,१९,५१,७६
११	व्याज भुक्तानी	७,६०,८९,५०	०	७,६०,८९,५०	०	७,६०,८९,५०
११.०१	आन्तरिक ऋणको व्याज भुक्तानी	४,९७,३१,१२	०	४,९७,३१,१२	०	४,९७,३१,१२
११.०२	वाह्य ऋणको व्याज भुक्तानी	२,६३,५८,३८	०	२,६३,५८,३८	०	२,६३,५८,३८
१२	फिर्ता खर्च	१५,३०,००	०	१५,३०,००	०	१५,३०,००
१२.०१	फिर्ता खर्च	१५,३०,००	०	१५,३०,००	०	१५,३०,००
पूँजीगत खर्च		८,६९,२२,७९	१३,१९,०२,९२	२१,८८,२५,७१	९,६९,४९,५०	३१,५७,७५,२१
५	पूँजी ट्रान्सफर खर्च	३१,९९,६३	६०,००	३२,५९,६३	०	३२,५९,६३
५.०१	जग्गा खरीद	२८,७९,६३	०	२८,७९,६३	०	२८,७९,६३
५.०२	भवन खरीद	३,२०,००	६०,००	३,८०,००	०	३,८०,००
६	पूँजी निर्माण	४,४५,९५,१६	७,८७,२७,९९	१२,३३,२२,३५	१,८३,१४,९६	१४,१६,३७,३१
६.०१	फर्निचर	७,३०,१९	६६,६२	७,९६,८१	१,३६,५०	९,३३,३१
६.०२	सवारी साधन	३१,२०,७५	४,९२,८७	३६,१३,६२	८,०८,१५	४४,२१,७७
६.०३	मेशिनरी औजार	१,१५,३६,३२	२८,३५,९५	१,४३,७२,२७	६५,९४,४४	२,०९,६६,७१
६.०४	भवन निर्माण	६९,३९,६६	४६,१८,१५	१,१५,५७,८१	७,३१,७५	१,२२,८९,५६
६.०५	सार्वजनिक निर्माण	२,०२,०७,३४	६,३२,६५,०३	८,३४,७२,३७	७३,१५,५८	९,०७,८७,९५
६.०६	पूँजीगत सुधार	१०,३८,२७	२७,७५,०४	३८,१३,३१	०	३८,१३,३१
६.०७	अध्ययन तथा पूँजीगत प्राविधिक परामर्श सेवा सम्बन्धी खर्च	१०,२२,६३	४६,७३,५३	५६,९६,१६	२७,२८,५४	८४,२४,७०
७	लगानी	१,४२,१२,६३	५०,७२,००	१,९२,८४,६३	४,७०,५०,००	६,६३,३४,६३
७.०१	शेयर लगानी	१,२४,३९,१३	१०,००,००	१,३४,३९,१३	२८,५०,००	१,६२,८९,१३
७.०२	ऋण लगानी	१७,७३,५०	४०,७२,००	५८,४५,५०	४,४२,००,००	५,००,४५,५०
८	अनुदान (सब्सिडि)	२,४९,१५,३७	४,८०,४३,७३	७,२९,५९,१०	३,१५,८४,५४	१०,४५,४३,६४
८.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	५,३८,२०	५६,४६,३०	६१,८४,५०	१२,३९,२५	७४,२३,७५
८.०२	स्थानीय निकायलाई अनुदान	१,४८,६०,८१	२,४०,५८,८६	३,८९,१९,६७	७१,३८,९१	४,६०,५८,५८
८.०३	सेवामुलक संस्थालाई अनुदान	९५,१६,३६	१,८३,३८,५७	२,७८,५४,९३	२,३२,०६,३८	५,१०,६१,३१
साँवा भुक्तानी		१२,५०,३९,४८	०	१२,५०,३९,४८	०	१२,५०,३९,४८
१०.०१	आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी	५,५२,८८,०३	०	५,५२,८८,०३	०	५,५२,८८,०३
१०.०२	वाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी	६,९७,५१,४५	०	६,९७,५१,४५	०	६,९७,५१,४५
कूल जम्मा		७९,३८,००,००	१९,८७,२६,०१	९९,२५,२६,०१	१२,४३,७२,९९	१,११,६८,९९,००

खर्च शीर्षकगत यथार्थ खर्च

आर्थिक वर्ष २०५९/६०

अनुसूची-९ क

(रु.)

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोझै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
चालु खर्च		४,९२,४७,३८,६२,४०	२१,४५,१८,२८,८८	५,१३,९२,५६,९१,२७	६,९७,९१,६२,९५	५,२०,९०,४८,५४,२२
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३,८७,८९,०४,७५	०	३,८७,८९,०४,७५	०	३,८७,८९,०४,७५
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३,८७,८९,०४,७५	०	३,८७,८९,०४,७५	०	३,८७,८९,०४,७५
१ उपभोग खर्च		२,२६,९५,९०,११,८३	२,४२,३६,११,३०	२,२९,३८,२६,२३,१३	८,६१,५०,४०	२,२९,४६,८७,७३,५३
१.०१	तलब	१,३७,६८,०३,०८,३२	१,१२,९२,७६,७०	१,३८,८०,९५,८५,०१	०	१,३८,८०,९५,८५,०१
१.०२	भत्ता	१२,५९,३७,६४,४६	२२,४४,६२,३४	१२,८१,८२,२६,८१	०	१२,८१,८२,२६,८१
१.०३	सरुवा भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	१,७९,३९,०८,४७	४,०६,४२,३९	१,८३,४५,५०,८६	०	१,८३,४५,५०,८६
१.०४	पोशाक	८,३१,९२,५६,४०	३७,५५,२३	८,३२,३०,११,६३	०	८,३२,३०,११,६३
१.०५	खाद्यान्न तथा आहार	२८,५१,४७,४३,३४	२,०४,७४,६२	२८,५३,५२,१७,९७	०	२८,५३,५२,१७,९७
१.०६	औषधि उपचार	६,३१,४०,९४,१७	०	६,३१,४०,९४,१७	०	६,३१,४०,९४,१७
१.०७	सेवा निवृत्त सुविधा	३०,६२,६८,२०,२५	०	३०,६२,६८,२०,२५	०	३०,६२,६८,२०,२५
१.०८	तालिम कार्यक्रम खर्च	१,११,६१,१६,४०	१,००,५०,००,०२	२,१२,११,१६,४२	८,६१,५०,४०	२,२०,७२,६६,८३
२ कार्यालय संचालन र सेवा खर्च		३६,५१,०४,१७,९५	२,७२,६७,९१,९५	३९,२३,७२,०९,९१	९०,२७,३२,५८	४०,१३,९९,४२,४८
२.०१	धारा तथा विजुली महसूल	४,१०,५०,३०,७१	१५,४४,८१,६५	४,२५,९५,१२,३६	०	४,२५,९५,१२,३६
२.०२	संचार महसूल	२,७९,७१,९०,८०	१२,७०,२९,३३	२,९२,४२,२०,१३	०	२,९२,४२,२०,१३
२.०३	कार्यालय सम्बन्धी खर्च	१०,५५,२२,०९,५७	७०,२२,४३,६४	११,२५,४४,५३,२१	९६,६८,९७	११,२६,४१,२२,१८
२.०४	भाडा	५,९२,९१,६४,४७	६२,२३,८६,२९	६,५५,१५,५०,७६	०	६,५५,१५,५०,७६
२.०५	मर्मत तथा सम्भार	४,७६,५४,१४,१२	३३,४५,५१,३३	५,०९,९९,६५,४५	०	५,०९,९९,६५,४५
२.०६	इन्धन तथा अन्य इन्धन	४,६०,१२,३१,०७	३२,३८,१७,८७	४,९२,५०,४८,९४	०	४,९२,५०,४८,९४
२.०७	परामर्श तथा अन्य सेवा शुल्क	९३,४०,०३,५८	३८,१८,८३,३७	१,३१,५८,८६,९५	८४,२२,८१,४७	२,१५,८१,६८,४१
२.०८	विविध खर्च	२,८२,६१,७३,६३	८,०३,९८,४७	२,९०,६५,७२,१०	५,०७,८२,१४	२,९५,७३,५४,२४
३ अनुदान (चालु ट्रान्सफर)		१,४३,४३,८१,६९,१६	४,६३,९३,०३,०५	१,४८,०७,७४,७२,२१	२,९५,२८,०६,९६	१,५१,०३,०२,७९,१७
३.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	४,६४,०६,३२,२२	२,४७,३७,१४,००	७,११,४३,४६,२३	२,९५,२८,०६,९६	१०,०६,७१,५३,१९
३.०२	स्थानीय निकायलाई अनुदान	९,५६,६९,४४,७९	४६,३०,००,००	१०,०२,९९,४४,७९	०	१०,०२,९९,४४,७९
३.०३	सामाजिक सेवा अनुदान	१,२३,६०,४०,०७,७०	१,७०,२५,८९,०५	१,२५,३०,६५,९६,७५	०	१,२५,३०,६५,९६,७५
३.०४	सामाजिक सुरक्षा अनुदान	५,६२,६५,८४,४४	०	५,६२,६५,८४,४४	०	५,६२,६५,८४,४४
४ सेवा तथा उत्पादन खर्च		१५,११,१२,९८,६१	११,६६,२१,२२,५८	२६,७७,३४,२१,१८	३,०३,७४,७३,०१	२९,८१,०८,९४,१९
४.०१	उत्पादन सामग्री सेवा	१,७५,१५,६५,५३	९५,५६,५२,७१	२,७०,७२,१८,२४	३,२२,१६,७९	२,७३,९४,३५,०३
४.०२	औषधि	३,४२,६२,२४,८७	१,४५,२३,१०,५७	४,८७,८५,३५,४४	२,४५,७५,७३,८९	७,३३,६१,०९,३३
४.०३	पुस्तक तथा सामग्री खर्च	९,९७,७६,७०	५१,९२,०८,२५	६१,८९,८४,९५	३,६२,५७,१८	६५,५२,४२,१३
४.०४	कार्यक्रम खर्च	३,७६,९५,१९,९९	७,८९,६२,९१,४१	११,६६,५८,११,४०	४३,५०,६६,१६	१२,१०,०८,७७,५६
४.०५	कार्यक्रम भ्रमण खर्च	५,४४,३९,१७,७७	८३,०१,७५,०५	६,२७,४०,९२,८१	७,६३,५८,९९	६,३५,०४,५१,८०
४.०६	निर्मित सार्वजनिक सम्पत्तिको सम्भार खर्च	६२,०२,९३,७५	८४,८४,५८	६२,८७,७८,३३	०	६२,८७,७८,३३

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
९	भैपरी आउने खर्च	२,२६,८६,१५	०	२,२६,८६,१५	०	२,२६,८६,१५
९.०१	भैपरी आउने	२,२६,८६,१५	०	२,२६,८६,१५	०	२,२६,८६,१५
११	व्याज भुक्तानी	६६,२१,८०,५०,७३	०	६६,२१,८०,५०,७३	०	६६,२१,८०,५०,७३
११.०१	आन्तरिक ऋणको व्याज भुक्तानी	४६,००,१६,६३,९४	०	४६,००,१६,६३,९४	०	४६,००,१६,६३,९४
११.०२	वाह्य ऋणको व्याज भुक्तानी	२०,२१,६३,८६,७९	०	२०,२१,६३,८६,७९	०	२०,२१,६३,८६,७९
१२	फिर्ता खर्च	३३,५३,२३,२२	०	३३,५३,२३,२२	०	३३,५३,२३,२२
१२.०१	फिर्ता खर्च	३३,५३,२३,२२	०	३३,५३,२३,२२	०	३३,५३,२३,२२
पूँजीगत खर्च		९३,१३,६३,१९,५९	३०,४९,४०,५२,५३	१,२३,६३,०३,७२,१२	९९,९३,०६,५०,३९	२,२३,५६,१०,२२,५१
५	पूँजी ट्रान्सफर खर्च	३,०४,३८,००,१२	०	३,०४,३८,००,१२	०	३,०४,३८,००,१२
५.०१	जग्गा खरीद	३,०४,३८,००,१२	०	३,०४,३८,००,१२	०	३,०४,३८,००,१२
५.०२	भवन खरीद	०	०	०	०	०
६	पूँजी निर्माण	६०,०५,७३,४९,५६	२२,५९,७६,०७,११	८२,६५,४९,५६,६७	३५,७०,९९,८२,६२	१,१८,३६,४९,३९,३०
६.०१	फर्निचर	४३,३५,६५,५२	५,६४,०८,१६	४८,९९,७३,६८	०	४८,९९,७३,६८
६.०२	सवारी साधन	४,०४,४८,२८,०२	८,०६,३८,४७	४,१२,५४,६६,४९	३७,२८,४९,०३	४,४९,८३,१५,५२
६.०३	मेशिनरी औजार	२१,५७,४५,२३,५१	४८,७५,१७,०८	२२,०६,२०,४०,५९	८५,९२,८६,५५	२२,९२,१८,२७,१४
६.०४	भवन निर्माण	६,४४,८८,१८,३०	२,६६,६०,७८,५३	९,११,४८,९६,८२	०	९,११,४८,९६,८२
६.०५	सार्वजनिक निर्माण	२६,९४,२०,१३,१७	१८,०७,२०,७९,०५	४५,०१,४०,९२,२१	३४,१५,०३,५९,६०	७९,१६,४४,५१,८२
६.०६	पूँजीगत सुधार	३७,९९,२१,४८	३,४१,०३,१८	४१,४०,२४,६६	०	४१,४०,२४,६६
६.०७	अध्ययन तथा पूँजीगत प्राविधिक परामर्श सेवा सम्बन्धी खर्च	२३,३६,७९,५७	१,२०,०७,८२,६६	१,४३,४४,६२,२३	३२,६९,८७,४४	१,७६,१४,४९,६७
७	लगानी	१०,७५,३४,७४,५०	४५,९५,४४,१३	११,२१,३०,१८,६३	५३,६३,६३,४०,४३	६४,८४,९३,५९,०६
७.०१	शेयर लगानी	३,०२,८६,५३,००	१८,५०,००,००	३,२१,३६,५३,००	१३,७९,९३,२०,००	१७,०१,२९,७३,००
७.०२	ऋण लगानी	७,७२,४८,२१,५०	२७,४५,४४,१३	७,९९,९३,६५,६३	३९,८३,७०,२०,४३	४७,८३,६३,८६,०६
८	अनुदान (सब्सिडि)	१९,२८,१६,९५,४०	७,४३,६९,०१,३०	२६,७१,८५,९६,७०	१०,५८,४३,२७,३३	३७,३०,२९,२४,०३
८.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	१,३५,५६,७०,६२	२,७८,३६,७२,२३	४,१३,९३,४२,८४	१,३१,८४,६०,१६	५,४५,७८,०३,००
८.०२	स्थानीय निकायलाई अनुदान	१३,४८,६८,८१,३९	१,०२,३४,८१,३३	१४,५१,०३,६२,७३	३,०१,८२,९५,३९	१७,५२,८६,५८,१२
८.०३	सेवामुलक संस्थालाई अनुदान	४,४३,९१,४३,३९	३,६२,९७,४७,७४	८,०६,८८,९१,१३	६,२४,७५,७१,७८	१४,३१,६४,६२,९१
साँवा भुक्तानी		९५,५९,४९,३५,०५	०	९५,५९,४९,३५,०५	०	९५,५९,४९,३५,०५
१०.०१	आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी	४०,६३,२८,२१,०२	०	४०,६३,२८,२१,०२	०	४०,६३,२८,२१,०२
१०.०२	वाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी	५४,९६,२१,१४,०३	०	५४,९६,२१,१४,०३	०	५४,९६,२१,१४,०३
कूल जम्मा		६,८१,२०,५१,१७,०३	५१,९४,५८,८१,४१	७,३३,१५,०९,९८,४४	१,०६,९०,९८,१३,३४	८,४०,०६,०८,११,७८